

Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury
w Poznaniu

PORADNIK
BIBLIOGRAFICZNO-METODYCZNY

Kwartalnik

Poznań 2020

Przewodniczący Zespołu Redakcyjnego

Iwona Smarsz

Redaguje zespół:

Aneta Szczepaniak-Głębocka

Andrzej Dudziak

ISSN 0238-9142

Materiał szkoleniowy

Powielono w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu

A-5 325 egz.

SPIS TREŚCI

	str.
I. KALENDARZ ROCZNIC, OBCHODÓW I WYDARZEŃ (Oprac. Andrzej Dudziak).....	5
II. ZESTAWIENIA BIBLIOGRAFICZNE	
Konrad Dominas – Technologia i kultura – skomplikowana przestrzeń relacji. Rekonesans	20
Marcin Radomski – Hetman Stanisław Żółkiewski – żołnierz, który umiłował ojczyznę.....	30
Andrzej Dudziak – Ratownictwo medyczne	41
Bibliografie osobowe:	
Krzysztof Penderecki.....	64
Jerzy Pilch	69
III. MATERIAŁY METODYCZNE	
Małgorzata Derwich – 2020 Rok Teodora Axentowicza (1859-1938). Piękna sztuka, czyli opowieść o artyście mało poznanym	75
IV. MATERIAŁY REGIONALNE	
A. Przegląd nowości regionalnych	94
B. Imprezy kulturalne w bibliotekach publicznych woj. wielkopolskiego	100
C. Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury na łamach prasy	112
V. KRONIKA.....	114

I. KALENDARZ ROCZNIC, OBCHODÓW I WYDARZEŃ

Poniższy kalendarz, to wybrane daty rocznic, obchodów i wydarzeń na IV kwartał 2020 roku. Szerszy zestaw dat na IV kwartał znajduje się w „Poradnikach Bibliograficzno-Metodycznych” z lat ubiegłych.

P a ź d z i e r n i k

	X		–	Miesiąc profilaktyki raka piersi
	X		–	Międzynarodowy Miesiąc Bibliotek szkolnych
	1	X	–	Międzynarodowy Dzień Lekarza obchodzony od 1984 roku
	1	X	–	Międzynarodowy Dzień Muzyki ustanowiony z inicjatywy Międzynarodowej Rady Muzyki w 1975 roku
	1	X	–	Międzynarodowy Dzień Ludzi Starszych obchodzony od 1991 r. z inicjatywy ONZ (<i>w rocznicę inauguracyjnego posiedzenia Światowej Organizacji ds. Ludzi Starszych</i>)
(150)	1	X	1870	– Ur. Stefania Sempołowska, pisarka, pedagog (zm. 31 I 1944)
(115)	1	X	1905	– Powstanie pierwszych <i>związków nauczycieli</i> . Utworzenie Związku Nauczycielstwa Polskiego (ZNP) – lipiec 1930 r.
	2	X		– Światowy Dzień Zwierząt Hodowlanych
(115)	2	X	1905	– Zm. Jose Maria de Heredia, poeta kubański (ur. 22 XI 1842)
(80)	2	X	1940	– Utworzenie przez hitlerowców getta żydowskiego w Warszawie
(30)	2	X	1990	– Zm. Patrick White, pisarz australijski, laureat Nagrody Nobla w 1973 roku (ur. 28 V 1912)
(125)	3	X	1895	– Ur. Siergiej Jesienin, poeta rosyjski (zm. 28 XII 1925)

- (75) 3 X 1945 – Utworzenie Światowej Federacji Związków Zawodowych
- (30) 3 X 1990 – Zjednoczenie Niemiec przez formalne przyłączenie pięciu landów byłej NRD do RFN
- 4 X – Światowy Dzień Opieki nad Zwierzętami
- (270) 4 X 1750 – Ur. Franciszek Dionizy Kniaźnin, poeta i dramatopisarz (zm. 25 VIII 1807)
- 6 X – Światowy Dzień Architektury obchodzony w pierwszy poniedziałek października
- 6 X – Światowy Dzień Mieszkalnictwa ustanowiony przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych
- (50) 6 X 1970 – Zm. Julian Przyboś, poeta, eseista (ur. 5 III 1901)
- (400) 7 X 1620 – Zm. Stefan Żółkiewski, herbu Lubicz – polski magnat, od 1618 hetman wielki koronny i kanclerz wielki koronny, hetman polny koronny od 1588 do 1618, wojewoda kijowski od 1608, kasztelan lwowski od 1590
- (255) 7 X 1765 – Ur. Michał Kleofas Ogiński, polski kompozytor i teoretyk muzyki, pamiętnikarz, pisarz polityczny, członek konfederacji targowickiej, uczestnik insurekcji kościuszkowskiej, działacz emigracyjny (zm. 15 X 1833)
- (135) 7 X 1885 – Ur. Niels Bohr, fizyk duński, laureat Nagrody Nobla w 1922 roku (zm. 18 XI 1962)
- 8 X – Światowy Dzień Hospicjów i Opieki Paliatywnej
- 8 X – Światowy Dzień Wzroku obchodzony w drugi czwartek października
- (110) 8 X 1910 – Zm. Maria Konopnicka, poetka, nowelistka (ur. 23 V 1842)
- (100) 8 X 1920 – Ur. Frank Patrick Herbert, pisarz amerykański, autor utworów science-fiction (zm. 11 II 1986)
- (80) 9 X 1940 – Ur. John Lennon, brytyjski muzyk, kompozytor, wokalista i autor tekstów, *znany jako jeden z Beatlesów* (zm. 8 XII 1980)

- 10 X – Światowy Dzień Zdrowia Psychicznego
- (185) 10 X 1835 – Zm. Kazimierz Brodziński, poeta, historyk literatury (ur. 8 III 1791)
- (90) 10 X 1930 – Ur. Harold Pinter, brytyjski pisarz i dramaturg, reżyser teatralny i scenarzysta, laureat literackiej Nagrody Nobla w 2005 roku, uznawany za czołowego przedstawiciela „teatru absurdu” (zm. 24 XII 2008)
- 11 X – Dzień Pamięci Generała Pułaskiego obchodzony w USA (*data śmierci pod Savannah w 1779 roku*)
- (205) 11 X 1815 – Ur. Maksymilian Jackowski, działacz społeczny i gospodarczy, zasłużony dla rolnictwa wielkopolskiego (zm. 14 I 1905)
- (140) 11 X 1880 – Założenie w Poznaniu Towarzystwa Czytelni Ludowych
- (135) 11 X 1885 – Ur. Francois Mauriac, pisarz francuski, laureat Nagrody Nobla w 1952 roku (zm. 1 IX 1970)
- 12 X – Światowy Dzień Reumatyzmu
- (180) 12 X 1840 – Ur. Helena Modrzejewska (właśc. Jadwiga Helena Misesel), aktorka, znana także jako Modjeska (zm. 8 IV 1909)
- (85) 12 X 1935 – Ur. Luciano Pavarotti, włoski śpiewak operowy (tenor liryczny), uważany za jednego z najwybitniejszych śpiewaków XX wieku (zm. 6 IX 2007)
- 13 X – Dzień Ratownictwa Medycznego
- 14 X – Światowy Dzień Normalizacji ustanowiony w 1991 r. przez Międzynarodową Organizację Normalizacyjną (ISO)
- 14 X – Międzynarodowy Dzień Zmniejszania Skutków Klęsk Żywiolowych uchwalony przez ONZ
- 14 X – Dzień Edukacji Narodowej, *dawniej Dzień Nauczyciela; obchodzony w rocznicę powstania Komisji Edukacji Narodowej w 1773 r.*

- (65) 14 X 1955 – Zm. Zygmunt Wojciechowski, historyk, prawnik, pierwszy dyrektor Instytutu Zachodniego w Poznaniu (ur. 27 IV 1900)
- (60) 14 X 1960 – Zm. Sigurd Hoel, pisarz norweski (ur. 14 XII 1890)
- (30) 14 X 1990 – Zm. Leonard Bernstein, kompozytor, pianista i dyrygent amerykański, autor muzyki do *West Side Story* (ur. 25 VIII 1918)
- 15 X – Międzynarodowy Dzień Niewidomych – Dzień Białej Łaski uchwalony przez Europejską Unię Niewidomych w 1993 r.
- 16 X – Światowy Dzień Chleba
- 16 X – Światowy Dzień Wyżywienia (obchodzony od 1981 r. z inicjatywy Światowej Organizacji ds. Wyżywienia – FAO), Żywności i Walki z Głodem
- 16 X – Dzień Papieża Jana Pawła II
- (75) 16 X 1945 – Utworzenie Chóru Chłopięc-Męskiego Filharmonii Poznańskiej pod dyрекcją Stefana Stuligrosza
- (75) 16 X 1945 – Polska podpisała Kartę Narodów Zjednoczonych
- 17 X – Dzień Walki z Rakim ogłoszony przez prezydenta RP w 1997 r.
- 17 X – Międzynarodowy Dzień Walki z Ubóstwem
- 17 X – Polonijny Dzień Dwujęzyczności obchodzony w trzeci weekend października
- (105) 17 X 1915 – Ur. Arthur Miller, amerykański dramaturg, scenarzysta, eseista i autor słuchowisk radiowych, laureat Nagrody Pulitzera za dramat „Śmierć komiwojażera” (zm. 10 II 2005)
- (100) 17 X 1920 – Zm. John Reed, amerykański pisarz, dziennikarz i działacz ruchu robotniczego (ur. 22 X 1887)
- 18 X – Dzień Poczty Polskiej, Dzień Łączności
- 18 X – Światowy Dzień Owoców i Warzyw

- 19 X – Narodowy Dzień Pamięci Duchownych Niezłomnych ustanowiony przez Sejm RP, *obchodzony w dniu śmierci ks. Jerzego Popiełuszki*
- (275) 19 X 1745 – Zm. Jonathan Swift (właśc. Isaac Bickerstaff), pisarz angielski pochodzenia irlandzkiego (ur. 30 XI 1667)
- (115) 19 X 1905 – Ur. Hanna Mortkowicz-Olczakowa, poetka, prozaik, tłumaczka, autorka książek dla dzieci i młodzieży (zm. 3 I 1968)
- 20 X – Światowy Dzień Osteoporozy
- (90) 21 X 1930 – Zm. Włodzimierz Perzyński, prozaik, komediopisarz i poeta młodopolski (ur. 6 VII 1877)
- (150) 22 X 1870 – Ur. Iwan Bunin, prozaik i poeta rosyjski, laureat Nagrody Nobla w 1933 roku (zm. 8 XI 1953)
- (25) 22 X 1995 – Zm. Amis Kingsley, brytyjski pisarz (ur. 16 IV 1922)
- (135) 23 X 1885 – Ur. Jan Czochralski, polski chemik, metaloznawca, wynalazca powszechnie znanej metody otrzymywania monokryształów krzemu, stosowanej przy produkcji mikroprocesorów (zm. 22 IV 1953)
- (35) 23 X 1985 – Zm. Tadeusz Hołuj, poeta, prozaik, dramatopisarz i publicysta (ur. 23 XI 1916)
- 24 X – Światowy Dzień Informacji obchodzony z inicjatywy ONZ od 1972 r.
- 24 X – Dzień Organizacji Narodów Zjednoczonych obchodzony w rocznicę wejścia w życie Karty NZ (1945)
- (75) 24 X 1945 – Powstanie Organizacji Narodów Zjednoczonych – ONZ (*data wejścia w życie Karty Narodów Zjednoczonych*)
- (295) 24 X 1725 – Zm. Alessandro Pietro Scarlatti, włoski kompozytor okresu baroku (ur. 2 V 1660)
- (225) 24 X 1795 – Trzeci rozbiór Polski
- (5) 25 X 2015 – Zm. Wojciech Fangor, polski malarz, grafik, plakacista i rzeźbiarz (ur. 15 XI 1922)

- (335) 26 X 1685 – Ur. Domenico Giuseppe Scarlatti, kompozytor włoski okresu baroku (zm. 23 VII 1757)
- (200) 26 X 1820 – Ur. Ewaryst Estkowski, pedagog i działacz oświatowy (zm. 15 X 1856)
- (130) 26 X 1890 – Zm. Carlo Collodi (właśc. Carlo Lorenzini), włoski pisarz i dziennikarz, *znany jako twórca postaci Pinokia* (ur. 24 XI 1826)
- (80) 26 X 1940 – Zm. Olga Boznańska herbu Nowina, polska malarka, portrecistka, przedstawicielka modernizmu; od 1898 zamieszkała w Paryżu, członkini szkoły monachijskiej (ur. 15 IV 1865)
- (75) 26 X 1945 – Powołanie Światowej Demokratycznej Federacji Kobiet
- 27 X – Światowy Dzień Dziedzictwa Audiowizualnego
- 27 X – Światowy Dzień Modlitwy o Pokój
- (165) 27 X 1855 – Ur. Iwan Miczurin, hodowca, sadownik rosyjski (zm. 7 VI 1935)
- 29 X – Światowy Dzień Udaru Mózgu
- (10) 29 X 2010 – Zm. Ludwik Jerzy Kern, poeta, satyryk, dziennikarz, autor utworów dla dzieci (ur. 29 XII 1921)
- (185) 30 X 1835 – Ur. Cyprian Godebski, rzeźbiarz, wnuk Cypriana Godebskiego – poety i legionisty (zm. 25 XI 1909)
- 31 X – Światowy Dzień Oszczędności
- (75) 31 X 1945 – Zm. Wincenty Witos, polityk, działacz ruchu ludowego, premier II RP (ur. 21 I 1874)

L i s t o p a d

- 1 XI – Wszystkich Świętych – Święto Zmarłych
- (130) 1 XI 1890 – Ur. Jan Wiktor, prozaik, eseista (zm. 17 II 1967)

- (95) 2 XI 1925 – Ur. Bogusław Kogut, pisarz i poeta poznański (zm. 15 III 1987)
- (70) 2 XI 1950 – Zm. George Bernard Shaw, dramaturg i prozaik irlandzki, laureat Nagrody Nobla w 1925 roku (ur. 26 VII 1856)
- (45) 2 XI 1975 – Zm. Pier Paolo Pasolini, włoski pisarz i reżyser filmowy (ur. 5 III 1922)
- 3 XI – Dzień św. Huberta – patrona myśliwych, leśników i jeźdźców
- (175) 3 XI 1845 – Ur. Zygmunt Gloger, etnograf i archeolog polski (zm. 7 VIII 1910)
- (50) 3 XI 1970 – Zm. Władysław Jan Grabski, poeta, powieściopisarz i publicysta (ur. 25 XI 1901)
- (65) 5 XI 1955 – Zm. Maurice Utrillo, malarz i grafik francuski (ur. 26 XII 1883)
- (265) 6 XI 1755 – Ur. Stanisław Staszic, pisarz polityczny, geolog, filozof, tłumacz książek (zm. 20 I 1826; *data urodzin została przyjęta od daty chrztu*)
- (160) 6 XI 1860 – Ur. Ignacy Paderewski, pianista, kompozytor (zm. 29 VI 1941)
- (140) 6 XI 1880 – Ur. Robert Musil, pisarz austriacki (zm. 15 IV 1942)
- (95) 7 XI 1925 – Ur. William Wharton (właśc. Albert William du Aime), pisarz amerykański, autor powieści „Ptasiek”, malarz (zm. 29 X 2008)
- (120) 8 XI 1900 – Ur. Margaret Mitchell, pisarka amerykańska (zm. 16 VIII 1949)
- 9 XI – Międzynarodowy Dzień Walki z Faszyzmem i Antysemityzmem
- 9 XI – Światowy Dzień Jakości obchodzony od 1989 r. z inicjatywy międzynarodowych organizacji ds. standaryzacji jakości

- (110) 9 XI 1910 – Zm. Piotr Wawrzyniak, ksiądz, działacz gospodarczy i społeczny w zaborze pruskim (ur. 30 I 1849)
- (50) 9 XI 1970 – Zm. Charles de Gaulle, polityk francuski (ur. 22 XI 1890)
- 10 XI – Międzynarodowy Dzień Młodzieży
- (155) 10 XI 1865 – Ur. Władysław Umiński, pisarz tworzący fantastykę naukową, autor książek dla dzieci i młodzieży, publicysta (zm. 31 XII 1954)
- 11 XI – Święto Niepodległości – święto narodowe, odzyskanie przez Polskę niepodległości po 123 latach niewoli
- (180) 12 XI 1840 – Ur. August Rodin, rzeźbiarz francuski (zm. 17 XI 1917)
- (35) 12 XI 1985 – Zm. Stanisław Baliński, poeta, nowelista (ur. 2 VIII 1899)
- (170) 13 XI 1850 – Ur. Robert Louis Stevenson, pisarz i eseista angielski (zm. 3 XII 1894)
- 14 XI – Światowy Dzień Cukrzycy, Światowy Dzień Walki z Cukrzycą
- (180) 14 XI 1840 – Ur. Claude Monet, malarz francuski, przedstawiciel impresjonizmu (zm. 6 XII 1926)
- (110) 14 XI 1910 – Ur. Jerzy Putrament, pisarz, działacz polityczny, społeczny i kulturalny (zm. 23 VI 1986)
- 15 XI – Międzynarodowy Dzień Pisarzy Uwięzionych obchodzony z inicjatywy Światowej Federacji PEN-Clubu
- 15 XI – Światowy Dzień Pamięci Ofiar Wypadków Drogowych obchodzony w trzecią niedzielę listopada
- (390) 15 XI 1630 – Zm. Johannes Kepler, astronom i matematyk niemiecki (ur. 27 XII 1571)
- (350) 15 XI 1670 – Zm. Jan Amos Komenski, pedagog czeski, reformator szkolnictwa (ur. 28 III 1592)
- (125) 15 XI 1895 – Ur. Antoni Słonimski, poeta, satyryk i felietonista (zm. 4 VII 1976)

- 16 XI – Światowy Dzień Tolerancji proklamowany przez UNESCO, obchodzony od 1996 r.
- (120) 16 XI 1900 – Ur. Nikołaj Pogodin (właśc. Nikołaj Fiedorowicz Stukalow), dramaturg rosyjski (zm. 19 IX 1942)
- (35) 16 XI 1985 – Zm. Witold Wirpsza, poeta, prozaik, tłumacz literatury niemieckiej, zamieszkały od 1971 roku w Berlinie Zachodnim (ur. 4 XII 1918)
- 17 XI – Światowy Dzień Wcześniaka
- 17 XI – Międzynarodowy Dzień Studentów obchodzony od 1941 r.
- 17 XI – Ogólnopolski Dzień bez Długów
- (115) 17 XI 1905 – Ur. Adam Ważyk, poeta, prozaik i eseista (zm. 13 VIII 1982)
- (35) 17 XI 1985 – Zm. Stanisław Ryszard Dobrowolski, poeta, prozaik i publicysta (ur. 14 III 1907)
- 18 XI – Europejski Dzień Wiedzy o Antybiotykach
- 19 XI – Dzień Walki z Paleniem Tytoniu obchodzony od 1977 roku, w trzeci czwartek listopada
- 19 XI – Światowy Dzień Filozofii ogłoszony przez UNESCO, obchodzony w trzeci czwartek listopada
- (255) 19 XI 1765 – Utworzenie polskiego Teatru Narodowego
- (120) 19 XI 1900 – Ur. Anna Seghers (właśc. Netty Reiling Radvanyi), pisarka niemiecka pochodzenia żydowskiego (zm. 1 VI 1983)
- (110) 20 XI 1910 – Zm. Lew Tołstoj, pisarz rosyjski (ur. 9 IX 1828)
- (95) 20 XI 1925 – Zm. Stefan Żeromski, prozaik, dramaturg i publicysta (ur. 14 X 1864)
- (80) 20 XI 1940 – Zm. Wacław Berent, pisarz, tłumacz (ur. 28 IX 1873)
- 21 XI – Światowy Dzień Życzliwości (zwany też Światowym Dniem Pozdrowienia – World Halo Day) obchodzony od 1973 r.

- 21 XI – Międzynarodowy Dzień Transferu Technologii ogłoszony przez Agencję Rozwoju Przemysłu (ARP) w 2019 roku w Polsce
- 21 XI – Światowy Dzień Telewizji
- (190) 21 XI 1830 – Zm. Jan Śniadecki, matematyk, astronom i filozof (ur. 29 VIII 1756)
- (55) 21 XI 1965 – Zm. Stanisław Strugarek, pisarz, redaktor i aktor radiowy związany z Poznaniem (ur. 21 III 1911)
- (130) 22 XI 1890 – Ur. Charles de Gaulle, polityk francuski (zm. 9 XI 1970)
- (70) 22 XI 1950 – Powołanie Światowej Rady Pokoju
- (145) 24 XI 1875 – Ur. Xsawery Dunikowski, rzeźbiarz (zm. 26 I 1964)
- 25 XI – Dzień Kolejarza
- 25 XI – Światowy Dzień Pluszowego Misia ustanowiony w 2002 roku w setną rocznicę powstania zabawki „miś”
- 25 XI – Międzynarodowy Dzień Eliminacji Przemocy wobec Kobiet
- (70) 25 XI 1950 – Zm. Johannes Vilhelm Jensen, pisarz duński, laureat Nagrody Nobla w 1944 r. (ur. 20 I 1873)
- (165) 26 XI 1855 – Zm. Adam Mickiewicz, poeta, dramaturg i publicysta (ur. 24 XII 1798)
- (125) 26 XI 1895 – Ur. Witold Hulewicz, poeta, publicysta, wydawca, założyciel Oddziału Związku Literatów Polskich w Poznaniu, członek grupy literackiej „Zdrój” (zm. 12 VI 1941)
- (70) 26 XI 1950 – Zm. Hedwig Courths-Mahler, pisarka niemiecka (ur. 18 II 1867)
- (175) 27 XI 1845 – Ur. Walery Przyborowski, pisarz i historyk (zm. 13 III 1913)
- (145) 27 XI 1875 – Ur. Władysław Orkan (właśc. Franciszek Smreczyński), prozaik, poeta młodopolski (zm. 14 V 1930)

- (125) 27 XI 1895 – Zm. Alexandre Dumas (syn), dramaturg i powieściopisarz francuski (ur. 28 VII 1824)
- (65) 27 XI 1955 – Zm. Artur Honegger, kompozytor szwajcarski (ur. 10 III 1892)
- (140) 28 XI 1880 – Ur. Aleksander Błok, poeta rosyjski, przedstawiciel symbolizmu (zm. 7 VIII 1921)
- (105) 28 XI 1915 – Ur. Konstantin Simonow, prozaik i poeta rosyjski (zm. 18 VIII 1978)
- 29 XI – Dzień Podchorążego
- (190) 29 XI 1830 – Wybuch powstania listopadowego
- (185) 30 XI 1835 – Ur. Mark Twain (właśc. Samuel Langhorne Clemens), pisarz i nowelista amerykański (zm. 21 IV 1910)
- (120) 30 XI 1900 – Zm. Oscar Wilde, pisarz irlandzki (ur. 16 X 1854)

G r u d z i e ń

- 1 XII – Światowy Dzień Zapobiegania AIDS ogłoszony przez WHO z inicjatywy Międzynarodowej Konferencji AIDS w Londynie 1988 r.
- (605) 1 XII 1415 – Ur. Jan Długosz, historyk, kronikarz (zm. 19 V 1480)
- 2 XII – Międzynarodowy Dzień Upamiętniający Zniesienie Niewolnictwa
- (40) 2 XII 1980 – Zm. Romain Gary (właśc. Roman Kacew), powieściopisarz francuski pochodzenia litewskiego (ur. 8 V 1914)
- 3 XII – Dzień Naftowca i Gazownika
- 3 XII – Międzynarodowy Dzień Osób z Niepełnosprawnościami ustanowiony przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1992 roku
- 4 XII – Dzień Górnika – Barbórka

- (145) 4 XII 1875 – Ur. Rainer Maria Rilke, poeta austriacki, prekursor egzystencjalizmu (zm. 29 XII 1926)
- 5 XII – Międzynarodowy Dzień Pomocy Cierpiącym (Dzień Wolontariusza) ogłoszony w 1985 r. z inicjatywy Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych, obchodzony od 1986 r.
- (150) 5 XII 1870 – Zm. Alexandre Dumas (ojciec), powieściopisarz i dramaturg (ur. 24 VII 1802)
- (95) 5 XII 1925 – Zm. Władysław Stanisław Reymont (właśc. Stanisław Władysław Rejment), powieściopisarz, nowelista, laureat Nagrody Nobla w 1924 roku (ur. 7 V 1867)
- (365) 7 XII 1655 – Zm. Krzysztof Opaliński, pisarz satyryczny, związany z Wielkopolską, urodzony w Sierakowie, wojewoda poznański od 1637 roku (ur. 1609 – *dokładna data nieznana*)
- (75) 7 XII 1945 – Ur. Rafał Wojaczek, poeta (zm. 11 V 1971)
- (50) 7 XII 1970 – Podpisanie w Warszawie układu o podstawach normalizacji stosunków między PRL a RFN
- (45) 7 XII 1975 – Zm. Thornton Wilder, pisarz i dramaturg amerykański (ur. 17 IV 1897)
- (35) 7 XII 1985 – Zm. Robert von Ranke Graves, prozaik, poeta i eseista angielski, pochodzenia irlandzkiego (ur. 24 VII 1895)
- (55) 8 XII 1965 – Papież Jan XXIII otworzył obrady II Soboru Watykańskiego (trwał do 8 XII 1965). Uchwalono 16 dokumentów stanowiących syntezę współczesnej nauki Kościoła
- (40) 8 XII 1980 – Zm. John Lennon, brytyjski muzyk, kompozytor, wokalista i autor tekstów, *znany jako jeden z Beatlesów* (ur. 9 X 1940)
- (30) 8 XII 1990 – Zm. Tadeusz Kantor, malarz, rzeźbiarz, scenograf, twórca teatru „Cricot 2” (ur. 6 IV 1915)
- 9 XII – Międzynarodowy Dzień Przeciwdziałania Korupcji

- (80) 9 XII 1940 – Zm. Bohdan Dyakowski, biolog, pedagog, popularyzator przyrody, autor książek dla dzieci i młodzieży (ur. 22 XII 1864)
- (35) 9 XII 1985 – Zm. Ireneusz Iredyński, poeta, prozaik, dramatopisarz (ur. 4 VI 1939)
- 10 XII – Międzynarodowy Dzień Ochrony Praw Dziecka
- 10 XII – Międzynarodowy Dzień Praw Człowieka uchwalony w 1948 r. przez Zgromadzenie Ogólne NZ
- (190) 10 XII 1830 – Ur. Emily Dickinson, poetka amerykańska (zm. 15 V 1886)
- (75) 10 XII 1945 – Ur. Marek Grechuta, pieśniarz, kompozytor, poeta (zm. 9 X 2006)
- 11 XII – Światowy Dzień Tanga
- 11 XII – Międzynarodowy Dzień Terenów Górskich
- (210) 11 XII 1810 – Ur. Alfred de Musset, poeta francuski (zm. 2 V 1857)
- (160) 12 XII 1860 – Ur. Jan Kasprówicz, poeta, dramaturg, tłumacz (zm. 1 VIII 1926)
- (105) 12 XII 1915 – Ur. Jeremi Przybora, satyryk, reżyser, współtwórca „Kabaretu Starszych Panów” (zm. 4 III 2004)
- 13 XII – Dzień Księgarza
- 13 XII – Dzień Pamięci Ofiar Stanu Wojennego ogłoszony przez Sejm RP w 2002 r.
- (130) 14 XII 1890 – Ur. Sigurd Hoel, pisarz norweski (zm. 14 X 1960)
- (125) 14 XII 1895 – Ur. Paul Eluard (właśc. Eugène Emile Paul Grindel), poeta francuski (zm. 18 XI 1952)
- (45) 14 XII 1975 – Zm. Stanisława Platówna, prozaik, autorka powieści dla młodzieży (ur. 14 II 1924)
- (30) 14 XII 1990 – Zm. Friedrich Dürrenmatt, dramaturg szwajcarski (ur. 5 I 1921)
- (245) 16 XII 1775 – Ur. Jane Austen, powieściopisarka angielska (zm. 18 VII 1817)

- (250) 17 XII 1770 – Ur. Ludwig van Beethoven, kompozytor niemiecki (zm. 26 III 1827)
- (190) 17 XII 1830 – Ur. Jules de Goncourt, pisarz francuski (zm. 20 VI 1870)
- 18 XII – Międzynarodowy Dzień Migranta ustanowiony przez ONZ 4 grudnia 2000 roku
- (110) 19 XII 1910 – Ur. Jean Genêt, francuski powieściopisarz, dramaturg i poeta (zm. 15 IV 1986)
- (105) 19 XII 1915 – Ur. Édith Piaf (właśc. Edith Giovanna Gassion), pieśniarka francuska (zm. 11 X 1963)
- 20 XII – Międzynarodowy Dzień Solidarności
- 21 XII – Dzień Pamięci o Poległych i Zmarłych w Misjach i Operacjach Wojskowych poza Granicami Państwa
- (645) 21 XII 1375 – Zm. Giovanni Boccaccio, pisarz włoski (ur. 1313 – *dokładna data nieznana*)
- (80) 21 XII 1940 – Zm. Francis Scott Fitzgerald, pisarz amerykański (ur. 24 IX 1896)
- (30) 22 XII 1990 – Zaprzysiężenie na prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Wałęsy, wybranego 8 XII 1990 r. po raz pierwszy od 1945 r. w wolnych wyborach
- (205) 23 XII 1815 – Zm. Jan Nepomucen Potocki, pisarz, polityk, podróżnik, historyk (ur. 8 III 1761)
- (995) 25 XII 1025 – Koronacja Mieszka II na króla Polski
- (125) 25 XII 1895 – Ur. Stefan „Grot” Rowecki (właśc. Stefan Rowecki), generał, dowódca AK (zm. 2 VIII 1944)
- (195) 26 XII 1825 – Wybuch powstania dekabrystów w Rosji
- (130) 26 XII 1890 – Zm. Heinrich Schliemann, niemiecki archeolog – amator, odkrywca ruin Troi, prowadził prace wykopaliskowe na terenie Myken i Tirynsu, poliglota (ur. 6 I 1822)
- 27 XII – Rocznica wybuchu Powstania Wielkopolskiego w 1918 r.

- (435) 27 XII 1585 – Zm. Pierre de Ronsard, poeta francuski (ur. 11 IX 1524)
- (75) 27 XII 1945 – Zm. Theodore Dreiser, powieściopisarz amerykański (ur. 27 VIII 1871)
- (95) 28 XII 1925 – Zm. Siergiej Jesienin, poeta rosyjski (ur. 3 X 1895)
- 29 XII – Światowy Dzień Różnorodności
- (200) 29 XII 1820 – Ur. Tytus Chałubiński, lekarz, przyrodnik (zm. 4 XI 1889)
- (155) 30 XII 1865 – Ur. Rudyard Kipling, pisarz angielski, laureat Nagrody Nobla w 1907 r. (zm. 18 I 1936)
- (115) 31 XII 1905 – Ur. Tadeusz Breza, prozaik, eseista (zm. 19 V 1970)

II. ZESTAWIENIA BIBLIOGRAFICZNE

Konrad Dominas

TECHNOLOGIA I KULTURA – SKOMPLIKOWANA PRZESTRZEŃ RELACJI. REKONESANS

Według Alana Freedmana, autora *Encyklopedii komputerów*, technologia to stosowanie usystematyzowanej techniki, metody lub podejścia do rozwiązywania problemu¹. Technologia jest zatem dziedziną techniki, czyli tą częścią ludzkiej działalności, której celem jest m.in. oparte na wiedzy produkowanie rzeczy². Ponieważ współczesny świat niemal w całości został zdominowany przez komputery i środki masowego przekazu, mówiąc o technologii mamy zazwyczaj na myśli technologie cyfrowe, które służą do wytwarzania, przetwarzania, przesyłania i przechowywania w pamięci sygnałów cyfrowych³. Aby podkreślić znaczenie informacji⁴, mówi się o technologiach informacyjnych, a w szerszym znaczeniu o technologiach medialnych. Wspomniany już A. Freedman używa pojęcia technologii zaawansowanych, łącząc dwa procesy: digitalizację i medializację rzeczy⁵. Użyte powyżej terminy nie rozwiązują jednak definicyjnej łamigłówki. Wręcz przeciwnie.

Można zaryzykować stwierdzenie, że obecny dyskurs medialny opiera się na czterech filarach. Pierwszym z nich jest nieustanne zestawianie starych i nowych mediów oraz tworzenie między nimi wyraźnych granic. Podejście to wspiera używana w literaturze przedmiotu niekończąca się liczba wyznaczników. Multimedialność, interaktywność, hipertekstualność, reprezentacja numeryczna, digitalizacja to tylko jedne z wielu cech charakteryzujących teraźniejsze i przeszłe środki przekazu. Drugim filarem jest przekonanie, że na technologię i media należy patrzeć przez pryzmat najnowszych wynalazków, mód, trendów,

---

¹ A. Freedman, *Encyklopedia komputerów*, przeł. M. Dadan et al., Gliwice 2004, s. 827.

² *Technologia* [hasło w:] *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/technologia;3985964.html>, dostęp: 14.04.2020.

³ *Cyfrowa technika* [hasło w:] *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/cyfrowa-technika;3888595.html>, dostęp: 14.04.2020.

⁴ W tym znaczeniu informację możemy postrzegać jako obiekt abstrakcyjny, który może być w postaci zakodowanej i przetwarzanej za pomocą programów komputerowych. W szerszym znaczeniu informacjami mogą być np. strony internetowe, dokumenty, aplikacje, bazy danych. Zob. *Informacja* [hasło w:] *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/informacja;3914687.html>, dostęp: 14.04.2020; L. Rosenfeld, P. Morville, J. Arango, *Architektura informacji w serwisach internetowych i nie tylko*, przeł. R. Meryk, Gliwice 2017, s. 34.

⁵ A. Freedman, *Encyklopedia komputerów*, op. cit., s. 979.

wydarzeń, które zdaniem wielu zmieniają, a nawet rewolucjonizują społeczeństwo i kulturę. Autorzy podręcznika *Nowe media. Wprowadzenie* doszli do wniosku, że tytułowy termin odnosi się niemal do wszystkich przestrzeni ludzkiego życia. Oznaczać może: nowe doświadczenia tekstualne (nowe rodzaje form gatunkowych i tekstualnych); nowe sposoby reprezentacji świata; nowe relacje pomiędzy podmiotami (użytkownikami i konsumentami) oraz technologiami medialnymi; nowe doświadczenia relacji pomiędzy cielesnością, tożsamością i społecznością; nowe koncepcje relacji ciała biologicznego do mediów technologicznych; nowe wzorce organizacji i produkcji⁶. W nowo-medialnej terminologii o krok dalej poszedł Paul Levinson, amerykański medioznawca. Aby opisać nowy paradygmat rzeczywistości, objawiający się w przejściu z ery konsumenta do ery producenta, wprowadził pojęcie „nowych nowych mediów” reprezentowanych m.in. przez blogosferę, Wikipedię, YouTube, Facebooka, Second Life⁷. Wypada w tym miejscu zapytać, czy dla nastoletniego fana gier komputerowych, traktującego smartfon jako istotną część swojego życia, aplikacje internetowe są starym czy nowym medium? Aby odpowiedzieć na tego typu pytania, medioznawcy, kulturoznawcy a nawet filozofowie, przesuwają punkt ciężkości w stronę szeroko pojętej kultury, w tym kultury popularnej. To trzeci filar dyskursu. Postulowana przez Henriego Jenkinsa konwergencja a także kultura uczestnictwa i inteligencja zbiorowa (za francuskim cyberteoretykiem Pierre'm Lévy) to doskonały przykład zwrotu badań medioznawczych ku szeroko pojętej popkulturze, socjologii i literaturoznawstwu (np. koncepcja opowiadania transmedialnego)⁸. Szczególnie inteligencja zbiorowa (*collective intelligence*) stała się jednym z najważniejszych wyznaczników mediów społecznościowych – Wikipedii, Facebooka i wielu innych. Cechą wspólną wymienionych powyżej pojęć jest ich ulotność i brak definicyjnej spójności. Wbrew powszechnemu wśród wielu badaczy pogładowi, terminy te niczego nie porządkują, wręcz przeciwnie, czasami nadmiernie problematyzują i komplikują. Oto jeden z przykładów. Lev Manovich, amerykański badacz mediów, w roku 2001 zdefiniował nowe media jako „dane przekonwertowane do postaci umożliwiającej prowadzenie obliczeń – do postaci danych komputerowych”⁹. Już dwa lata później we wstępie do pracy *The New Media Reader* rozumienie tego terminu rozszerzył na kolejne przestrzenie badawcze, m.in. na technologię komputerową używaną jako platformę dystrybucji (*New Media as Computer*

---

⁶ M. Lister et alii, *Nowe media. Wprowadzenie*, przeł. M. Lorek, A. Sadza, K. Sawicka, Warszawa 2009, s. 21-22.

⁷ P. Levinson, *Nowe nowe media*, przeł. M. Zawadzka, Kraków 2010, s. 23.

⁸ H. Jenkins, *Kultura konwergencji: zderzenie starych i nowych mediów*, przeł. M. Bernatowicz, M. Filiciak, Warszawa 2007, s. 9-10.

⁹ L. Manovich, *Język nowych mediów*, przeł. P. Cypryański, Warszawa 2006, s. 90.

Technology Used as a Distribution Platform), dane komputerowe sterowane przez oprogramowanie (*New Media as Digital Data Controlled by Software*) czy mix między istniejącymi konwencjami kulturowymi a konwencjami oprogramowania (*New Media as the Mix Between Existing Cultural Conventions and the Conventions of Software*)¹⁰.

Ostatnim filarem dyskursu medialnego jest utożsamianie technologii z dominującym w danej kulturze i społeczeństwie medium. Stąd też wiele prac, badań, grantów i międzynarodowych konferencji niemal w całości poświęca się Internetowi, a w szerszym kontekście sieciom komputerowym. Rozumienie technologii zostaje w tym przypadku zredukowane do prostych procesów użytkownika Sieci. Kluczowym staje się szybkość przyswajania wiedzy, potrzebnej użytkownikowi do wykonywania nieskomplikowanych czynności w środowisku cyfrowym. Rozumienie informacji i procesów zachodzących w cyberprzestrzeni staje się drugoplanowe. Mówiąc o Internecie mamy zatem na myśli tę przestrzeń, którą widzimy na ekranie naszego monitora, smartfona, tabletu a nawet telewizora. Bierzymy pod uwagę aktywność w Sieci – liczbę przeczytanych i zamieszczonych postów, tweetów, przejrzanych stron i postawionych lajków. Tymczasem Sieć to skomplikowany system kilkudziesięciu technologii – od kabli światłowodowych poprzez sieci szkieletowe aż po aplikacje webowe; od bitów i sygnałów aż po złożony system komunikatów i algorytmów¹¹.

Od determinizmu do sieci relacji

W niniejszym tekście celowo unikam rozważań na temat wpływu technologii na kulturę. Nie piszę zatem o jej zapośredniczaniu i nie ubolewam nad sposobem jej przetwarzania w środowisku cyfrowym¹². Tego typu analizy odsyłają nas bowiem do kategorii determinizmu technologicznego i tzw. kanadyjskiej szkoły medioznawczej (m.in. Eric A. Havelock, Walter J. Ong, Derrick de Kerckhove) z Marshalllem McLuhanem i jego „the medium is the message” na czele¹³. „Teoria społeczna, analiza kultury i historii – pisze Dieter Mersch o szkole kanadyjskiej – dyktowane są aktualnie panującymi warunkami medialnymi i technologicznymi, przy czym media wpływają na sposób ich kodowania”¹⁴. Mamy zatem do czynienia z procesem, który James David Bolter już

---

¹⁰ L. Manovich, *New Media from Borges to HTML*, [w:] *The New Media Reader*, eds N. Wardrip-Fruin, N. Montfort, Cambridge, Mass. 2003, s. 16-23.

¹¹ Definicja Internetu, zob. M. Lister et al., *Nowe media...*, op. cit., s. 247.

¹² Zob. A. Keen, *Kult amatora. Jak internet niszczy kulturę*, wpraw. K. Krzysztofek, przeł. M. Bernatowicz, K. Topolska-Ghariani, Warszawa 2007.

¹³ M. McLuhan, *Zrozumieć media. Przedłużenie człowieka*, przeł. N. Szczucka, Warszawa 2004, s. 39.

¹⁴ D. Mersch, *Teorie mediów*, przeł. E. Krauss, Warszawa 2010, s. 93-94.

w roku 1984 określił mianem technologii definiującej (*defining technology*). Według Boltera przypomina ona szkło powiększające, „które skupia i ogniskuje pozornie rozproszone w danej kulturze idee w jeden jasny, niekiedy przenikliwy promień”¹⁵. „Technologia ta – pisał dalej amerykański teoretyk hipertekstu – nie odwołuje się do podstawowych zmian kulturowych sama przez się, ale skupia idee w nowym ognisku, w nowy sposób wyjaśniając lub egzemplifikując je szerokiej publiczności”¹⁶. Obecnie trudno jednak zgodzić się z poglądem, że większość zmian zachodzących w kulturze i w społeczeństwie są zależne od dominującego medium, bez względu na to, czy jest to nowe, czy też nowe nowe medium. Zwrócił na to uwagę Manuel Castells, socjolog i badacz mediów, który w książce *Spoleczeństwo sieci* stwierdził, że technika nie determinuje społeczeństwa, a jedynie je ucieleśnia. Społeczeństwo natomiast nie determinuje technicznych innowacji, tylko ich używa¹⁷.

Punkt ciężkości warto zatem przesunąć z determinizmu na relacje między techniką a kulturą, które układają się w swoisty system naczyń połączonych. Pisząc o relacjach wkraczamy w skomplikowany, ale i ciekawy zarazem, świat zależności (sprzężeń zwrotnych), w którym największym wyzwaniem jest poszukiwanie mechanizmów (ekonomicznych, społecznych, literackich) wyjaśniających procesy zachodzące we współczesnym świecie. Zanurzamy się w transdyscyplinarną przestrzeń, w której dominują, jak pisał Przemysław Czapliński, metodologiczne sploty¹⁸. I tak rozwój technik komputerowych pozwala produkować coraz wydajniejsze procesory, karty graficzne i pamięci masowe, ale to chęć jak najdokładniejszego odwzorowywania rzeczywistości, również tej fantastycznej (świat powieści Tolkiena, Sapkowskiego) sprawia, że twórcy gier wideo sięgają po najnowocześniejsze rozwiązania i tym samym przyczyniają się do rozwoju samej technologii. Na tym właśnie polegają wspomniane sprzężenia zwrotne. Nie ma techniki bez kultury, a kultura nie rozwijałaby się tak barwnie i tak wielopoziomowo, gdyby nie technologie cyfrowe.

Brama Poznania, czyli podążając za przykładem

Świat technologii to bez wątplenia świat przyszłości. Uczni nie mają czasu, aby dokładnie przyjrzeć się wszystkim zjawiskom. Rozwój technologii jest zbyt szybki i zbyt intensywny, aby uchwycić każdy element medialno-kulturowej

---

¹⁵ J.D. Bolter, *Człowiek Turinga. Kultura Zachodu w dobie komputera*, przeł. T. Goban-Klas, Warszawa 1990, s. 40-41.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ M. Castells, *Spoleczeństwo sieci*, przeł. M. Marody et al., red. nauk. idem, Warszawa 2008, s. 22.

¹⁸ „Nowa humanistyka zamiast transgresji szuka możliwości subwersji; rzadziej mówi o przekraczaniu granic, częściej – o sztuce ich rozpoznawania i użytkowania; nie operuje figurą «zerwania», lecz tropem «wizjania», «splotu», «węzła»”. P. Czapliński, *Sploty*, „Teksty Drugie” 2017, nr 1, s. 15.

układanki. Dla przykładu Internet należy do najszybciej i najintensywniej rozwijających się mediów na świecie. Według *Internet World Stats. Usage and Population Statistics* wzrost użytkowników Sieci w latach 2000–2016 wyniósł 905,9%¹⁹. W 2016 roku wysłano ponad 66 bilionów (10^{12}) e-maili. Ponadto użytkownicy wpisali około półtora biliona zapytań do wyszukiwarki Google. Dziennie w serwisie YouTube przeglądanych jest ponad sześć miliardów filmów. Facebook, największy na świecie serwis społecznościowy, liczy ponad półtora miliarda aktywnych użytkowników²⁰. To właśnie dlatego skupiamy się na przykładach i zaawansowanych technicznie wynalazkach, z których najczęściej korzystamy, niekiedy zapominając nawet o ich istnieniu. Po 16 latach od wprowadzenia pojęcia Web 2.0, które przez lata dominowało sposób mówienia o mediach i Internecie, nadal mamy problem z definicją tego terminu. Jak szerokie jest dzisiaj rozumienie tego trendu, świadczy wypowiedź Amy Shuen, autorki książki *Web 2.0. Przewodnik po strategiach*: „Nie musisz znać technologii, aby zrozumieć Web 2.0. Nie chodzi tu o wykorzystaną technologię, ale o nowe drogi komunikacji umożliwiające olbrzymiej liczbie ludzi spotkanie, pracę, dzielenie się i tworzenie”²¹. Badanie Web 2.0, jak i większości podobnych pojęciowo hybryd, jest podążaniem za przykładami (Google, Facebook, Twiter, Wikipedia, YouTube), a w innym kontekście sytuuje nas w metodzie, którą za Scottem Lashem i Celią Lury możemy określić mianem biografii rzeczy. Uwzględni ona zarówno procesy produkcji, dystrybucji i konsumpcji, jak i wewnętrzny wymiar trwania i różnicowania się przedmiotów²².

Spróbujmy zatem przyjrzeć się relacjom technologii i kultury, podążając za jednym z jej przykładów: Bramą Poznania, interaktywnym muzeum, zlokalizowanym w pobliżu Katedry Poznańskiej. Z uwagi na objętość tekstu nie będzie to wspomniana biografia, uwzględnimy jednak szeroki kontekst zjawisk poruszanych w dotychczasowych zagadnieniach. Już sama nazwa, Interaktywne Centrum Historii Ostrowa Tumskiego, a także internetowy opis placówki wprowadza czytelnika, a być może i późniejszego zwiedzającego, w świat technologii. „Opowiadamy historię wyspy katedralnej – piszą redaktorzy serwisu – prostym językiem, pozbawionym naukowego żargonu. Multimedialne rozwiązania pozwalają znaleźć dodatkowe informacje, jeśli któryś z przedstawianych tematów

---

¹⁹ Internet World Stats – Usage and Population Statistics, <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>, dostęp: 14.04.2020.

²⁰ Wszystkie dane pochodzą z Internet Live Stats, zob. <http://www.internetlivestats.com/>, dostęp: 14.04.2020.

²¹ A. Shuen, *Web 2.0. Przewodnik po strategiach*, przeł. A. Stefański, Gliwice 2009, s. 16.

²² S. Lash, C. Lury, *Globalny przemysł kulturowy. Medializacja rzeczy*, przeł. J. Majmurek, R. Mitoraj, Kraków 2011, s. 33.

okaże się szczególnie interesujący”²³. Brama Poznania nie jest zatem typowym obiektem muzealnym. Podzielona na cztery sale – Gród, Woda, Złoto i Witraż – „opowiada o ludziach, wydarzeniach i ważnych momentach związanych z poznąską wyspą katedralną”²⁴. Nie znajdziemy w tym miejscu charakterystycznych dla wielu muzeów artefaktów i zabytków materialnych. Brama Poznania daje możliwość nie tyle zwiedzania, co tworzenia i opowiadania historii o początkach państwa polskiego i Ostrowa Tumskiego. Kluczową rolę w tych procesach odgrywa wzorcowe rozłożenie akcentów między technikami cyfrowymi a kulturą. Każdy zwiedzający zostaje wyposażony w audioprzewodnik, który nie tylko zapoznaje go z historią, kulturą i sztuką tego miejsca, lecz także instruuje, jak korzystać z poszczególnych części muzeum. Wspomniana w internetowym opisie multimedialność daje możliwość jednoczesnego doświadczania kilku mediów. Zwiedzający posługują się zatem urządzeniami wyposażonymi w dźwięk, obraz i tekst – korzystają z ekranów dotykowych, pokazów audio-wizualnych, projekcji komputerowych i wielu innych. Chociaż z każdej strony otoczeni są techniką, to jednak większość z nich szybko przyzwyczaja się do niej, traktując ją jako integralną część procesu zwiedzania. Dzieje się tak dzięki interaktywności, która stanowi swoisty pomost między człowiekiem a technologią. Zależność tę trafnie opisał Ryszard W. Kluszczyński: „nie mamy poczucia obcowania z cudem techniki, nie mamy już nawet świadomości operowania narzędziem, gdy używamy zdalnego przełącznika kanałów, gramy w grę komputerową, posługujemy się kalkulatorem, edytorem tekstu, bankomatem”²⁵. Warto tę myśl zapamiętać, zwłaszcza w erze Internetu i smartfonów. Interaktywność towarzyszyła człowiekowi co najmniej od czasów rewolucji przemysłowej, zmieniała się natomiast technologia i jej skala a także kontekst historyczny, kulturowy, społeczny.

Najważniejszą cechą Bramy Poznania jest jednak jej hipertekstualność, która poszerzona o wspomniane już media cyfrowe staje się systemem interaktywnego procesu zwiedzania przestrzeni muzealnej. Hipertekstualność sprawia, że doświadczana przez gości historia jest niesekwencyjna, co oznacza, że za każdym razem można rozpocząć ją w innym miejscu. Temat pozostaje zatem ten sam, zmienia się natomiast sposób jego opowiadania. Nie trzeba skupiać się na chronologii, a np. na sztuce, architekturze, historii konkretnego miejsca. Jaką rolę pełni w tym technologia? Technologia wspiera

---

²³ *Ekspozycja główna. Historia wyspy katedralnej*, <https://bramapoznania.pl/ekspozycja-glowna>, dostęp: 14.04.2020.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ R.W. Kluszczyński, *Spoleczeństwo informacyjne. Cyberkultura. Sztuka multimediów*, Kraków 2001, s. 100.

wspomniane powyżej procesy, które możemy uzupełnić wiedzą i kreatywnością. Potrzebom kulturowym, pasjom i ciekawości daje możliwość interakcji, zachęcając do wciąż nowych poszukiwań. Brama Poznania za każdym razem pozostawia pewien niedosyt, niejako prowokując do pogłębiania wiedzy lub też powtórnej wizyty.

Na opisane powyżej zależności możemy popatrzeć w nieco innej jeszcze perspektywie. Wspomniany już Lev Manovich wprowadził w pracy *Język nowych mediów* pojęcie transkodowania. Według amerykańskiego medioznawcy nowe media składają się z dwu różnych warstw: komputerowej i kulturowej²⁶. W przypadku Bramy Poznania warstwę komputerową reprezentują zarówno rozmaite urządzenia cyfrowe (np. ekrany dotykowe), jak i ich oprogramowanie i bazy danych w postaci filmów, prezentacji, serwisów internetowych i wielu innych. Komponent kulturowy tworzą natomiast takie pojęcia, jak: źródła historyczne, artefakty kultury, zabytki archeologiczne, architektura i sztuka wczesnego średniowiecza itp. Według Manovicha warstwa komputerowa nieustannie wpływa na kulturową i odwrotnie. Również i w tej metodzie mamy do czynienia z relacjami, które autor określa mianem kompozytowanych²⁷. W konsekwencji tych zależności powstaje zdaniem uczonego kultura komputera: „(...) mieszanka znaczeń ludzkich i komputerowych, tradycyjnych sposobów modelowania świata przez humanistyczną kulturę i właściwych komputerom środków przedstawiania tego świata”²⁸.

Na koniec warto wspomnieć o jeszcze jednej niezwykle istotnej cesze technik cyfrowych. Otóż nowoczesne technologie internetowe są miejscem (platformą cyfrową) digitalizacji, publikacji i udostępniania szeroko pojętej kultury i sztuki. W XXI wieku procesy te tak wyraźnie przyspieszyły, że obecnie dostęp do informacji stał się nieograniczony, dla wielu wręcz przytłaczający. W tym kontekście Brama Poznania jest przestrzenią, w której rozmaite technologie wykorzystuje się do ucyfrowiania wiedzy, a następnie wiedzę tę przechowuje się w bazach danych, przetwarza i udostępnia m.in. jako multimedialne i interaktywne prezentacje, w których zwiedzający nie są tylko i wyłącznie biernymi widzami, ale i aktywnymi uczestnikami wydarzeń historycznych. Dzięki wspomnianym przemianom kultura otrzymuje zestaw wielorakich możliwości, które uobecniają się m.in. w polskich i międzynarodowych bibliotekach cyfrowych (np. Biblioteka Narodowa POLONA; The Project

---

²⁶ L. Manovich, *Język nowych...*, op. cit., s. 114-118.

²⁷ Ibidem, s. 116.

²⁸ Ibidem.

Gutenberg, Perseus Digital Library)²⁹, wirtualnych muzeach³⁰, projektach typu net art, relacjach *online* z ważnych wydarzeń kulturalnych, projektach typu non-profit (Internet Archive)³¹ i wielu innych. Kiedy tradycyjne sposoby korzystania z kultury zostają odłożone na boczny tor, udostępnianie zdigitalizowanych wcześniej materiałów (książek, filmów, słuchowisk, audycji itp.) może być jedyną formą dostępu do nich. Dzięki sieciom komputerowym i ogromnej liczbie mechanizmów cyfrowych w czasie pandemii COVID-19 nadal cieszymy się z kultury, pod warunkiem, że posiadamy komputer i łącze internetowe. Jednocześnie jak nigdy dotąd dostrzegamy, że technologia dostarcza nam odpowiednich narzędzi, ale nie jest w stanie zastąpić bezpośredniego doświadczania kultury i sztuki. Świat wirtualny jest atrakcyjny, kiedy mamy świadomość, że w każdej chwili możemy zamienić go na ten realny.

Opisane powyżej zależności są zaledwie wierzchołkiem góry lodowej. Trudno powiedzieć, w jakim kierunku będzie rozwijać się technologia. Zgodnie z prawem Moore'a liczba tranzystorów procesora będzie podwajana co 18 miesięcy³². Oznacza to, że stają się one coraz szybsze i coraz bardziej wydajne. Do czego jednak i jak zostanie wykorzystana ich moc, jest już osobną opowieścią o skomplikowanej fabule z wielką liczbą bohaterów i postaci drugoplanowych. Wydaje się, że obecnie dominującym pojęciem jest algorytm, widziany w bardzo szerokiej perspektywie. Jan Kreft łączy czysto matematyczną definicję tego terminu (zbiór/sekwencja określonych kroków w celu osiągnięcia zakładanego wyniku) ze zmianami gospodarczymi, społecznymi i kulturowymi³³. I w tym podejściu kryje się nieustanne przenikanie techniki i kultury niemal na każdym poziomie ludzkiej aktywności.

Wszystkie opisane dotychczas procesy tworzą interdyscyplinarny miszmasz, który na pierwszy rzut oka może przyprawić o zawrót głowy. Bez uwzględniania szerokiej perspektywy tytułowych relacji nie da się jednak rozmawiać o technologii i kulturze, zwłaszcza w czasach, w których tym, co nas ogranicza, może być jedynie (i aż) ludzka wyobraźnia. Bez względu na podjętą w niniejszym tekście krytykę rozmaitych dyskursów medialnych, ich walorem jest fakt, że stale się aktualizują, pozostawiając badaczom przestrzeń do dyskusji i polemiki.

---

²⁹ <https://polona.pl/>, dostęp: 14.04.2020; <https://www.gutenberg.org/>, dostęp: 14.04.2020; <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>, dostęp: 14.04.2020.

³⁰ Wirtualny spacer (również w technologii 3D) oferują m.in.: British Museum w Londynie, Muzeum Guggenheima w Nowym Jorku (Google Street View), J. Paul Getty Museum w Los Angeles, Musée d'Orsay w Paryżu (Google Street View), Muzeum Van Gogha, Gallerii Uffizi we Florencji.

³¹ <https://archive.org/>, dostęp: 14.04.2020.

³² A. Freedman, *Encyklopedia komputerów*, op. cit., s. 628.

³³ J. Kreft, *Władza algorytmów. U źródeł potęgi Google i Facebooka*, Kraków 2019, s. 30-31.

Bibliografia

Pozycje zwarte:

1. Bolter J.D., *Człowiek Turinga. Kultura Zachodu w dobie komputera*, przeł. T. Goban-Klas, Warszawa 1990.
2. Castells M., *Spółeczeństwo sieci*, red. nauk. M. Marody, przeł. M. Marody i in., Warszawa 2008.
3. Freedman A., *Encyklopedia komputerów*, przeł. M. Dadan i in., Gliwice 2004.
4. Jenkins H., *Kultura konwergencji: zderzenie starych i nowych mediów*, przeł. M. Bernatowicz, M. Filiciak, Warszawa 2007.
5. Keen A., *Kult amatora. Jak internet niszczy kulturę*, wpraw. K. Krzysztofek, przeł. M. Bernatowicz, K. Topolska-Ghariani, Warszawa 2007.
6. Kluszczyński R.W., *Spółeczeństwo informacyjne. Cyberkultura. Sztuka multimediów*, Kraków 2001.
7. Kreft J., *Władza algorytmów. U źródeł potęgi Google i Facebooka*, Kraków 2019.
8. Lash S., Lury C., *Globalny przemysł kulturowy. Medializacja rzeczy*, przeł. J. Majmurek, R. Mitoraj, Kraków 2011.
9. Levinson P., *Nowe nowe media*, przeł. M. Zawadzka, Kraków 2010.
10. Lister M. et alii, *Nowe media. Wprowadzenie*, przeł. M. Lorek, A. Sadza, K. Sawicka, Warszawa 2009.
11. Manovich L., *Język nowych mediów*, przeł. P. Cypriański, Warszawa 2006.
12. McLuhan M., *Zrozumieć media. Przedłużenie człowieka*, przeł. N. Szczucka, Warszawa 2004.
13. Mersch D., *Teorie mediów*, przeł. E. Krauss, Warszawa 2010.
14. Rosenfeld L., Morville P., Arango J., *Architektura informacji w serwisach internetowych i nie tylko*, przeł. R. Meryk, Gliwice 2017.
15. Shuen A., *Web 2.0. Przewodnik po strategiach*, przeł. A. Stefański, Gliwice 2009.

Artykuły:

1. Manovich L., *New Media from Borges to HTML*, [w:] *The New Media Reader*, eds N. Wardrip-Fruin, N. Montfort, Cambridge, Mass. 2003.
2. Czaplinski P., *Sploty*, „Teksty Drugie” 2017, nr 1, s. 9-17.

Netografia:

Cyfrowa technika [hasło w:] *Encyklopedia PWN*,
<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/cyfrowa-technika;3888595.html>,
dostęp: 14.04.2020.

- Ekspozycja główna. Historia wyspy katedralnej*,
<https://bramapoznania.pl/ekspozycja-glowna>, dostęp: 14.04.2020.
- Informacja* [hasło w:] *Encyklopedia PWN*,
<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/informacja;3914687.html>, dostęp:
14.04.2020.
- Internet Archive, <https://archive.org/>, dostęp: 14.04.2020.
- Internet Live Stats, <http://www.internetlivestats.com/>, dostęp: 14.04.2020.
- Internet World Stats – Usage and Population Statistics,
<http://www.internetworldstats.com/stats.htm>, dostęp: 14.04.2020.
- Perseus Digital Library, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>, dostęp:
14.04.2020.
- POLONA, <https://polona.pl/>, dostęp: 14.04.2020.
- Project Gutenberg, <https://www.gutenberg.org/>, dostęp: 14.04.2020.
- Technologia* [hasło w:] *Encyklopedia PWN*,
<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/technologia;3985964.html>, dostęp:
14.04.2020.

Konrad Dominas – profesor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wykłada na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej UAM. Kierownik Central European and Balkan Studies na WFPiK. Filolog klasyczny i informatyk. Autor i redaktor prac z zakresu specyfiki nowych mediów i popkultury, a także recepcji mitu i literatury antycznej w cyberprzestrzeni. Autor monografii *Internet jako nowa przestrzeń recepcji literatury antycznej* (Poznań 2017). Od 2018 roku zastępca redaktora naczelnego czasopisma „Literatura i Kultura Popularna”. Wspólnie z prof. UAM dr hab. Elżbietą Winiecką i prof. UAM drem hab. Marcinem Telickim kieruje projektem dydaktycznym „Wiedzieć – rozumieć – działać. Humanieści i nowe technologie”.

Marcin Radomski

Dział Informacji Bibliograficznej i Regionalnej

HETMAN STANISŁAW ŻÓŁKIEWSKI – ŻOŁNIERZ, KTÓRY UMIŁOWAŁ OJCZYZNĘ

W październiku 2020 roku przypada 400. rocznica śmierci hetmana i kanclerza wielkiego koronnego – Stanisława Żółkiewskiego. W uznaniu zasług Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwalił 2020 Rokiem Stanisława Żółkiewskiego. W uzasadnieniu przyjętej uchwały czytamy, że „Stanisław Żółkiewski brał udział we wszystkich wojnach toczonych przez Rzeczpospolitą w drugiej połowie XVI wieku i początkach XVII wieku. Najpierw walczył u boku doświadczonego wodza i kanclerza Jana Zamoyskiego, uczestniczył w wyprawach przeciw Habsburgom i Moskwie, na Mołdawię i Wołoszczyznę, później zwyciężał, dowodząc samodzielnie w wielu kampaniach przeciwko Rosji, Szwecji, Kozakom, Turcji i Tatarom”. Ten zasłużony żołnierz Rzeczypospolitej zapisał się w rodzimej świadomości historycznej jako zwycięzca spod Kłuszyna w 1610 roku, kiedy to elitarne oddziały husarii rozbiły koalicję moskiewsko-szwedzką, otwierając tym samym drogę do stolicy państwa cara Wasyla IV Szujskiego – Moskwy. W wyniku kampanii bojarowie rosyjscy podpisali ugodę, ogłaszając nowym carem piętnastoletniego królewicza Władysława Wazę. Należy również przypomnieć, iż od batalii kłuszyńskiej w lipcu tego roku minęło czterysta dziesięć lat. Bitwa ta zdecydowanie predestynuje do wpisania na listę TOP 10 zwycięstw polskiego oręża w historii naszego kraju. A hetman Żółkiewski zasłużył tym samym na miejsce w narodowym panteonie znakomitych dowódców. To dzięki swoim osiągnięciom nie mogło zabraknąć go w symbolicznej husarskiej zbroi na płótnie „Batory pod Pskowem” mistrza Jana Matejki. Obok równie zasłużonych w tym okresie historii króla Stefana Batorego czy kanclerza Jana Zamoyskiego. Wszakże postać hetmana wieszczy tam triumf kłuszyński, a po nim wkroczenie do stolicy wrogiego państwa i obalenie cara. W konsekwencji rozbitcie sojuszu moskiewsko-szwedzkiego wymierzonego przeciwko państwu polsko-litewskiemu.

Stanisław Żółkiewski herbu Lubicz urodził się w 1547 roku w Turyńce na terenie ówczesnej Rzeczypospolitej. W niedalekim Lwowie, który w tamtym czasie był liczny i bogaty miastem leżącym na trasie szlaków handlowych jako młody chłopak pobierał nauki. Dzięki koneksjom rodzinnym został objęty protektorem wpływowego Jana Zamoyskiego. Trudno było o lepsze poparcie dające możliwość rozwoju kariery politycznej i wojskowej. Dobry start w życie uzupełniały przymioty intelektualne. Zdolny Żółkiewski nauczył się władać

kilkoma językami obcymi, rozwijając jednocześnie erudycję dzięki znajomości historii, filozofii i utworów pisarzy antycznych. Edukację wojskową uzupełniał, studiując dzieła uznawane za podręczniki do nauki taktyki i umiejętności dowodzenia przydatne podczas prowadzenia wojny. Bliskie były mu pamiętniki z wojny galijskiej pióra Juliusza Cezara, a także uznanego w Europie polskiego wodza hetmana wielkiego koronnego Jana Tarnowskiego.

Po śmierci Zygmunta II Augusta w 1572 roku został członkiem poselstwa do Paryża poprzedzającego pierwszą wolną elekcję (1573 rok) i wybór na króla Rzeczypospolitej Obojga Narodów – Henryka Walezego. Kilka lat później u boku kolejnego króla elekcyjnego Stefana Batorego brał udział w wojnie ze zbuntowanym Gdańskiem, podczas której zdobywał doświadczenie bojowe. Następnie uczestniczył w trzech wyprawach 1579, 1580 i 1581 roku przeciwko wojskom cara Iwana IV Groźnego mającym na celu opanowanie twierdz: Połocka, Wielkich Łuków oraz Pskowa. Strategia prowadzonych działań militarnych zakładała odcięcie moskiewskiego zaopatrzenia dla Inflant (dzisiejsza Łotwa i Estonia), które były przedmiotem rywalizacji o *dominium Maris Baltici* w XVI i XVII wieku między Polską i Litwą, Szwecją, Danią oraz Rosją. W trakcie tych kampanii Żółkiewski odznaczał się odwagą oraz talentem dowódczym, posługując jednocześnie między królem a drugą osobą w państwie – kanclerzem Zamoyskim. Jako totumfacki kanclerza był zdecydowanym zwolennikiem kandydatury królewskiej Zygmunta Wazy po przedwczesnej śmierci Stefana Batorego w 1586 roku. Na drodze zawirowań politycznych w kraju i zewnętrznej interwencji zbrojnej nasz bohater błysnął po raz kolejny, przechylając szalę zwycięstwa uderzeniem ciężkiej jazdy podczas starcia pod Byczyną w 1588 roku. Okupił to przestrzeloną nogą, kulejąc odtąd do końca życia. W wyniku tej bitwy rozbito wojska i uwięziono niedawnego pretendenta do tronu Maksymiliana III Habsburga. Rok później w uznaniu zasług Stanisław Żółkiewski otrzymał buławę dowódcy armii – hetmana polnego koronnego wojsk Rzeczypospolitej. Kontynuował również karierę polityczną, piastując – między innymi – urząd kasztelana lwowskiego wraz z obowiązkami senatora.

W pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych XVI wieku hetman z podległymi oddziałami toczył boje – ze zmiennym szczęściem – z Tatarami. U boku głównodowodzącego Jana Zmoyskiego interweniował w Mołdawii, gdzie w 1595 roku stoczył „pierwszą”, wówczas zwycięską bitwę pod Cecorą nad połączonymi siłami turecko-tatarskimi. W tym miejscu należy zaznaczyć, że wpływy rozległego państwa polsko-litewskiego zaszębiały się na terenie księstw naddunajskich Mołdawii i Wołoszczyzny z ówczesnym Imperium Osmańskim. Skutkowało to konfliktem interesów między dominującymi rywalami. Całości dopełniały tatarskie wyprawy łupieżcze różnych ord na ziemię polsko-litewskie i tożsame akcje Kozaków skierowane przeciwko Turcji. Na południowych

granicach zanosiło się na konfrontację chrześcijańskiego krzyża z islamskim półksiężycem.

Tymczasem hetman w ramach powierzonych obowiązków stłumił powstanie kozackie Semena Nalewajki, któremu dał rycerskie słowo zachowania życia. Niestety, mimo sprzeciwu Żółkiewskiego przywódcę powstania stracono po złożeniu zeznań przed królem i senatorami. Oddany służbie wojskowej tym razem ruszył na front północny, gdzie walczył ze Szwedami we wspomnianych już Inflantach. W 1602 roku pod Rewlem (dzisiejszy Tallin) wydzielone chorągwie Stanisława Żółkiewskiego rozbiły wojska szwedzkie. Poza prowadzonymi działaniami na poszczególnych frontach hetman brał udział w najgorszej z możliwych wojen – wojnie domowej jaką niewątpliwie stanowił rokosz Zebrzydowskiego skierowany przeciwko królowi Zygmuntowi III Wazie. Kulminacyjnym punktem konfliktu wewnętrznego była bitwa pod Guzowem w 1607 roku zakończona zwycięstwem stronnictwa królewskiego. Lewym skrzydłem armii królewskiej dowodził hetman Żółkiewski, rozbijając oddziały opozycyjnej szlachty. Podczas ostatecznej rozprawy naprzeciwko siebie stanęły najbardziej wpływowe osoby odpowiedzialne za politykę wewnętrzną, zewnętrzną i militarną państwa. Sam król *in persona* z wiernymi hetmanami Janem Karolem Chodkiewiczem czy rzeczoną Stanisławem Żółkiewskim. W kontrze przywódcą rokoszan Mikołaj Zebrzydowski wraz z synem sławnego hetmana Krzysztofa Radziwiła „Pioruna” – Januszem Radziwiłłem. Nagrodą za zasługi dla Żółkiewskiego i kolejnym stopniem w karierze politycznej było objęcie urzędu wojewody kijowskiego.

Najważniejszym jednak osiągnięciem w biografii Stanisława Żółkiewskiego było zwycięstwo pod Kłuszynem w 1610 roku oraz szereg kolejnych zdarzeń następujących na zasadzie efektu domina. W trakcie wojny z Moskwą prowadzonej w latach 1609-1618 armia Obojga Narodów oblegała utracony dużo wcześniej strategicznie położony Smoleńsk. Długotrwałe działania blokujące zainicjowały wysłanie zgrupowania doborowej kawalerii w poszukiwaniu koncentrujących się formacji moskiewsko-szwedzkiej koalicji. Wojska moskiewskie pod dowództwem brata cara kniazia Dymitra Szujskiego liczące około trzydzieści pięć tysięcy żołnierzy miały za zadanie przyjąć z odsieczą i odblokować zagrożone miasto-twierdzą. Wspierane były przez siły szwedzkie uzupełnione najemnikami pod dowództwem Jacoba de la Gardie. 4 lipca 1610 roku pod Kłuszynem rozegrała się bitwa, która przeszła do annałów jako wojskowy majstersztyk i pokaz siły „skrzydlatej jazdy” – husarii. Powtarzane przez część chorągwi nawet po dziesięć razy szarże elitarniej – na skalę europejską – ciężkiej jazdy koronnej doprowadziły do całkowitego zwycięstwa nad wielokrotnie liczniejszym przeciwnikiem. Dodajmy że strona polsko-litewska dysponowała siłami około siedmiu tysięcy żołnierzy, w tym pięcioma tysiącami

sześćset husarzy. Na ten sukces militarny złożyło się kilka czynników. Na pewno błyskotliwe dowodzenie hetmana Stanisława Żółkiewskiego, który nie bał się podejmowania ryzyka, preferując jednocześnie walkę prowadzoną zagonami konnicy. Także wyszkolenie husarzy posiadających potwierdzoną – nomen omen – opinię najlepszej formacji jazdy, która w tym czasie dominowała na polach bitew. Wydaje się, że charakteryzując sposób dowodzenia hetmana pasowałoby powiedzenie o „kawaleryjskiej wręcz fantazji” przy jednoczesnym trzeźwym spojrzeniu i trafnej ocenie sytuacji. O sukcesie zdecydował również element zaskoczenia, gdy wyszkolone i zdeterminowane chorągwie uderzyły na pułki moskiewskie. Po wyeliminowaniu armii moskiewskiej hetman aresztował zdetronizowanego Wasyla Szujskiego, by po czasie przyprowadzić jeńca przed oblicze króla do Warszawy. W tym miejscu przypomnijmy wydarzenia sprzed wieków. Po – dla przykładu – hołdzie krzyżackim Hansa von Tiefen przed królem Janem Olbrachtem w 1493 roku na poznańskim zamku i kolejnym hołdzie pruskim Albrechta Hohenzollerna przed Zygmuntem Starym w 1525 roku w Krakowie przyszedł czas na hołd ruski ex-cara Wasyla Szujskiego przed majestatem Zygmunta III Wazy. Wydarzenie to miało oczywiście wymiar propagandowy, świadcząc dobitnie o relacjach Rzeczypospolitej Obojga Narodów z państwem moskiewskim.

W społeczeństwie polskim krąży ciekawostka historyczna mówiąca o tym, że jedynymi europejskimi śmiałkami, którym udało się zająć stolicę-Moskwę i podbić *de facto* wschodniego sąsiada byli waleczni żołnierze Korony i Litwy. Po nich sztuka ta nie udała się królowi szwedzkiemu Karolowi XII, cesarzowi Francuzów Napoleonowi Bonapartemu podczas inwazji na Imperium Rosyjskie (wtedy stolicą był Petersburg) ani Adolfowi Hitlerowi planującemu podbój bezkresów ZSRR. Właśnie dlatego we współczesnej Rosji obchodzony jest Dzień Jedności Narodowej, który odwołuje się do wydarzeń z 1612 roku. Trwające od ponad roku powstanie w państwie moskiewskim doprowadziło do kapitulacji polsko-litewskiego garnizonu na Kremlu i w Kitajgorodzie. Na taki stan rzeczy złożyło się wiele czynników. Wymienić można niekonsekwentną politykę króla oraz świadomość braku możliwości utrzymania kontroli nad państwem moskiewskim, ale także odmienną obyczajowość religijną czy w końcu okupacyjny charakter pobytu Polaków w Moskwie.

W podeszłym jak na żołnierza wieku siedemdziesięciu jeden lat Stanisław Żółkiewski otrzymał wyczekiwaną buławę hetmana wielkiego koronnego i urząd kanclerza wielkiego. Na wielkie zaszczyty czekał długo, chociaż należy uznać, że ostatecznie były one zwieńczeniem kariery wojskowej i politycznej. Przecież *curriculum vitae* hetmana uwzględnia przykłady ogromnego doświadczenia zebranego na polach bitewnych przeciwko europejskim i azjatyckim nieprzyjaciółom. W opinii ówczesnych uchodził on także za człowieka prawnego oraz

bezgranicznie oddanego ojczyźnie, który wolał używać siły argumentu aniżeli argumentu siły. Liczono się z nim i szanowano jako utalentowanego żołnierza oddanego wojaczce, ale również ceniono jako człowieka pióra. W swojej spuściźnie hetman pozostawił po sobie korespondencję oraz wartościowe dzieło pamiętnikarskie „*Początek i progres wojny moskiewskiej*”. Dopiero w późniejszym okresie życia krytykowano go za rzekome kunktatorstwo i niemoc sprawczą podczas prowadzonych kampanii. Paradoksalnie ten wielki dowódca złożył głowę – dosłownie i w przenośni – tam, gdzie walczył, daleko od domu w obronie granic i interesów ojczyzny. Odwołując się do żołnierskiego etosu hetman poległ śmiercią bohatera na polu chwały, co podobno miał przepowiedziane. W życiu Żółkiewskiego jako dyplomaty zawierane rozejmy i pokoje były tylko oddechami między kolejnymi wojnami i wydawanymi bitwami. We wrześniu 1620 roku w starciu pod Cecorą nad Prutem (obecnie wieś w Rumunii) podczas mołdawskiej interwencji wojskom hetmańskim nie udało się przechylić szali zwycięstwa na swoją korzyść. Bitwa zakończyła się sukcesem strony turecko-tatarskiej, spychając wojska hetmańskie do działań defensywnych. „Druha” bitwa hetmana pod Cecorą zakończyła się porażką, a próby negocjacji spaliły na panewce. Mając na uwadze nastroje w armii, a przez to możliwość jej zagłady hetman podjął decyzję o odwrocie w stronę Dniestru ku granicy z krajem. Ubezpieczone taborem wojska posuwały się powoli, ulegając pogłębiającej się demoralizacji. Ostatecznie 6 października 1620 roku Tatarzy podążający za wycofującymi się oddziałami dokończyli dzieła zniszczenia. Armia została ostatecznie rozbita, a głównodowodzący Stanisław Żółkiewski zginął z odrąbaną prawą dłonią i przeciętą skronią wraz z większością swoich żołnierzy. Po bitwie jako trofeum wojenne zdekapitowano jego głowę, wywożąc na dwór sułtana Osmana II do Stambułu.

W życiu prywatnym Stanisław Żółkiewski ożenił się z przedstawicielką średniozamożnej szlachty Reginą Herburt. Z tego związku przyszła na świat trójka potomstwa – syn i dwie córki. Ukochany syn Jan, wobec którego ojciec miał duże nadzieje, zmarł po powrocie do domu z tureckiej niewoli wykupiony przez matkę, gdzie przebywał po bitwie pod Cecorą. Na podstawie źródeł pisanych można stwierdzić, że związek był udany, a poświęcenie i determinacja żony w celu wykupienia sułtańskiego *souveniru* w postaci zakonserwowanej głowy męża zdaje się to potwierdzać. Na grobie Stanisława Żółkiewskiego w założonej przez niego Żółkwi umieszczono proroczą inskrypcję, głoszącą iż „powstanie kiedyś z kości naszych mściciel”. Zresztą już niedługo, bo rok później odpowiedzią Rzeczypospolitej na Cecorę będzie Chocim 1621 roku, gdzie podczas trwających ponad miesiąc zmagających z zastępami sułtana Osmana II „spadnie” ponad trzydzieści tysięcy głów turecko-tatarskich, a bitwa zakończy się zwycięstwem wojsk polsko-litewsko-kozackich hetmana Jana Karola Chodkiewicza.

Ponadto córka Zofia zostanie babcią Jana Sobieskiego pogromcy Turków spod Chocimia w 1673 oraz Wiednia w 1683 roku (wtedy już króla). Natomiast Katarzyna żoną późniejszego zwycięzcy nad Szwedami w bitwie pod Trzcianą (1629 rok) hetmana Stanisława Koniecpolskiego.

Hetman Stanisław Żółkiewski żył i działał w okresie wielkich kampanii na kresach Rzeczypospolitej Obojga Narodów, gdzie faworyzowano szarżę kawaleryjskie na rozległych przestrzeniach, pośród usytuowanych gdzieś gdzie twierdz. Jako osoba piastująca kluczowe urzędy miał wpływ na politykę zagraniczną państwa. Czasy, w których przyszło mu żyć charakteryzowały się licznymi incydentami na granicach: północnej, południowej i południowo-wschodniej kraju. Hetman Żółkiewski nie był tylko biernym ich obserwatorem, ale bezpośrednim uczestnikiem mającym wpływ na przebieg wydarzeń. W końcu piastował wysokie stanowiska dowódcze w strukturach armii koronno-litewskiej, posiadając jednocześnie prerogatywy do podejmowania decyzji politycznych i międzynarodowych. Ówczesny panteon hetmanów stawia go w szeregu do capstrzyku obok Krzysztofa Radziwiłła (Piorun), Jana Karola Chodkiewicza, Stanisława Koniecpolskiego, Stefana Czarnieckiego, Stanisława Potockiego (Rewera) czy swojego prawnuka Jana Sobieskiego. Wiek XVII był ostatnim kiedy polsko-litewska sztuka wojenna odnosiła spektakularne sukcesy na polach bitew. Zwycięstwa hetmana Żółkiewskiego należały do najważniejszych, nie tylko epoki nowożytnej, ale również w całej historii Polski. Dzisiaj miłośnicy dziejów Rzeczypospolitej przedrozbiorowej jednym tchem recytują wiktorie oręża polskiego pod – Kokenhausen (1601), Kircholmem (1605), Kłuszynem (1610), Chocimiem (1621), Trzcianą (1629), Ochmatowem (1644), Beresteczkiem (1651), Połonką (1660), Cudnowem (1660), Chocimiem (1673), Wiedniem (1683), Parkanami (1683).

W zebranych zestawieniu bibliograficznym znalazły się pozycje wydane po 1980 roku, które zostały podzielone na dwie części: opracowania ogólne (pozycje zwarte i artykuły) oraz biografie, pamiętniki i wspomnienia.

I. Opracowania ogólne:

a. Pozycje zwarte

1. BUŃCZUK i koncerz : z dziejów wojen polsko-tureckich / Janusz Pajewski. – Wyd. 2 – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2003. – 278 s. : il. , mapy
2. BYCZYNA 1588 / Tomasz Mleczak – Warszawa : Wydawnictwo Edipresse, 2015. – 96 s. – (Zwycięskie bitwy Polaków ; t. 46)

3. CECORA 1620 / Kacper Śledziński. – Warszawa : Bellona, 2014. – 202 s. : il., mapy. – (Historyczne Bitwy)
Bibliogr. s. 191-194
4. CHOCIM 1621 / Iwona Kienzler. – Warszawa : Wydawnictwo Edipresse, 2014. – 89 s. : il. – (Zwycięskie bitwy Polaków ; t. 6)
5. CHOCIM 1621 / Leszek Podhorodecki. – Warszawa : Wydawnictwo Bellona, 2008. – 185 s. : il. , mapy – (Historyczne Bitwy)
6. CHOCIM 1621 : z historii polskiego oręża / Leszek Podhorodecki. – Warszawa : Wydawnictwo Bellona, 2015. – 180 s. : il. , mapy. – (Z dorobku serii Historyczne Bitwy)
7. DZIEJE Dymitriad : 1602-1614. T. 1 / Andrzej Andrusiewicz. – Warszawa : Wydaw. Naukowe ANS, 1990. – 335 s.
8. DZIEJE Dymitriad : 1602-1614. T. 2 / Andrzej Andrusiewicz. – Warszawa : Wydaw. Naukowe ANS, 1990. – 367 s.
Bibliogr. s. 253-304
9. DZIEJE wielkiej smuty / Andrzej Andrusiewicz. – Katowice : Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, 1999. – 497 s.
Bibliogr.
10. FENOMEN husarii / Radosław Sikora. – Warszawa : Instytut Wydawniczy Erica, 2017. – 288 s. : il.
11. GUZÓW 5 VII 1607 / Radomir Fryderyk Grabowski. – Połomia : Wydawnictwo INFORTeditions, 2005. – 96 s.
12. HETMANI Rzeczypospolitej Obojga Narodów / red. naukowa Mirosław Nagielski. – Warszawa : Wydawnictwo Bellona, 1995. – 590 s. : il.
13. HISTORIA oręża polskiego 963-1795 / Tadeusz M. Nowak, Jan Wimmer. – Warszawa : „Wiedza Powszechna”, 1981. – 699 s. : il. , mapy. – (Biblioteka Wiedzy Historycznej)
Bibliogr. s. 624-645
14. HISTORIA Polski 1572-1795 / Urszula Augustyniak. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. – 1006 s. : il.
15. HISTORIA powszechna Wiek XVI-XVII / Zbigniew Wójcik. – Wyd. 12 – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2020. – 694 s. : il., mapy
16. HUSARIA : дума polskiego oręża / Radosław Sikora. – Kraków : Wydawnictwo Znak, 2019. – 384 s. : il , mapy
Bibliogr. s. 359-375
17. KIRCHOLM – Kluszyń : zwycięstwa husarii / red. Witold Rawski. – Warszawa : Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2010. – 129 s. : il.
Bibliogr. s. 80-81
18. KŁUSZYŃ 1610 / Robert Szcześniak – Warszawa : Wydawnictwo Edipresse, 2014. – 96 s. – (Zwycięskie bitwy Polaków ; t. 21)

19. KŁUSZYN 1610 / Robert Szcześniak. – Warszawa : Wydawnictwo Bellona, 2016. – 135 s. : il. , mapy – (Historyczne Bitwy)
20. KŁUSZYN 1610 : rozważania o bitwie / Radosław Sikora. – Wyd. 2 – Warszawa : Instytut Wydawniczy Erica, 2015. – 160 s. : il. , mapy
21. KOZACZYŻNA / Romuald Romański. – Warszawa : Wydawnictwo Bellona, 1999. – 213 s. : il.
22. KRÓL i car : Rzeczpospolita i Moskwa w XVI i XVII wieku / Henryk Wisner. – Warszawa : Wydawnictwo „Książka i Wiedza”, 1995. – 140 s. : il.
Bibliogr. s. 133-134
23. LISOWCZYCY : łupieżcy Europy / Henryk Wisner. – Wyd. 2 – Warszawa: Wydawnictwo Bellona, 2013. – 300 s.
24. LUBIESZÓW 17 IV 1577 / Radosław Sikora. – Połomia : Wydawnictwo INFORTeditions, 2005. – 120 s.
25. MOSKWA 1612 / Tomasz Bohun. – Warszawa : Wydawnictwo Bellona, 2005. – 280 s. : il. , mapy – (Historyczne Bitwy)
26. NA DALEKIEJ Ukrainie : dzieje Kozaczyzny do 1648 roku / Władysław A. Serczyk. – Kraków : Wydawnictwo Avalon, 2008 – 369 s.
27. NIEZWYKŁE szarże i bitwy husarii / Radosław Sikora. – Wyd. 2 – Warszawa : Instytut Wydawniczy Erica, 2017. – 276 s. : il. , mapy
28. NIE tylko husaria : nieznane oblicze polskiej armii / Radosław Sikora. – Kraków : Wydawnictwo Znak, 2020. – 365 s. : il.
Bibliogr. s. 341-357
29. O KREML i Smoleńszczyznę : polityka Rzeczypospolitej wobec Moskwy w latach 1607-1612 / Wojciech Polak. – Wyd. 3 – Toruń : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2014. – 486 s.
30. POCZET hetmanów polskich i litewskich / Sławomir Leśniewski. – Bydgoszcz : Wydawnictwo Somix, 1992. – 348 s.
31. POCZET hetmanów polskich koronnych i litewskich XVI-XVIII w. cz.2 / Zygmunt Boras. – Poznań : Wydawnictwo Prima, 1992. – 80 s.
32. POCZET hetmanów Rzeczypospolitej : hetmani koronni / pod red. Mirosława Nagielskiego. – Warszawa : Wydawnictwo Bellona, 2005. – 397 s.
33. POLAKÓW dzieje malowane / red. Elżbieta Olczak. – Warszawa : Wydawnictwo Demart, 2008. – 287 s. : il.
34. POLSKIE triumfy : 50 chwalebnych bitew Polaków, o których każdy powinien pamiętać / pod red. Kamila Janickiego. – Kraków : Wydawnictwo Znak, 2018. – 560 s. : il. , mapy
35. POŁOCK 1579 / Dariusz Kupisz. – Warszawa : Wydawnictwo Bellona, 2003. – 184 s. : il. , mapy. – (Historyczne Bitwy)

36. POTĘGA husarii : Lubieszów 1577 / Radosław Sikora. – Warszawa : Instytut Wydawniczy Erica, 2018. – 200 s.
37. PSKÓW 1581 / Iwona Kienzler. – Warszawa : Wydawnictwo Edipresse, 2014. – 90 s. : il. – (Zwycięskie bitwy Polaków ; t. 9)
38. PSKÓW 1581-1582 / Dariusz Kupisz. – Warszawa : Wydawnictwo Bellona, 2006. – 219 s. : il. , mapy – (Historyczne Bitwy)
39. RAPIER i koncerz / Leszek Podhorodecki. – Warszawa : Wydawnictwo „Książka i Wiedza”, 1985. – 493 s.
40. RZECZPOSPOLITA Obojga Narodów. Srebrny wiek. T.I / Paweł Jasienica. – Warszawa : Wydawnictwo Prószyński i S-ka, 2018. – 504 s.
41. SŁAWNI hetmani Rzeczypospolitej / Leszek Podhorodecki. – Warszawa : Wydawnictwo „Mada”, 1994. – 559 s. : il.
Bibliogr. s. 551-558
42. SMOLEŃSK 1609-1611 / Katarzyna Słodowy. – Warszawa : Wydawnictwo Bellona, 2018. – 336 s. : il , mapy. – (Historyczne Bitwy)
43. STAROPOLSKA sztuka wojenna XVI-XVII w. / red. Mirosław Nagielski. – Warszawa : Wydawnictwo DiG, 2002. – 269 s. : il. – (Fasciculi Historici Novi, t. 5)
44. STOSUNKI polsko-tatarskie 1595-1623 / Dariusz Skorupka. – Warszawa : Wydawnictwo Neriton, 2004. – 294 s., mapy
45. WOJNA inflancka 1600-1602 / Stanisław Herbst. – Połomia : Wydawnictwo INFORTeditions, 2006. – 252 s. – (Bitwy/Taktyka)
46. WOJNY i wojskowość Polska XVI wieku. T.3 : lata 1576-1599 / Marek Plewczyński. – Oświęcim : Wydawnictwo Napoleon V, 2020. – 400 s.
47. WOJNY kozackie w dawnej Polsce / Zbigniew Wójcik. – Kraków : Krajowa Agencja Wydawnicza, 1989. – 78 s. : il. , mapy

b. Artykuły

1. DROGA na Moskwę otwarta : 4 lipca 1610 – zwycięstwo pod Kłuszynem / Jarosław Szarek. W: *Źródło*. – 2010, nr 27, s. 10-11
2. DZIAŁALNOŚĆ militarna Stanisława Żółkiewskiego w świetle jego biografii / Jerzy Urwanowicz. W: *Studia Historyczno-Wojskowe*. – 2014, t. 4, s. 31-78
3. GŁOWA w miodzie / Tomasz Łysiak. W: *Sieci*. – 2015, nr 39, s. 65-67
4. HETMAN Stanisław Żółkiewski w poezji rokoszowej z lat 1606-1608 / Piotr Borek. W: *Napis*. – 2006, Ser. 12, s. 49-62
5. HETMAN Żółkiewski i rok 1610 w tradycji romantycznej / Jerzy Fiećko. W: *Slavia Occidentalis*. – 2015, z. 2, s. 137-155
6. HOŁD ruski : jak car przed królem klękał / Wojciech Pięciak. W: *Tyg. Powszechny*. – 2011, nr 39, s. 30

7. HOŁD ruski wymazany z pamięci Polaków / Józef Szaniawski. W: *Nasza Polska*. – 2011, nr 43, s. 13
8. KŁUSZYN : czterysta lat temu też była niedziela / Jan Ptak. W: *Nasz Dziennik*. – 2010, nr 153, s. 12-13
9. KŁUSZYN 1610 – majstersztyk Żółkiewskiego / Tomasz Bohun. W: *Mówią Wieki*. – 2010, nr 7, s. 8-13
10. KŁUSZYN 1610 – majstersztyk Żółkiewskiego / Tomasz Bohun. W: *Mówią Wieki*. – 2016, nr 7, s. 51-55
11. KŁUSZYN, Moskwa, hołd ruski / Józef Szaniawski. W: *Nasza Polska*. – 2010, nr 26, s. 15
12. KREATOR króla : Stanisław Żółkiewski w Państwie Moskiewskim / Gienadij M. Kowalenko. W: *Wschodni Rocznik Humanistyczny*. – 2012, t. 8, s. 77-83
13. LISTY hetmana Stanisława Żółkiewskiego do kanclerza Wawrzyńca Gembickiego z lat 1609-1612 ze sztokholmskiego Riksarkivet / oprac. Danuta Bogdan, Wojciech Polak. W: *Zapiski Historyczne*. – 1996, z. 4, s. 81-109
14. MACIERZ królewska / Barbara Wachowicz. W: *Nasz Dziennik*. – 2015, nr 153, s. 19-20
15. „POCZĄTEK i progres wojny moskiewskiej”, czyli o Stanisława Żółkiewskiego „ochocie do usłużenia królowi jegomości i Rzeczypospolitej” / Jerzy Urwanowicz. W: *Białostockie Teki Historyczne*. – 2011, t. 9, s. 55-65
16. PRZEGRANA hetmana / Jerzy Besala. W: *Polityka*. – 2011, nr 17, s. 74-76
17. PRZEMILCZANY hołd ruski / Paweł Paliwoda. W: *Gaz. Polska*. – 2012, nr 30, s. 12
18. RODOWE gniazdo Żółkiewskich / Jerzy Romanowicz. W: *Mówią Wieki*. – 2008, nr 7, s. 50-54
19. STANISŁAW Żółkiewski w życiu publicznym: wybory, zachowania, poglądy / Jerzy Urwanowicz. W: *Barok*. – 2011, nr 1, s. 223-235
20. TAM, gdzie zginął Żółkiewski : Mołdawia / Marek A. Koprowski. W: *Najwyższy Czas!*. – 2008, nr 39, s. 31-32
21. UMRZEĆ za Ojczyznę czy dla niej żyć? : refleksje w Roku Hetmana Stanisława Żółkiewskiego / Antoni Wilgusiewicz. W: *Śląsk*. – 2020, nr 3, s. 46-47
22. UWAGI dotyczące genezy kampanii 1620 roku – ostatnia wyprawa Stanisława Żółkiewskiego do Mołdawii / Edward Baidaus. W: *Studia Historyczno-Wojkowe*. – 2006, t. 1, s. 69-76

23. W POŁOWIE drogi między Moskwą a Smoleńskiem / Jan Dziegielewski. W: *Nasz Dziennik*. – 2010, nr 154, s. 11

II. Biografie, pamiętniki i wspomnienia

1. HENRYK Walezy / Stanisław Grzybowski. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980. – 242 s.
2. HETMAN Stanisław Koniecpolski / Leszek Podhorodecki. – Warszawa : Wydawnictwo Bellona, 2011. – 338 s.
3. HETMAN Stanisław Żółkiewski / Leszek Podhorodecki. – Warszawa : Wydawnictwo Bellona, 2011. – 259 s. : il.
Bibliogr. s. 254-257
4. HETMAN Stanisław Żółkiewski / Antoni Prochaska. – Oświęcim : Wydawnictwo Napoleon V, 2018. – 371 s.
5. JAN Zamoyski / Stanisław Grzybowski. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1994. – 298 s. : il. – (Biografie Sławnych Ludzi)
Bibliogr. s. 287-289
6. JAN Zamoyski. Hetman i polityk / Sławomir Leśniewski. – Warszawa : Wydawnictwo Bellona, 2008. – 180 s.
7. POCZĄTEK i progres wojny moskiewskiej / Stanisław Żółkiewski. – Wrocław : Oficyna Wydawnicza Foka, 2010. – 92 s. – (Kroniki Polskie ; 7)
8. SAMUEL Zborowski / Jarosław Marek Rymkiewicz. – Warszawa : Wydawnictwo Sic!, 2010. – 360 s.
9. SAMUEL Zborowski – banita, zdrajca czy ofiara prywatnych porachunków? / Jerzy Korfel. – Proszowice : Stowarzyszenie Gniazdo – Ziemia Proszowicka, 2015. – 81 s. : il. – (Świadkowie historii Ziemi Proszowickiej ; t. 4)
10. SAMUEL Zborowski i jego czasy / Magdalena Ujma. – Wyd. 2 – Opole : Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2018. – 388 s.
Bibliogr. s. 253-369
11. STANISŁAW Żółkiewski – hetman i pisarz / Jadwiga Kuczyńska. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1988. – 55 s. Bibliogr. 55
12. STANISŁAW Żółkiewski / Jerzy Besala. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1988. – 433 s. – (Biografie Sławnych Ludzi)
Bibliogr. s. 379-385
13. STANISŁAW Żółkiewski / Leszek Podhorodecki. – Warszawa : Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1988. – 318 s. : il.
Bibliogr. s. 313-317
14. STEFAN Batory / Jerzy Besala. – Poznań : Wydawnictwo Zysk i S-ka, 2010. – 468 s.

15. STEFAN Batory / Karol Olejnik. – Warszawa : Oficyna Wydawnicza RYTM, 2013. – 408 s.
16. ZYGMUNT III Waza / Henryk Wisner. – Wyd. 2 – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo, 2006. – 296 s.
Bibliogr. s. 260-263
17. ŻÓŁKIEWSKI pogromca Moskwy : biografia / Wojciech Polak. – Kraków : Biały Kruk, 2020. – 343 s. : il.
Bibliogr. s. 338-343

Andrzej Dudziak

Dział Informacji Bibliograficznej i Regionalnej

R A T O W N I C T W O M E D Y C Z N E

Medycyna ratunkowa to dyscyplina medyczna obejmująca działania lecznicze i organizacyjne, której przedmiotem są sytuacje nagłego zagrożenia zdrowia lub życia. Podstawowym celem wysiłków naukowców jest opracowanie metod skutecznej stabilizacji czynności życiowych osoby poszkodowanej oraz sposobów sprawnego i bezpiecznego przekazania jej do właściwego zespołu medycznego – najbliższego lub specjalistycznego.

W praktyce osiągnięcia współczesnej nauki, często w formie procedur, są realizowane przez zespoły ratownicze znane powszechnie jako pogotowie ratunkowe. Zadaniem ratowników jest: podtrzymanie i stabilizacja zagrożonych czynności życiowych, identyfikacja i rozpoznanie genyzy nagłego zagrożenia; opanowanie i ograniczenie jego skutków i powikłań; opanowanie cierpień pacjenta związanych z bólem i stresem oraz organizacja działań zespołowych w warunkach przedszpitalnych. Dla zapewnienia możliwie najlepszej opieki przy wielu szpitalach utworzono SOR-y (Szpitalne Oddziały Ratunkowe), które po wstępnym rozpoznaniu przekazują pacjentów zespołowi specjalistów do dalszego leczenia.

W 1999 roku władze państwowe podjęły działania zmierzające do stworzenia spójnego systemu ratownictwa. Wprowadzono specjalność lekarską – ratownictwo medyczne, a w życie weszła ustawa o Państwowym Ratownictwie Medycznym. Określono w niej m.in. zasady współdziałania Państwowej Straży

Pożarnej, Policji, organizacji społecznych i sposoby finansowania oraz zadania poszczególnych członów systemu składającego się na tzw. łańcuch przeżycia.

W związku z pojawieniem się zagrożenia koronawirusem SARS-CoV-2 ratownicy medyczni znaleźli się na pierwszej linii walki z chorobą Covid-19; zyskali opinię współczesnych bohaterów. Szczególnym uznaniem cieszą się również zespoły z Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego (GOPR) oraz Lotniczego Pogotowia Ratunkowego (LOP).

Dzień Ratownictwa Medycznego (13 października) stał się inspiracją dla poniższego zestawienia bibliograficznego. Zawiera ono wybór pozycji zwartych (od 2006 roku) i artykułów (od 2015 roku). Całość zestawienia podzielono na cztery części. Pierwsza z nich gromadzi opracowania ogólne o medycynie ratunkowej i ratownictwie medycznym. W kolejnych działach znajdziemy opracowania o organizacji ratownictwa medycznego, ratownictwie w praktyce i pierwszej pomocy oraz ratownictwie w dobie koronawirusa. Zaskakuje stosunkowo mała ilość odnotowanych artykułów o pracy ratowników w warunkach zwiększonego zagrożenia ich zdrowia.

I. Opracowania ogólne – medycyna ratunkowa, ratownictwo medyczne

a. Pozycje zwarte

1. 20 lat zimowych spotkań medycyny ratunkowej w Karpaczu / red. nauk. Juliusz Jakubaszko. – Wrocław : Polskie Towarzystwo Medycyny Ratunkowej : SR-Poligrafia, 2011. – 284 s. : il.
2. ADMINISTRACJA bezpieczeństwa chemicznego : analiza zagrożeń, ratownictwo chemiczne, ekologiczne i medyczne / pod red. Jerzego Koniecznego. – Poznań [i in.] : Garmond Oficyna Wydawnicza, 2008. – 345 s. : il.
3. AKTUALNE wyzwania ratownictwa medycznego : praca zbiorowa / pod redakcją Elżbiety Krajewskiej-Kułał, Mateusza Cybulskiego. – Białystok : Uniwersytet Medyczny. Wydział Nauk o Zdrowiu, 2017. – 1 dysk optyczny (CD-ROM) : kolor
4. BEZPIECZEŃSTWO dzieci w nagłych stanach zagrożenia zdrowotnego : ratownictwo medyczne, pomoc psychologiczna i pedagogiczna / pod red. Jerzego Koniecznego. – Inowrocław ; Poznań : Garmond Oficyna Wydawnicza, 2009. – 381 s. : il.
5. BEZPIECZEŃSTWO w środowisku pracy : postępy medycyny pracy, ratownictwa medycznego i inżynierii bezpieczeństwa pracy / red. nauk. Jerzy Konieczny. – Poznań [i in.] : Garmond Oficyna Wydawnicza, 2011. – 650 s. : il.

6. BEZPIECZEŃSTWO zdrowia publicznego w zagrożeniach środowiskowych : postępy metodologii badań / red. nauk. Jerzy Konieczny. – Poznań [i in.] : Garmond Oficyna Wydawnicza, 2012. – 720 s. : il.
Materiały z XVII Ogólnopolskiego Forum Ratownictwa, 24-25 kwietnia 2012 r., Inowrocław.
7. DZIAŁANIA medyczne i procedury psychologiczne w ratownictwie medycznym / redakcja nauk. Robert Gałązkowski, Małgorzata Wypych. – Warszawa : Lotnicze Pogotowie Ratunkowe, 2016. – 145 s. : il.
8. INTENSYWNA terapia i medycyna ratunkowa : wybrane zagadnienia / Wojciech Gaszyński. – Wyd. 2. – Warszawa : Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2016. – 397 s. : il.
9. INTERDYSCYPLINARNY wymiar ratownictwa medycznego : postępowanie ratunkowe w OZW : II konferencja naukowa, Bielsko-Biała, 12 maja 2015 r. / [red. nac. Kazimierz Nikodem]. – Bielsko-Biała : Wydawnictwo Naukowe Akademii Techniczno-Humanistycznej, 2015. – 28 s.
10. JĘZYK migowy medyczny, ratownictwo medyczne : materiały dydaktyczne do nauki, ćwiczenia / oprac. : Katarzyna Hul, Ewelina Polak, Monika Kijowska, Aleksandra Jackowicz ; konsultacja medyczna Wojciech Domka. – Wyd. 3. – Rzeszów : RS Druk Drukarnia Wydawnictwo, 2017. – 98 s. : il.
11. LETNIE Symposium Medycyny Ratunkowej i Intensywnej Terapii (9 ; 2011 ; Tleń). – Wrocław : Polskie Towarzystwo Medycyny Ratunkowej : SR-Poligrafia, 2011. – 131 s. : il.
12. MEDYCYNĄ i zdrowie : wybrane aspekty ratownictwa. T. 3 / [red. nauk. Dariusz Skalski, Piotr Lizakowski, Zuzanna Nietupska, Barbara Duda-Biernacka]. – Gdańsk ; Gdynia ; Starogard Gdański : Pomorska Szkoła Wyższa, 2018. – 164 s. : il.
13. MEDYCYNĄ katastrof : kompendium edukacyjno-szkoleniowe / pod red. Piotra Fiedora i Witolda Pawłowskiego ; współpr. nauk. Marek Kawecki i Paweł Krajewski ; [aut. Andrzej Berman i in.] ; Warszawski Uniwersytet Medyczny. – Warszawa : Warszawski Uniwersytet Medyczny, 2011. – 317 s. : il.
14. MEDYCYNĄ ratunkowa / David M. Cline [i in.]. – Wyd. 1 pol. / pod red. Juliusza Jakubaszki. – Wrocław : „Urban & Partner”, 2003. – 1260 s. : il.
15. MEDYCYNĄ ratunkowa / Scott H. Plantz, E. John Wipfler. – Wyd. 2. pol., dodr. / pod red. Juliusza Jakubaszki. – Wrocław : Edra Urban & Partner, 2015. – 902 s. : il. – (Seria Podręczników Medycznych do Egzaminów Testowych)
16. MEDYCYNĄ ratunkowa : nagłe zagrożenia pochodzenia wewnętrznego / [aut. tł. i adapt. wyd. pol. Jarosław Bogdański, Paweł S. Berezowicz, Jan

- Ciećkiewicz, Bogdan Kamiński, Jerzy Karski, Michał Poprawski, Ewa Raniszewska, Wojciech Rowiński, Marcin Skibiński, Łukasz Szarpak ; Advanced Life Support Group [oraz Polskie Towarzystwo Medycyny Ratunkowej]. – Wyd. 2. / pod red. Juliusza Jakubaszki. – Wrocław : Górnicki Wydawnictwo Medyczne, 2014. – 497 s. : il.
17. MEDYCINA ratunkowa w nauczaniu akademickim / [aut. oprac.] Juliusz Jakubaszko, [Julita Soczywko, Ewa Raniszewska]. – Wrocław : SR-Poligrafia : Polskie Towarzystwo Medycyny Ratunkowej, 2009. – 39 s. : il. – (Biblioteka Polskiego Towarzystwa Medycyny Ratunkowej ; 6)
  18. MEDYCINA wypadków w transporcie / pod red. Krzysztofa Klukowskiego ; aut. Wiesław Błady [i in.]. – Warszawa : Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2005. – 288 s. : il., mapy.
  19. MEDYCZNE aspekty turystyki i rekreacji / Katarzyna Żukowska-Kowalska, Paweł Józków, Marek Mędraś ; Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu. – Wrocław : Wydaw. AWF, 2005. – 93 s.
  20. MEDYCZNE skutki terroryzmu / Przemysław Guła, Kuba Jałoszyński, Paweł Tarnawski. – Warszawa : Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2017. – 209 s. : il., mapy.
  21. NOWA dekada polskiej medycyny ratunkowej / red. nauk. Juliusz Jakubaszko. – Wrocław : Polskie Towarzystwo Medycyny Ratunkowej : SR-Poligrafia, 2012. – 211 s. : il.
  22. OCHRONA zdrowia turysty / Krystyna Barbara Sawicka. – Wyd. 2. zm. – Gdańsk : Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa ; Sopot : Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, 2010. – 102 s. : il.
  23. PIEŁĘGNIARSTWO ratunkowe / red. nauk. Maria Kózka, Barbara Rumian, Marek Maślanka ; [aut. Leszek Brongel i in.]. – Warszawa : Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2013. – 474 s. : il.
  24. PIĘTNAŚCIE zim medycyny ratunkowej w Polsce / red. nauk. Juliusz Jakubaszko. – Wrocław : Polskie Towarzystwo Medycyny Ratunkowej, 2006. – 309 s. : il.
  25. PODSTAWY ratownictwa medycznego dla funkcjonariuszy Państwowej Straży Pożarnej i innych ratowników Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego : praca zbiorowa / [oprac. zespół pod kier. Grażyny Guguła w składzie Leszek Smolarczyk i in. ; Państwowa Straż Pożarna]. – Wyd. 3. – Warszawa : Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej : Fundacja Edukacja i Technika Ratownictwa, 2006. – 210 s. : il.
  26. PODSTAWY ratownictwa taktycznego / Michał Czerwiński, Paweł Markowicz ; [recenzent Przemysław Guła]. – Warszawa : Difin, 2014. – 209 s. : il.

27. POLSKA medycyna ratunkowa dzieciom : lato 2007 / red. nauk. Juliusz Jakubaszko. – Wrocław : Polskie Towarzystwo Medycyny Ratunkowej, 2007. – 237 s. : il.
28. POSTĘPY medycyny ratunkowej 2019 / [red. nauk. Juliusz Jakubaszko]. – Wrocław : SR-Poligrafia : Polskie Towarzystwo Medycyny Ratunkowej, 2019. – 139 s. : il.
29. PRZEWODNIK do nauczania edukacji dla bezpieczeństwa : (ścieżka edukacyjna w gimnazjum – obrona cywilna) : vademecum / Jolanta Sartori. – Toruń : „Bea-Bleja”, 2001. – 214 s. : il.
30. PSYCHOLOGIA w ratownictwie / Joanna Kliszcz. – Warszawa : Difin, 2012. – 156 s.
31. PSYCHOSPOŁECZNE czynniki warunkujące sprawność i dobrostan ratowników medycznych / red. nauk. Robert Gałązkowski, Małgorzata Wypych. – Warszawa : SP ZOZ Lotnicze Pogotowie Ratunkowe, 2015. – 110 s. : il.
32. RATOWNICTWO kardiologiczne w pytaniach i odpowiedziach / Przemysław Stolarz, Roman Steckiewicz. – Warszawa : Centrum Ekologii Człowieka, 2009. – 53 s.
33. RATOWNICZE know-how : praca zbiorowa / pod red. Jacka Wawrzynka i Michała Wieczorka. – Katowice : Elamed Media Group, 2016. – 207 s. : il. – (Biblioteka na Ratunek)
34. RATOWNICTWO medyczne : determinanty, analizy i rekomendacje / red. nauk. Jerzy Konieczny. – Poznań ; Inowrocław : Garmond Oficyna Wydawnicza, 2014. – 463 s. : il.
35. RATOWNICTWO medyczne na miejscu wypadku drogowego : zintegrowany system szkolenia służb i podmiotów ratowniczych udzielających pomocy na miejscu wypadku drogowego jako element poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego w Polsce / Mariusz Goniewicz. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Medycznego, 2013. – 215 s. : il.
36. RATOWNICTWO medyczne : kwalifikowana pierwsza pomoc / pod red. Magdaleny Witt, Agaty Dąbrowskiej, Marka Dąbrowskiego ; aut. Magdalena Witt [i in.]. ; Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Medycznego, 2014. – 277 s. : il.
37. RATOWNICTWO medyczne : procedury od A do Z / red. Frank Flake, Klaus Runggaldier ; aut. Thomas Semmel, Hendrik Sudowe, Michael Knieps, Claus Kemp ; tłum. z języka niem.: Katarzyna Lewandowska, Elżbieta Zwierzyńska. – Pierwsze wydanie polskie, dodruk / redaktor Marek Maślanka. – Wrocław : Edra Urban & Partner, 2018. – 320 s. : il.

38. RATOWNICTWO medyczne – terażniejszość i przyszłość / red. nauk. Mariusz Goniewicz, Grzegorz Nowicki. – Lublin : Perfekta Info, 2012. – 166 s. : il.
39. RATOWNICTWO medyczne w Polsce : komentarz do ustawy z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym / Robert Gałązkowski ; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Departament Zarządzania Kryzysowego i Spraw Obronnych. – Warszawa ; Legionowo : Wydawnictwo Centrum Szkolenia Policji, 2007. – 125 s.
40. RATOWNICTWO medyczne w wypadkach masowych : medycyna katastrof w zarysie : podręcznik / pod red. Jana Ciećkiewicza ; [aut.: Odeda Benin-Goren i in.]. – Wrocław : Górnicki Wydawnictwo Medyczne, 2010. – 93 s. : il.
41. RATOWNICTWO medyczne wobec współczesnych zagrożeń / redakcja naukowa Arkadiusz Trzos. – Katowice : Elamed Media Group, 2019. – 360 s. : il.
42. RATOWNICTWO nurkowe : z elementami pierwszej pomocy przedmedycznej / [Marcin Dąbrowski]. – Warszawa : BEL Studio, 2005. – 146 s. : il. – (Nurkuj Bezpiecznie ; t. 3)
43. RATOWNICTWO przedmedyczne / Łukasz Cichocki. – Kalisz : Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, 2011. – 26 s. : il.
44. RATOWNICTWO : ujęcie interdyscyplinarne / redakcja naukowa Adam Bernert. – Dąbrowa Górnicza : Wydawnictwo Naukowe. Wyższa Szkoła Planowania Strategicznego, 2020. – 237 s. : il.
45. RATOWNICY medyczni – nowa grupa interesu? / Przemysław Wołoszyn. – Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. – 209 s. : il.
46. RATOWNIK medyczny / Walt Alan Stoy, Thomas E. Platt, Debra A. Lejeune ; red. wyd. 1, polskiego Juliusz Jakubaszko. – Wrocław : Edra Urban & Partner, 2017. – 564 s. : il. + 1 (DVD).
47. RATOWNIK medyczny : podręcznik / pod red. Juliusza Jakubaszki ; [aut. Andrzej Boznański i in.]. – Wrocław : Górnicki Wydaw. Medyczne, 2003. – 156 s. : il., mapa.
48. REKOMENDACJE postępowania w ratownictwie medycznym / Klaudiusz Nadolny. – Katowice : Elamed Media Group, 2015. – 197 s. : il. – (Biblioteka Na Ratunek)
49. REPETYTORIUM z medycyny ratunkowej / pod red. Danuty Cenajek-Musiał, Ireny Okulicz-Kozaryn, Małgorzaty Grześkowiak ; [aut. Jacek Adamek, Grażyna Barańkiewicz, Danuta Cenajek-Musiał, Szczepan Cofta, Krzysztof Drews, Leon Drobnik, Danuta Dzierżanowska, Michał Gaca, Janusz Gadzinowski, Małgorzata Grześkowiak, Paweł Juszczyk, Jacek Juszczyk, Dorota Klimaszyk, Natalia Kokot, Sławomir Michalak, Irena

- Okulicz-Kozaryn, Joanna Różycka, Agnieszka Seremak-Mrozikiewicz, Krzysztof Słowiński, Artur Witkowski] ; Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego. – 2017. – 376 s. : il.
50. STANY nagłe : podstawowe procedury zabiegowe / red. nauk. Theresa M. Campo, Keith A. Lafferty ; red. nauk. tł. Krystyn Sosada ; [tł. Joanna Markarska]. – Warszawa : Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2013. – 419 s. : il.
51. STANY nagłe w zarysie / Richard M. Leach ; współpr. Jeremy P. T. Ward, James T. Leach ; red. nauk. tł. Ewa Kucewicz-Czech ; [z oryg. ang. tł. Grzegorz Bujok i in.]. – Warszawa : Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2008. – 109 s. : il.
52. STANY zagrożenia życia i zdrowia : schematy postępowania dla ZRM typu P / red. nauk. Roland Podlewski. – Warszawa : PZWL, 2019. – [120] s. : il.
53. STANY zagrożenia życia w chorobach układu krążenia / Adam Stęпка. – Wyd. 1, dodruk. – Warszawa : PZWL, 2019. – 196 s.

II. Organizacja ratownictwa medycznego

a. Pozycje zwarte

1. BEZZAŁOGOWE statki powietrzne w ratownictwie medycznym / Anna Fryśkowska, Dymitr Książek ; Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nysie. – Nysa : Oficyna Wydawnicza PWSZ w Nysie, 2020. – 107 s. : il. – (Podręcznik użytkownika BSP ; 4)
2. EWAKUACJA i transport poszkodowanego : podręcznik / pod red. Liliany Styki ; [aut. Jan Ciećkiewicz i in.]. – Wrocław : Górnicki Wydawnictwo Medyczne, 2008. – 170 s. : il.
3. KOMPUTEROWE wspomaganie procesów informacyjno-decyzyjnych ratownictwa / Stanisław Drosio. – Warszawa : Promotor, 2010. – 105 s. : il. – (Magister.pl)
4. KRAJOWY System Ratowniczo-Gaśniczy w latach 1995-2015 : postępy w ratownictwie medycznym, epidemiologii i medycynie sądowej / red. nauk. Jerzy Konieczny, Maciej Schroeder. – Inowrocław ; Kraków ; Kątownice ; Poznań : Garmond Oficyna Wydawnicza, 2015. – 564 s. : il.
Materiały z XX Ogólnopolskiego Forum Ratownictwa, 28-29 kwietnia 2015 r., Inowrocław.
5. „ŁAŃCUCH przeżycia” – system zintegrowanego ratownictwa medycznego : materiały z konferencji / pod red. Krystyny Demkowicz i Wioletty Palczewskiej. – Jelenia Góra : Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa,

2011. – 75 s. : il. – (Zeszyty Wydziału Przyrodniczego / Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze ; 2)
6. MUNDUROWE i cywilne służby medyczne wobec współczesnych zagrożeń : Epimilitaris 2017 / redakcja naukowa Anna Mróz-Jagiello, Adam Brzozowski. – Ryn ; Warszawa : Stowarzyszenie Ruch Wspólnot Obronnych, 2017. – 212 s. : il.
  7. ORGANIZACJA ratownictwa medycznego w Polsce / Łukasz Szarpak. – Warszawa : Promotor, 2012. – 117 s. : il. – (Magister.pl)
  8. POWIADAMIANIE i dysponowanie w ratownictwie medycznym / Przemysław Guła. – Kraków : Wydawnictwo Medycyna Praktyczna, 2009. – 95 s. : il. – (Medycyna Praktyczna)
  9. PRAWO dla ratowników medycznych / Małgorzata Paszkowska. – Wyd. 2, stan prawny na dzień 1 stycznia 2019 r. – Warszawa : Difin, 2019. – 300 s.
  10. PROBLEMY organizacji i funkcjonowania systemu ratownictwa medycznego w województwach świętokrzyskim i mazowieckim / [red. nauk. Grzegorz Gałuszka i in.]. – Kielce : Kieleckie Towarzystwo Edukacji Ekonomicznej : na zlec. Wyższej Szkoły Ekonomii i Prawa im. prof. Edwarda Lipińskiego, 2011. – 212 s. : il.
  11. RATOWNICTWO medyczne i udzielanie pomocy z powietrza w systemie bezpieczeństwa kraju. – Dęblin : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Oficerska Sił Powietrznych, [2013]. – 116 s. : il.
Materiały z konferencji – Dęblin, 17-18.04.2012.
  12. RATOWNICTWO lotnicze i lotniskowe / Tadeusz Compa, Jarosław Kozuba, Zenon Skop ; Wyższa Szkoła Oficerska Sił Powietrznych. – Dęblin : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych, 2010. – 396 s. : il.
  13. RATOWNICTWO w systemie bezpieczeństwa państwa / red. nauk. Elżbieta Cipora ; [Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Grodka w Sanoku]. – Sanok : Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Grodka, 2014. – 163 s. : il.
  14. SOR : to jest dramat / Pan Pielęgniarka. – Warszawa : Wydawnictwo Poczekałnia, 2019. – 271 s. : il.
  15. STANDARDY przyjaznej izby przyjęć i SOR : V Ogólnopolska Konferencja, Warszawa, 9 marca 2017 r. – Warszawa : Polskie Centrum Edukacji Anna Osińska, [2017]. – 60 s. : il
  16. STANDARDY postępowania w ratownictwie medycznym : praca zbiorowa / pod redakcją Jacka Wawrzynka, Michała Wieczorka, Konrada Szasta. – Katowice : Elamed Media Group, 2019. – 195 s. : il.

17. STUDIA i materiały do dziejów ratownictwa medycznego w Polsce. Cz. 1, Do 1939 r. / Jerzy Konieczny. – Poznań : Warszawa : Garmond Oficyna Wydawnicza, 2008. – 300 s. : il.
18. SYSTEMY ratownicze w Polsce a bezpieczeństwo cywilne i wojskowe : monografia. T. 2 / pod redakcją Jacka Kleszczyńskiego, Jacka Smereki, Beaty Zysiak-Christ. – Wrocław : Wrocławskie Wydawnictwo Naukowe Atla 2 : staraniem Komisji Kształcenia Dolnośląskiej Rady Lekarskiej, 2016. – 230 s. : il.
19. SYSTEMY ratownicze w Polsce a bezpieczeństwo cywilne i wojskowe. T. 4 / red. nauk. Beata Zysiak-Christ, Jacek Smereka. – Wrocław : Ad Verbum Iwona Kresak, 2018. – 189 s. : il.
20. SYSTEM strachu / Jarosław Antoni Zapala. – Brzezia Łąka : Wydawnictwo Poligraf, 2018. – 163 s.
21. SZESNASTA zima medycyny ratunkowej w Polsce / red. nauk. Juliusz Jakubaszko. – Wrocław : Polskie Towarzystwo Medycyny Ratunkowej : SR-Poligrafia, 2007. – 318 s. : il.
22. SZPITALNY oddział ratunkowy : zarządzanie operacyjne i optymalizacja / John M. Shiver, David Eitel. – Wydanie 2. – Warszawa : Wolters Kluwer, 2020. – 296 s. : il.
23. TAKTYCZNE ratownictwo medyczne / Anita Podlasin. – Warszawa : Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2015. – 243 s. : il. kolor.
24. TERRORYZM a medycyna / Przemysław Guła. – Kraków : Zdrowie i Zarządzanie, 2009. – 77 s. : il.
25. TRANSPORT i ratownictwo medyczne w transporcie : międzynarodowa konferencja naukowa, 09-10 maj 2019, Tęgorozę / red. Sławomir Kowalski, Halina Potok. – Nowy Sącz : Wydawnictwo i Drukarnia Nova Sandec, 2019. – 46 s. : fot.
26. USTAWA o państwowym ratownictwie medycznym / pod red. Stefana Poździecha i Przemysława Guły ; [aut.] Tomasz Filarski [i in.]. – Stan prawny na 1 czerwca 2008 r. – Warszawa : Wolters Kluwer Polska, 2008. – 287 s. : il. – (Komentarz – Wolters Kluwer Polska)
27. WIZUALIZACJA kartograficzna w ratownictwie / Łukasz Wielebski. – Poznań : Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2019. – 116 s. : il., mapy. – (Studia i Prace z Geografii ; nr 68)
28. WSPÓŁPRACA międzyorganizacyjna w systemie zarządzania bezpieczeństwem publicznym / Katarzyna Sienkiewicz-Małyjurek. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2017. – 192 s. : il.
29. WYBRANE problemy ratownictwa medycznego. Cz. 1 / red. nauk. Bugumił Lewandowski, Marek Wojtaszek. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2014. – 197 s. : il.

30. WYBRANE problemy zintegrowanego systemu ratownictwa medycznego na pograniczu polsko-czeskim / [oprac.] Andrzej Demkowicz. – Jelenia Góra ; Wrocław : Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych im. generała Tadeusza Kościuszki, 2013. – 236 s. : il.
31. WYBRANE zagadnienia z zakresu organizacji ochrony zdrowia dla ratowników medycznych / Agata Matysiak ; Warszawski Uniwersytet Medyczny. – Warszawa : Oficyna Wydawnicza Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego, 2009. – 77 s.
32. ZABEZPIECZENIE medyczne imprez masowych / Arkadiusz Trzos ; konsult. nauk. Jan Ciećkiewicz. – Kraków : F.H.U. [Firma Handlowo-Usługowa] Grzegorz Słomczyński, 2001. – 71 s. : il.
33. ZARZĄDZANIE, bezpieczeństwo i ratownictwo : wybrane aspekty / red. nauk. Dariusz Skalski ; Pomorska Szkoła Wyższa w Starogardzie Gdańskim przy udziale Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku i Towarzystwa Naukowego w Grudziądzu. – Gdańsk : Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego ; Starogard Gdański : Pomorska Szkoła Wyższa ; Grudziądz : Towarzystwo Naukowe, 2018. – 211 s. : il.
34. ZARZĄDZANIE w sytuacjach kryzysowych, wypadkach i katastrofach / Jerzy Konieczny. – Poznań ; Warszawa : „Garmond”, 2001. – 366 s. : il., mapy.
35. ZASADY transportu pacjenta z obrażeniami wielonarządowymi : [kompendium wiedzy dla studentów kierunku ratownictwo medyczne] / Roma Hartmann-Sobczyńska, Daniel Ślęzak, Przemysław Żuratyński. – Piła : Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica w Pile, 2012. – 159 s. : il.
36. ZAWODY medyczne w systemie zarządzania bezpieczeństwem publicznym / Andrzej Kozera. – Kielce ; [Pińczów] : Wyższa Szkoła Umiejętności Zawodowych, 2009. – 118 s. – (Skrypt Naukowy Wyższej Szkoły Umiejętności Zawodowych w Pińczowie)

b. Artykuły

1. CHCEMY system ratownictwa oprzeć na jednostkach publicznych / Marek Tombarkiewicz ; rozm. Agata Szczepańska. W: *Dziennik Gaz. Prawna*. – 2017, nr 247, s. B8
2. CIĘŻKA praca, mama płaca! / her. W: *Tyg. Zamojski*. – 2017, nr 27, s. 25
3. CORAZ mniej lekarzy w karetkach / Agata Szczepańska. W: *Dziennik Gaz. Prawna*. – 2018, nr 112, s. B10

4. CZY ratownik medyczny to funkcjonariusz publiczny? / Małgorzata Paszkowska ; Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie. W: *N a R a t u n e k*. – 2016, nr 4, s. 33-37
5. DAMY radę, musimy dać / Marta Solnica ; Marcin Sztandera. W: *G a z . W y b o r c z a* (Wyd. zasadnicze). – 2020, nr 69, s. 14
6. DAŻYMY do perfekcji / Krzysztof Karwan ; rozm. Aneta Przysiężniuk-Parys. W: *N a s z D z i e n n i k* (Wyd. zasadnicze). – 2017, nr 20, s. 16-17
Wywiad ze specjalistą medycyny ratunkowej, zastępcą kierownika ds. medycznych w Centrum Kształcenia Podyplomowego, Doskonalenia Zawodowego i Symulacji Medycznej Wojskowego Instytutu Medycznego
7. DLA dobra pacjentów i dobra LPR / Robert Gałązkowski ; rozm. Maciej Pawlak. W: *G a z . P o l s k a*. – 2017, nr 16, s. 72-73
Wywiad z dyrektorem Lotniczego Pogotowia Ratunkowego.
8. EWOLUCJA systemu ratownictwa medycznego : od starożytności do czasów współczesnych / Mariusz Goniewicz, Krzysztof Goniewicz ; Zakład Ratownictwa Medycznego. Uniwersytet Medyczny Lublin, Wydział Bezpieczeństwa Narodowego i Logistyki. Wyższa Szkoła Oficerska Sił Powietrznych Dęblin, Studium Medycyny Katastrof. Warszawski Uniwersytet Medyczny. W: *W i a d o m o ś c i L e k a r s k i e*. – 2016, t. 69, nr 1, cz. 1, s. 37-42
9. JEDNOOSOBOWE firmy ratujące życie : ratownicy medyczni / Zuzanna Bukłaha. W: *G a z . W y b o r c z a* (Wyd. zasadnicze). – 2017, nr 262, dod. Magazyn Stołeczny, s. 6-7
10. KALKULOWAĆ po ludzku / Howard Steven Friedman ; rozm. Sebastian Stodolak. W: *D z i e n n i k G a z . P r a w n a*. – 2020, nr 71, s. A8-A9
11. KONKURENCJA w karetkach poprawiła jakość pomocy / Karolina Kowalska. W: *R z e c z p o s p o l i t a* (Wyd. zasadnicze). – 2016, nr 289, s. B7
12. LEKARZE specjaliści wysiadają z karetek / Agata Szczepańska. W: *D z i e n n i k G a z . P r a w n a*. – 2018, nr 10, s. B10
13. LEKARZE: „To się zemści” / Ilona Godlewska. W: *G a z . W y b o r c z a* (Gdańsk). – 2020, nr 89, s. 1
14. LUKA w ratownictwie / Piotr Falkowski. W: *N a s z D z i e n n i k* (Wyd. zasadnicze). – 2017, nr 181, s. 1, 3
15. MEDYCZYNA na trudne czasy / Grzegorz Gielerak ; rozm. Alicja Dołowska. W: *N i e d z i e l a* (Wyd. zasadnicze). – 2016, nr 42, s. 36-37
Centra urazowe.
16. NA RATUNEK ratownikom / Anna Ambroziak. W: *N a s z D z i e n n i k* (Wyd. zasadnicze). – 2019, nr 11, s. 6

17. NAPRAWIĆ służbę zdrowia : ratownikom na ratunek / Piotr Kozłowski. W: *Gaz. Wyborcza* (Lublin). – 2019, nr 196, s. 1, 6-7
18. NIE można odmawiać medykom praw wynikających z konstytucji / Marcin Bogdanowicz ; rozm. Agata Szczepańska. W: *Dziennik Gaz. Prawna*. – 2020, nr 103, s. B10
19. NOWA ustawa o ratownictwie skończy z prymatem ceny / Marek Tombariewicz ; rozm. Aleksandra Kurowska. W: *Dziennik Gaz. Prawna*. – 2016, nr 30, s. B9
20. ORGANIZACJA systemu Państwowe Ratownictwo Medyczne w Polsce na przykładzie SPZOZ RM-Meditrans Stacji Pogotowia Ratunkowego i Transportu Sanitarnego w Siedlcach / Leszek Szpakowski, Sławomir Pilip ; Zakład Ratownictwa Medycznego. Warszawski Uniwersytet Medyczny. W: *Studia Bezpieczeństwa Narodowego*. – 2016, nr 10, s. 117-130
21. PACJENCI nie ucierpią / Dorota Łomnicka. W: *Gaz. Polska* (Warszawa, 1993). – 2018, nr 2, s. 88-89
22. PARALIŻ w karetkach przez brak przepisów / Aleksandra Kurowska. W: *Dziennik Gaz. Prawna*. – 2016, nr 12, s. B11
23. PODWYŻKI dla ratowników, ale nie dla wszystkich / Agata Szczepańska. W: *Dziennik Gaz. Prawna*. – 2017, nr 240, s. B10
24. POGOTOWIE narodowe / Judyta Watoła. W: *Gaz. Wyborcza* (Wyd. zasadnicze). – 2017, nr 281, s. 3
25. POGOTOWIE kuleje przez informatyzację / Judyta Watoła. W: *Gaz. Wyborcza* (Wyd. zasadnicze). – 2017, nr 276, s. 6
System Wspomagania Dowodzenia Państwowego Ratownictwa Medycznego.
26. POGOTOWIE wzywa pomocy : czarna mapa ratowników medycznych / Adamem Piechnikiem ; rozm. Marcin Warszawski. W: *Gaz. Wyborcza* (Wyd. zasadnicze). – 2019, nr 193, s. 4-5
Wywiad z ratownikiem medycznym.
27. POGOTOWIU na ratunek / Joanna Solska. W: *Polityka*. – 2016, nr 51, s. 42-43
28. POLSKI biznes rusza na odsiecz / Paweł Bednarz. W: *Wprost* (Poznań). – 2020, nr 13-14, s. 58-62
29. RATOWNICTWO medyczne w działaniach bojowych policyjnych sił specjalnych : rys historyczny : współczesne uwarunkowania / Kuba Jąłośki. W: *Policja*. – 2016, vol. 17, iss. 1, s. 2-8
30. RATOWNICTWO w systemie zarządzania kryzysowego / Sylwia Zakrzewska ; UPH w Siedlcach. Wydział Humanistyczny. Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa. W: *Przegląd Naukowo-Meto-*

- dyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa. – 2016, nr 1, s. 153-164
31. RATOWNICTWO wolnorynkowe / Leszek Szymowski. W: *Najwyższy Czas!* – 2019, nr 37/38, s. XXII-XXIII
  32. RATOWNICY tylko na etatach : czy to nie nadregulacja? / oprac. Aleksandra Kurowska. W: *Dziennik Gaz. Prawna.* – 2016, nr 209, dod. Kadry i Płace, s. C2
  33. RATOWNICY chcą przywilejów / Karolina Kowalska. W: *Rzeczpospolita (Wyd. zasadnicze).* – 2016, nr 244, s. C5
  34. RATOWNICY pozostawieni na pastwę losu i epidemii / Paulina Nowosielska, Agata Szczepańska. W: *Dziennik Gaz. Prawna.* – 2020, nr 78, s. A9
  35. RATOWNIK nie będzie już w sądzie sam / Karolina Kowalska. W: *Rzeczpospolita (Wyd. zasadnicze).* – 2019, nr 287, s. A14
  36. RATUJMY ratowników / Mira Suchodolska. W: *Dziennik Gaz. Prawna.* – 2017, nr 135, s. A18-A19
  37. RATUNEK dla ratowników / Izabela Kozłowska. W: *Tyg. Solidarność.* – 2017, nr 19, s. 10-11
  38. RESZKA: System wymusza, aby leczyli nas ludzie, którzy padają z nóg / Paweł Reszka ; rozm. Anita Czupryn. W: *Polska (Metropolia Warszawska, wyd. zasadnicze).* – 2018, nr 58, s. 18-19
Wokół książki „Mali bogowie 2. Jak umierają Polacy”.
  39. SORry / Weronika Książek. W: *Dziennik Trybuna.* – 2019, nr 61/62, s. 7
  40. SORTownia : drzwi, a za nimi magia / Paweł Kapusta. W: *Przeгляд.* – 2019, nr 6, s. 56-60
  41. SPECJALIŚCI w gotowości / Katarzyna Prus. W: *Dziennik Wschodni.* – 2019, nr 10, s. 3
  42. SYSTEM powiadamiania ratunkowego / Łukasz Szewczyk. W: *Wiedza Obronna.* – 2016, [nr] 3/4, s. 188-208
  43. TO PIEKŁO : dla pacjentów i dla lekarzy / Bartłomiej Paprocki ; rozm. Magdalena Rigamonti. W: *Dziennik Gaz. Prawna.* – 2017, nr 174, s. A2-A5
  44. UWIĘZIENI w systemie / Beata Falkowska. W: *Nasz Dziennik (Wyd. zasadnicze).* – 2019, nr 167, s. 3
  45. W SOR-ach jak w soczewce skupiają się problemy, z którymi boryka się system / Bartłomiej Chmielowiec ; rozm. Agata Szczepańska. W: *Dziennik Gaz. Prawna.* – 2019, nr 77, s. B9

46. ZESPOŁY medyczne Policji i ich rola w systemie ratownictwa medycznego / Adam Płaczek, Grzegorz Janik. W: *Policja*. – 2017, vol. 18, iss. 4, s. 80-83
47. ZINTEGROWANY System Ratowniczy elementem zarządzania kryzysowego / Marian Kopczewski ; Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych im. generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu. W: *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu. Współczesne Problemy Zarządzania*. – 2017, nr 10, s. 23-35
48. ZUPEŁNIE nowy SOR / Piotr Kozłowski. W: *Gaz. Wyborcza (Lublin)*. – 2019, nr 13, s. 1
49. ŻŁE się dzieje w ratownictwie / Małgorzata Kulbaczewska-Figat. W: *Dziennik Trybuna*. – 2020, nr 109/110, s. 4-5

III. Ratownictwo medyczne w praktyce, pierwsza pomoc

a. Pozycje zwarte

1. ABC zdrowia dziecka : poradnik pierwszej pomocy dla rodziców / Mitchell J. Einzig, Terril H. Hart ; red. nauk. tł. Jolanta Czyżowska. – Warszawa : Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2009. – 307 s. : il.
2. BEZPRZYRZĄDOWE metody rozpoznawania zachowań ponarkotykowych : podstawy pierwszej pomocy przedmedycznej w przypadku zażycia narkotyku / red. nauk. Mariusz Jędrzejko. – Warszawa : Fundacja Pedagogium : Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, 2009. – 84 s. : il.
3. DZIENNIK umiejętności praktycznych w zawodzie ratownika medycznego / [oprac. i przygot. przez zespół w składzie: Mariusz Goniewicz, Magdalena Młynarska, Patryk Rzońca, Maja Chrzanowska-Wąsik, Kamil Bednarz, Alina Dziurba]. – Lublin : Multipress G. Wodecki, D. Wodecka, 2016. – 27 s.
4. ENCYKLOPEDIA pierwszej pomocy / przekł. Sławomir Janeczek. – Warszawa : Bellona, 2010. – 294 s. : il.
5. GDY zachorujesz w górach... / Paweł Podsiadło. – Kraków : Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, 2009. – 46 s. : il. – (Biblioteka Górskiego Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej PTTK w Krakowie ; t. 9)
6. KOMPENDIUM pierwszej pomocy / pod red. Witolda Gacka ; [aut. Joanna Bugajska, Witold Gacek, Jolanta Skowroń ; Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy]. – Warszawa : CIOP-PIB, 2002. – 288 s. : il.

7. KOMPENDIUM pierwszej pomocy w przedsiębiorstwie / pod red. Witolda Gacka ; [aut. Joanna Bugajska, Witold Gacek, Jolanta Skowroń]. – Warszawa : Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, 2007. – 199 s. : il.
8. KOMPENDIUM pierwszej pomocy i ochrony zdrowia w turystyce / Anna Jarosz-Lesz. – Wrocław : „MarMar” ; Katowice : na zlec. Pracowni Psychoprofilaktyki, 2000. – 163 s. : il., mapy.
9. KSZTAŁCENIE i wychowanie młodzieży na rzecz bezpieczeństwa : poradnik dla dyrektorów szkół i nauczycieli : opracowanie zespołowe / pod red. Tadeusza Siudy ; [zespół aut. Tadeusz Siuda i in.]. – Wyd. 2. – Warszawa : Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam” : na zlec. Ministerstwa Edukacji Narodowej, 2008. – 283 s. : il.
10. KWALIFIKOWANA pierwsza pomoc dla jednostek współpracujących z systemem Państwowe Ratownictwo Medyczne / red. nauk. Andrzej Kopta, Jakub Mierzejewski, Gabriela Kołodziej. – Warszawa : Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2016. – 416 s. : il.
11. KWALIFIKOWANA pierwsza pomoc : vademecum ratownika / Bogdan Wiśniewski, Krzysztof Lepka. – Katowice : Elamed Media Group, 2017. – 216 s. : il.
12. KWALIFIKOWANA pierwsza pomoc : wiedza i umiejętności ratownika / red. nauk. Jerzy Konieczny, Przemysław Paciorek ; [aut. Sybilla Brzozowska-Mańkowska, Małgorzata Cichańska, Jerzy Konieczny, Jowita Paciorek, Przemysław Paciorek, Jerzy Telak, Iwona Urbanowicz, Joanna Wieczorek, Krzysztof Wiśniewski, Ewa Zieliński !]. – Wyd. 2. – Inowrocław : Kunke Poligrafia, 2014. – 226 s. : il.
13. MODUS operandi sił specjalnych. T. 4, Taktyka czerwona / Wojciech Depa. – Wyd. 2. – Kraków : Avalon, 2016. – 494 s. : il.
14. MEDYCZNE czynności ratunkowe : podręcznik dla studentów ratownictwa medycznego / Aleksander Mickiewicz, Małgorzata Bujnowska, Joanna Żółtańska, Aleksandra Wysowska, Jakub Adamiak, Michał Wasilewski. – Legnica : Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona, 2014. – 204 s. : il.
15. MEDYCZNE czynności ratunkowe / red. nauk. : Przemysław Paciorek, Amelia Patrzala ; [aut. : Szymon Bednarek, Dominik Chmiel, Małgorzata Cichańska, Mariusz Dubiel, Emillia Kłos, Piotr Kowalski, Łukasz Krypel, Tomasz Kubiak, Ilona Miśkowiec-Wiśniewska, Jowita Paciorek, Przemysław Paciorek, Amelia Patrzala, Wojciech Szkwarek, Krzysztof Wiśniewski, Ewa Zieliński, Marcin Zieliński]. – Wyd. 1, dodr. 1. – Warszawa : Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2015. – 351 s. : il.

16. MEDYCZNE czynności ratunkowe w zatruciach i skażeniach chemicznych / pod red. Janusza Pacha i Jerzego Koniecznego. – Poznań [i in.] : Garmond Oficyna Wydawnicza, 2008. – 203 s. : il.
17. NA SYGNALE : z życia ratownika medycznego / Lysa Walder ; przeł. Emilia Skowrońska. – Poznań : Filia, 2020. – 367 s. – (Filia na Faktach)
18. NA SYGNALE i nie tylko : Pogotowie Ratunkowe w Warszawie w latach 1897-2015 / Rafał Dmowski, Artur Kamecki. – Siedlce : Fundacja Rozwoju Badań Regionalnych „Sigillum”, 2016. – 359 s. : il.
19. NATYCHMIASTOWA pomoc w nagłych wypadkach dzieci : medycyna ratunkowa dla rodziców i opiekunów / Janko von Ribbeck ; tł. Jadwiga Kurkiewicz-Laskowska. – Poznań : Harbor Point Media Rodzina, 2010. – 281 s. : il.
20. NAUCZANIE pierwszej pomocy : zalecenia metodyczne / red. Juliusz Jakubaszko ; [oprac. zespół Lilianna Styka, Artur Witkowski, Juliusz Jakubaszko]. – Wrocław : SR-Poligrafia : współwyd. Polskie Towarzystwo Medycyny Ratunkowej, 2004. – 61 s. : il. – (Biblioteka Polskiego Towarzystwa Medycyny Ratunkowej ; z. 2)
21. NIEBEZPIECZNE zwierzęta morskie / Edward Ciołkowiak. – Warszawa : „Bel Studio”, 2005. – 197 s. : il., fot.
22. PIERWSZA pomoc / [Adam Bernert]. – Poznań : Centrum Rozwoju Edukacji Edicon, [2016]. – 170 s. : il.
23. PIERWSZA pomoc / Mariusz Chomoncik ; Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu. – Nowy Sącz : Wydawnictwo Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, 2012. – 61 s. : il.
24. PIERWSZA pomoc / Michał Kucap, Klaudiusz Nadolny. – Wyd. 2. – Bielsko-Biała : Wydawnictwo Dragon, 2019. – 31 s. : il. – (Dragon Edukacja)
25. PIERWSZA pomoc / Monika Tarasiuk. – Warszawa : Wydawnictwo Egmont Polska, 2008. – 63 s. : il.
26. PIERWSZA pomoc dzieciom : poradnik dla dociekliwych rodziców / [Marek Pleskot]. – [Podkowa Leśna] : Marek Pleskot, 2016. – 202 s. : il.
27. PIERWSZA pomoc i organizacja ratownictwa medycznego z elementami patofizjologii wybranych stanów nagłych pod red. Marka Mandery i Bogusława Buckiego ; [aut. Bogusław Bucki i in.]. – Katowice : Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach, 2011. – 1 dysk optyczny (CD-ROM).
28. PIERWSZA pomoc medyczna : dla studentów fizjoterapii : praca zbiorowa / pod red. Jurka Olszewskiego ; [aut. Zbigniew Dudkiewicz i in.] ; Uniwersytet Medyczny w Łodzi. Wydział Fizjoterapii. – Łódź : Uniwersytet Medyczny : na zlec. Senackiej Komisji ds. Wydawnictw Uniwersytetu Medycznego, 2007. – 167 s. : il.

29. PIERWSZA pomoc na morzu / Douglas Justins & Colin Berry ; tł. Małgorzata Czarnomska. – Warszawa : Oficyna Wydawnicza Alma-Press, 2014. – 29 s. : il. – (Książki dla Żeglarzy ; 170)
30. PIERWSZA pomoc : obowiązkowe instrukcje postępowania podczas wypadków i w sytuacjach kryzysowych / [aut. Krzysztof Panufnik i in. ; red. Krzysztof Panufnik]. – Poznań : Wydawnictwo Forum, cop. 2008. – 149 s. : il.
31. PIERWSZA pomoc : postępowanie w nagłych zdarzeniach / Wiesław Rymkiewicz ; konsultant wydawcy Wojciech Kopacki. – Wyd. 6. – Sandomierz : Sannort, 2017. – 89 s. : il.
32. PIERWSZA pomoc przedlekarska / Dariusz Podleś, Jacek Grzeszczyk. – Wyd. 6. – Szczytno : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, 2007. – 92 s. : il. – (Materiały Dydaktyczne / [Wyższa Szkoła Policji])
33. PIERWSZA pomoc przedlekarska / Wiesław Rymkiewicz. – Wyd. 4. – Kraków ; Tarnobrzeg : „Tarbonus”, 2009. – 116 s. : il.
34. PIERWSZA pomoc przedmedyczna : podręcznik dla każdego / Piotr Grochowski, Piotr Żurek ; Wyższa Szkoła Pedagogiki i Administracji im. Mieszka I w Poznaniu. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogiki i Administracji im. Mieszka I, 2011. – 89 s. : il.
35. PIERWSZA pomoc przedmedyczna w szkole czyli Co każdy nauczyciel powinien umieć : praca zbiorowa / pod red. Teresy Kwiecińskiej-Koźmińskiej. – Piła : „K&K”, 2004. – 30 s. : tab.
36. PIERWSZA pomoc : sposoby postępowania w nagłych wypadkach – w domu, w pracy i w czasie wolnym od zajęć. – Wyd. 2 (popr. i uzupełn.). – Warszawa : „Muza”, 2004. – 288 s. : il.
37. PIERWSZA pomoc : postępowanie w nagłych zdarzeniach / Wiesław Rymkiewicz. – Wyd. 2. – Sandomierz : „Sanbonus”, 2009. – 93 s. : il.
38. PIERWSZA pomoc w działaniach specjalnych policji / Waldemar Zubrzycki [i in.]. – Szczytno : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, 2011. – 132 s. : il.
39. PIERWSZA pomoc w gabinecie lekarskim i stomatologicznym : nowe wytyczne, standardy postępowania, aktualne obowiązki / [Jacek Smereka]. – Stan prawny na maj 2017 r. – Poznań : Forum Media Polska, 2017. – 40 s. – (Wiedza na Usługach Rynku)
40. PIERWSZA pomoc w gospodarstwie wiejskim / pod red. Witolda Gacka ; [aut. Joanna Bugajska i in.]. – Warszawa : Centralny Instytut Ochrony Pracy, 2000. – 140 s. : il.
41. PIERWSZA pomoc w nagłych przypadkach : poradnik dla rodziców / z ang. przeł. Sławomir Kaczorowski. – Warszawa : „Klub dla Ciebie”, 2004. – 127 s. : il.

42. PIERWSZA pomoc w nagłych wypadkach / Grzegorz Galuszka. – Wyd. 11. – Kraków ; Tarnobrzeg : Tarbonus, 2019. – 80 s. : il.
43. PIERWSZA pomoc w nagłych wypadkach / Paweł Krzywda. – Wyd. 2. popr. – Krosno : Wydawnictwo i Handel Książkami „KaBe”, 2011. – 163 s. : il. ; + 1 dysk optyczny (CD-ROM).
44. PIERWSZA pomoc w warunkach ekstremalnych / Tod Schimelpfening. – Warszawa : Bellona, 2012. – 349 s. : il.
45. PIERWSZA pomoc w wybranych stanach nagłego zagrożenia zdrowotnego / Marcin Kolański, Radosław Spychalski ; Zakład Prewencji i Technik Interwencyjnych. – Piła : Wydawnictwo Szkoły Policji, październik 2019. – 50 s. : il.
46. PIERWSZA pomoc w zakładzie pracy / Joanna Bugajska, Witold Gacek, Jolanta Skowroń, Agnieszka Szczygielska. – Warszawa : Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, 2010. – 221 s. : il.
47. PODRĘCZNIK doraźnej pomocy medycznej / Jonathan P. Wyatt [i in.]. – Warszawa : Wydaw. Lekarskie PZWL, 2001. – 705 s. : il.
48. PODRĘCZNIK pierwszej pomocy / Michael Buchfelder, Albert Buchfelder ; wprov. Klaus Peter. – Wyd. 5 uaktualnione. – Warszawa : Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2008. – 333 s. : il.
49. PODRĘCZNIK pierwszej pomocy / [red. Anna Maria Thor]. – Warszawa : Burda Publishing Polska, 2014. – 288 s. : il.
50. PODRĘCZNIK pierwszej pomocy : choroby i nagłe wypadki / zespół nauk.-red. Stanley M. Zydlo, James A. Hill ; przekł. Agnieszka Madej ; Amerykańskie Towarzystwo Lekarskie. – Warszawa : „Amber”, 1998. – 383 s. : rys.
51. PODRĘCZNIK pierwszej pomocy : nagłe zatrzymanie krążenia i inne nieurazowe stany zagrożenia życia / [aut. Tadeusz Zagajewski]. – Łódź : Centrum Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego, 2014. – 103 s. : il.
52. PODRĘCZNY atlas zabiegów ratunkowych u dzieci / Christopher King, Fred M. Henretig ; il. Christine D. Young. – Wyd. 1 pol. / pod red. Juliusza Jakubaszki. – Wrocław : „Urban & Partner”, 2003. – 429 s. : il.
53. PODSTAWOWE zabiegi ratujące życie : podręcznik dla uczestników kursu pierwszej pomocy przedmedycznej / [oprac. Jerzy Pondel]. – Rzeszów : [Bonus Liber Wydawnictwo i Drukarnia Diecezji Rzeszowskiej], 2009. – 48 s. : il.
54. POMOC przedszpitalna : scenariusze ćwiczeń / Mariusz Chomoncik, Urszula Cisoń-Apanasewicz, Paulina Kuchnia, Jacek Nitecki. – Warszawa : PZWL Wydawnictwo Lekarskie, 2018. – 356 s. : ilustracje
55. PORADNIK pierwszej pomocy i ratownictwa. Z. 1 / oprac. Katarzyna Krawczyk ; Harcerska Szkoła Ratownictwa ZHP ; [aut.: Wiktoria Jargińto

- i in. ; rys. Weronika Bartczak]. – Łódź : Marron Edition : Harcerska Szkoła Ratownictwa. Główna Kwatera Związku Harcerstwa Polskiego, 2006. – 62 s. : il.
56. POSTĘPOWANIE lecznicze w stanach nagłych / Daniel García Gil, José Mensa Pueyo, María Belén Domínguez Fuentes, Juan Francisco Benítez Macías ; red. nauk. wydania polskiego Zbigniew Rybicki ; [przekład Michał Haładaj]. – Warszawa : MediPage, 2017. – 664 s. : il.
57. POSTĘPOWANIE w stanach zagrożenia życia : najważniejsze elementy niektórych procedur / red. nauk. Andrzej Kański. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013. – 166 s. : il.
58. POSTĘPOWANIE w stanach zagrożenia życia : poziom podstawowy / Małgorzata Grześkowiak, Zbigniew Żaba, Włodzimierz Płotek, Roland Podlewski, Wojciech Słowiński, Czesław Żaba, Paweł Juszcak ; redakcja Małgorzata Grześkowiak, Zbigniew Żaba. – Warszawa : Fall, 2012. – 151 s. : il.
59. RATOWNICTWO w Inowrocławiu : od pomocy doraźnej do szpitalnego oddziału ratunkowego / Jerzy Konieczny, Przemysław Paciorek. – Inowrocław ; Poznań : „Pozkał”, 2000. – 206 s. : il.
60. RATUNKOWE leczenie urazów : materiały dydaktyczne / pod red. Juliusza Jakubaszki ; [zespół red. Kinga Niewińska et al.]. – Wrocław : SR-Poligrafia : współwyd. Polskie Towarzystwo Medycyny Ratunkowej, 2004. – 114 s. : rys. – (Biblioteka Polskiego Towarzystwa Medycyny Ratunkowej ; z. 1)
61. SU DŹOK w nagłych sytuacjach / Park Jae Woo. – Wrocław : „Poligraf”, 2003. – 208 s. : il. – (Biblioteka Domowego Terapeuty)
62. SZKOŁA przetrwania : poradnik odkrywcy / Margaret Hynes ; [tł. Magdalena Poniedziałek]. – Ożarów Mazowiecki : Wydawnictwo Olesiejuk, 2013. – 112 s. : il.
63. SZTUKA przetrwania i pierwsza pomoc / [Rob Beattie ; tł. Piotr Lewiński]. – Warszawa : Muza, 2007. – 127 s. : il.
64. TURYSTYCZNY poradnik medyczny / Kazimierz Janicki. – Wyd. 2 unowocześnione / aktualizacja Jolanta Czyżowska, Karolina Czyżowska. – Warszawa : Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2015. – 416 s. : il.
65. UDZIELANIE pierwszej pomocy na miejscu wypadku w świadomości harcerzy, maturzystów, policjantów, strażaków i strażników więziennych / Jan Szalański, Sylwia Wasiak ; Wyższa Szkoła Gospodarki Krajowej w Kutnie. – Kutno : Wyższa Szkoła Gospodarki Krajowej, 2016. – 99 s. : il.
66. UDZIELANIE pomocy / [Albert Barillé ; red. Ryszard Popiołek]. – Warszawa : De Agostini, 2000. – 27 s. : il. – (Sekrety ludzkiego ciała / [Albert Barillé] ; 53)

67. VADEMECUM ochrony przeciwpożarowej / Tadeusz Laurowski. – Krosno : Wydawnictwo i Handel Książkami „KaBe”, 2006. – 160 s. : il.
68. WAKACYJNY dyżur / Ben MacFarlane [oraz] Neil Simpson. – Bielsko-Biała : Wydawnictwo Pascal, 2013. – 348 s.
69. WCZESNE leczenie oparzeń / red. nauk. Jerzy Strużyzna ; aut. Jerzy Strużyzna [i in.]. – Warszawa : Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2006. – 326 s. : il.
70. WCZESNE postępowanie medyczne w katastrofach : podręcznik dla ratowników medycznych / red. nauk. Susan M. Briggs, Kathryn H. Brinsfield ; red. nauk. tł. Andrzej Zawadzki. – Warszawa : Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2007. – 194 s. : il.
71. WYBRANE stany zagrożenia życia w opiece przedszpitalnej / red. nauk. Klaudiusz Nadolny, Jerzy Robert Ładny ; Wyższa Szkoła Planowania Strategicznego w Dąbrowie Górniczej. – Dąbrowa Górnicza : Wydawnictwo Naukowe. Wyższa Szkoła Planowania Strategicznego, 2019. – 163 s. : il.
72. WYBRANE umiejętności medyczne / Artur Mierzecki, Maciej Godycki-Ćwirko. – Wyd. 2. popr. i poszerz. – Łódź : „Aktis”, 2011. – 143 s. : il.
73. ZDROWIE w podróży turystycznej / Krystyna Barbara Sawicka. – Gdańsk : Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa ; Sopot : Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, 2013. – 104 s. : il.
74. ZESPÓŁ urazowy w praktyce / redakcja naukowa Krzysztof Karwan, Przemysław Guła, Małgorzata Rak. – [Warszawa] : PZWL, [2019]. – 311 s. : il.
75. ZESZYTY edukacyjne z zakresu kwalifikowanej pierwszej pomocy dla ratowników KSRG / Mariusz Chomonicz. – Nowy Sącz : Mariusz Chomonicz : Wydawnictwo i Drukarnia Nowa Sandec, 2013. – 99 s. : il.
76. ŻŁOTA godzina : czas życia, czas śmierci / red. Leszek Brongel ; [aut. Leszek Brongel i in.]. – Wyd. 2. rozsz. i popr. – Kraków : Wydawnictwo Medyczne, 2007. – 195 s. : il.
77. ŻŁOTE minuty w obrażeniach ciała / Mariusz Chomonicz, Jacek Nitecki. – Warszawa : Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2017. – 170 s. : il.
78. ZNACZENIE badania podmiotowego i przedmiotowego w ratownictwie medycznym / Paweł Juszyński ; [Wyższa Szkoła Medyczna w Legnicy]. – Legnica : Wyższa Szkoła Medyczna, 2013. – 56 s. : il.
79. ŻOŁNIERZ jako broń precyzyjna – pakiety i zestawy: ochrona przed NBC i zagrożeniami środowiskowymi, żywienie i farmakoterapia – przetrwanie w trudnych warunkach i optymalizacja wydolności psychofizycznej, medyczny – opatrunki aktywne biologicznie : raport końcowy projek-

tu rozwojowego OR00004208 / red. nauk. Janusz Kocik. – Warszawa :
Wojskowy Instytut Higieny i Epidemiologii : Bel Studio, 2012. – 631 s. : il.

b. Artykuły

1. 520 lotów w roku / Tomasz Maciuszczak. W: *Dziennik Wschodni*. – 2020, nr 15, s. 2
2. BŁĘDY w pierwszej pomocy / Iwona Jackowska. W: *Puls Biznesu* (Wyd. zasadnicze). – 2017, nr 164, s. 10-11
3. BRAWA się skończyły / Małgorzata Świąchowicz. W: *Newsweek Polska*. – 2020, nr 18, s. 16-20
4. BYĆ ratownikiem / Małgorzata Świąchowicz. W: *Newsweek Polska*. – 2017, nr 25, s. 34-36
5. CZYNNOSCI medyczne podejmowane przez ratowników medycznych pod nadzorem lekarza Systemu PRM / Paweł Strzelec. W: *Naratorunek*. – 2016, nr 4, s. 12-13
6. DZIAŁANIA ratownicze wykonywane przez policjantów na miejscu wypadków drogowych / Michał Kurdziel ; Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie. Wydział Nauk o Zdrowiu. Klinika Anestezjologii, Intensywnej Terapii i Medycyny Ratunkowej. W: *Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa*. – 2017, nr 4, s. 231-241
7. GASIMY las wiadrem : dziennik z pogotowia / Piotr Paweł Reszka. W: *Duży Format*. – 2020, nr 13, s. 2-5
8. HORROR na SOR-ach / Anna Brzeska. W: *Przegląd*. – 2020, nr 5, s. 14-17
9. JAK działa szpitalny oddział ratunkowy? : to trzeba wiedzieć / Agata Puśtułka. W: *Polska* (Metropolia Warszawska, wyd. zasadnicze). – 2019, nr 26, s. 16
10. KAŻDY dzień jest inny w pracy ratownika / Marcin Tarajko ; [rozm.] Gabriela Bogaczyk. W: *Kurier Lubelski*. – 2019, nr 192, dod. Hipokrates Lubelszczyzny 2019, s. 4
Plebiscyt Hipokrates Lubelszczyzny 2019.
11. KIEDY dzwonić po karetkę pogotowia / Aleksandra Kurowska. W: *Dziennik Gaz. Prawna*. – 2016, nr 219, dod. Prawo Na Co Dzień, s. IV
12. MAŁY wypadek? : gdzie znaleźć najszybszą pomoc / Konrad Wernicki. W: *Tyg. Solidarność*. – 2017, nr 45, s. 36-37
13. NIENAWIDZĄ nas ci pacjenci / Katarzyna Skrzydłowska-Kalukin. W: *Wprost* (Poznań). – 2019, nr 2, s. 38-40

14. NIEPRZYJEMNY film o ratowaniu / Wojciech Cieśla. W: *Newsweek Polska*. – 2019, nr 11, s. 23-25
15. OD STU lat na sygnale. Ratują życie, gdy liczy się każda sekunda / Gabriela Bogaczyk. W: *Kurier Lubelski*. – 2017, nr 45, s. 7
16. PIERWSZA pomoc dla każdego / Wojciech Moskał. W: *Gaz. Wyborcza* (Wyd. zasadnicze). – 2017, nr 9, s. 17
17. PIERWSZA pomoc w bibliotece / Katarzyna Wituś. W: *Biblioteka Publiczna*. – 2019, nr 10, s. 27-29
18. PODNIEBNA erka leci na pomoc / Dariusz Barański. W: *Gaz. Wyborcza* (Zielona Góra). – 2016, nr 273, s. [6]
19. POGOTOWIE bez ściemy : obnażamy ciemną stronę ratownictwa / Tomasz Gatnikiewicz, ; rozm. Mirela Mazurkiewicz. W: *Polska* (Metropolia Warszawska, wyd. zasadnicze). – 2019, nr 24, s. 18-19
Wywiad z ratownikiem medycznym, przewodniczącym Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” przy Opolskim Centrum Ratownictwa Medycznego.
20. POMOC ojczyźnie to nasz obowiązek / Krzysztof Pluta, Łukasz Sikora ; rozm. Konrad Wysocki. W: *Gaz. Polska*. – 2020, nr 16, s. 58-59
21. PRZYMUSY / Aleksandra Puculek. W: *Polityka*. – 2017, nr 11, s. 33-35
Osoby nietrzeźwe w szpitalnym oddziale ratunkowym.
22. RATUNKU! Przyjechało pogotowie! / Agnieszka Sowa. W: *Polityka*. – 2018, nr 4, s. 32-33
23. WOJNA, która ratuje życie / Edyta Żemła. W: *Wprost* (Poznań). – 2016, nr 39, s. 34-36
Służby medyczne w sytuacji zagrożenia własnego bezpieczeństwa.
24. Z CZYM dzwonią ludzie na 112 / Roman Klasa. W: *Przeгляд*. – 2020, nr 19, s. 51-53
25. ZAWSZE w gotowości / Łukasz Rylski ; rozm. Izabela Kozłowska. W: *Tyg. Solidarność*. – 2017, nr 7, s. 21-23
26. ZDARZENIA niepożądane w ratownictwie medycznym / Grzegorz Cira, Marcin Mikos ; Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Wydział Lekarski i Nauk o Zdrowiu. Katedra Bioinformatyki i Zdrowia Publicznego. W: *Państwo i Społeczeństwo*. – 2017, nr 4, s. 55-68
27. ZDERZENIE ze zdarzeniem / Konrad Pszczołowski ; rozm. Paweł Walewski. W: *Polityka*. – 2016, nr 9, s. 32-34

IV. Ratownictwo w czasach koronawirusa

1. GOTUJĄ 240 posiłków dla medyków / Dawid Siniło ; Monika Żmijewska. W: *Gaz. Wyborcza* (Wyd. zasadnicze). – 2020, nr 69, s. 15

2. HISTORIE czasów pandemii / Natalia Dueholm. W: *Najwyższy Czas!* – 2020, nr 21/22, s. XXVIII-XXIX
3. JAK czują się ratownicy służby zdrowia? / Ana Delgado, Roxy Johnson, Matthew Bai, Sarah bradt, John Berk, Patti marshall Gilpin ; rozm. Jillian Mock, Jen Schwartz. W: *Świat Nauki*. – 2020, nr 6, s. 28-29
4. KORONAWIRUS ciągle zaskakuje / Paweł Łepkowski. W: *Rzeczpospolita* (Wyd. zasadnicze). – 2020, nr 66, s. A9
5. NA 99 proc. koronawirus : za kulisami wojny z COVID-19 / Bartek Godusławski. W: *Dziennik Gaz. Prawna*. – 2020, nr 67, s. A4-A5
6. NIE ma nawet czasu, żeby się bać / Sylwia Sałwacka, Piotr Żytnicki. W: *Gaz. Wyborcza* (Poznań, wyd. POZ). – 2020, nr 119, s. 4-5
7. PANDEMICZNA trauma : pracownicy opieki medycznej to dziś nowi bohaterowie / Jillian Mock. W: *Świat nauki*. – 2020, nr 6, s. 26-27
8. RATOWNICY pozostawieni na pastwę losu i epidemii / Paulina Nowosielska, Agata Szczepańska. W: *Dziennik Gaz. Prawna*. – 2020, nr 78, s. A9
9. SZPITALNY oddział wirusowy : koronawirus / rozmowa z lekarzem jednego z warszawskich SOR-ów ; rozm. Justyna Dobrosz-Oracz. W: *Gaz. Wyborcza* (Wyd. zasadnicze). 2020, nr 78, s. 6
10. W POCZEKALNI do epidemii / Margit Kossobudzka. W: *Gaz. Wyborcza* (Wyd. zasadnicze). – 2019, nr 297, dod. Nasza Europa nr 42, s. 2
11. WIRUS atakuje jak nożownik / Grzegorz Dworacki ; rozm. Sylwia Sałwacka i Piotr Żytnicki. W: *Gaz. Wyborcza* (Poznań, wyd. POZ). – 2020, nr 113, s. 8-9
12. ZABÓJCZE wirusy / Katarzyna Pinkosz. W: *Wprost* (Poznań). – 2020, nr 6, s. 30-31
13. ZARZĄDZANIE strachem / Jakub Mielnik. W: *Wprost* (Poznań). – 2020, nr 6, s. 26-28

V. Netografia

<http://www.medinwestycje.pl/nowa-ustawa-o-panstwowym-ratownictwie-medycznym-weszla-w-zycie-to-nie-koniec-zmian>

https://pl.wikipedia.org/wiki/Medycyna_ratunkowa

<http://www.medinwestycje.pl/nowa-ustawa-o-panstwowym-ratownictwie-medycznym-weszla-w-zycie-to-nie-koniec-zmian>

<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20061911410/U/D20061410Lj.pdf>

https://pl.wikipedia.org/wiki/Dzie%C5%84_Ratownictwa_Medycznego

BIBLIOGRAFIE OSOBOWE

Krzysztof Penderecki (1933-2020)

Krzysztof Penderecki – ur. 23.11.1933 r., zm. 29.03.2020 r. – kompozytor, dyrygent i pedagog muzyczny. Urodził się w Dębicy, pochodził z wielokulturowej rodziny o korzeniach polskich, niemieckich i ormiańskich, z tradycjami artystycznymi – muzykami byli m.in. jego ojciec, a także dziadek, kuzynem zaś Tadeusz Kantor. Od 1951 r. związany był z Krakowem, gdzie w 1958 r. ukończył Państwową Wyższą Szkołę Muzyczną (obecnie Akademia Muzyczna) będąc uczniem Artura Malawskiego i Stanisława Wiechowicza. Po studiach podjął działalność pedagogiczną na macierzystej uczelni. Wśród jego studentów znaleźli się m.in. Marek Stachowski, Abel Korzeniowski, Stanisław Radwan, Antoni Wit, Joanna Wnuk-Nazarowa czy Krzysztof Meyer. W 1972 r. Penderecki został nominowany na rektora i funkcję tę sprawował nieprzerwanie przez 15 lat. Działalność pedagogiczną prowadził również w Folkwang-Hochschule für Musik w Essen (1966-68) oraz Yale University w New Haven (1973-78). Od 1971 r. zajmował się dyrygenturą, prowadził polskie oraz światowe zespoły symfoniczne, wykonujące m.in. utwory Beethovena, Schuberta, Mendelssohna, Szostakowicza oraz kompozycje własne. Był dyrektorem artystycznym Filharmonii Krakowskiej (1987-1990), Festivalu Casals w San Juan w Puerto Rico (od 1993 r.), dyrektorem muzycznym Sinfonia Varsovia (od 1997 r.). Założył międzynarodową akademię muzyczną Europejskie Centrum Muzyki w Lusławicach – miejsce spotkań utalentowanych młodych muzyków oraz wybitnych specjalistów w zakresie sztuki wykonawczej, kompozycji i szeroko pojętej humanistyki. Otwarcie akademii odbyło się 21 maja 2013 r.

Początek jego wielkiej międzynarodowej kariery kompozytorskiej przypada na rok 1959, gdy podczas Festiwalu Warszawska Jesień brawurowo wykonał utwór „Strofy” na sopran, głos recytujący i 10 instrumentów. W 1961 r. Międzynarodowa Trybuna Kompozytorów UNESCO w Paryżu wyróżniła go za „Ofiarom Hiroszimy – Tren”, co pociągnęło za sobą sukcesy kolejnych utworów: „Anaklasis” w 1960 r., czy „Polymorphia”, „Fonogrammi” i „Psalm” w roku następnym. W pierwszych latach twórczości praca Pendereckiego wpisywała się w nurt muzycznej awangardy. Stworzył wówczas niepowtarzalny idiom kompozytorski, kojarzony z tzw. sonorystyką, czyli techniką wysuwającą na plan pierwszy brzmienie, barwę i fakturę muzyki, przy jednoczesnej prawie całkowitej rezygnacji z tradycyjnie dominujących elementów, takich jak melodia i harmonia. Był uważany za reprezentanta tzw. polskiej szkoły kompozytorskiej, którą

krytyka muzyczna uważała za coś odrębnego i wyjątkowego na tle awangardy lat 60. XX wieku. Penderecki jako kompozytor prowokował, drażnił, cechowała go nieustanna skłonność metamorfozy, potrafił porzucić drogę muzyczną, którą szedł i pójść w zupełnie nowym kierunku. Uważał, że powinien tworzyć takie dzieła, które znajdą emocjonalny oddźwięk u publiczności i będą nieść humanistyczne przesłanie. W późniejszych latach tworzył muzykę będącą syntezą tradycji i nowoczesnych środków wyrazu. Pracował niezwykle systematycznie, stworzył wielkie symfonie, cztery opery, dzieła oratoryjne, mnóstwo muzyki koncertowej pisanej na wszystkie możliwe instrumenty i wiele utworów kameralnych.

Do jego wielkich dzieł zaliczyć można: „Pasję według św. Łukasza”(1965), „Diabły z Loudun” (1969), „Lacrimosę” (1981), IV symfonię „Adagio” (1989), II koncert skrzypcowy „Metamorfozy” (1992), „Siedem bram Jerozolimy” (1996) czy „Powiało na mnie morze snów. Pieśni zadumy i nostalgii” (2010). Jego kompozycje inspirowały kolejne pokolenia (m.in. twórców muzyki alternatywnej: gitarzystę Jonny Greenwooda, przedstawiciela muzyki elektronicznej Aphex Twin), były cytowane w arcydziełach światowego kina („Lśnieniu” Stanleya Kubricka, „Egzorcyciście” Williama Friedkina, „Dzikości serca” Davida Lyncha). Jest laureatem wielu prestiżowych nagród i wyróżnień w kraju i za granicą – otrzymał m.in. nagrody Grammy w latach 1988, 1998, 2001, 2017.

Zmarł po ciężkiej chorobie 29 marca 2020 roku w Krakowie.

a. Pozycje zwarte

1. KRZYSZTOF Penderecki i jego muzyka : cztery eseje / Mieczysław Tomaszewski. – Kraków : Akademia Muzyczna, 1994. – 155 s.

Zawiera spis utworów K. Pendereckiego i wykaz tekstów aut. polskich o jego twórczości.

2. KRZYSZTOF Penderecki między sacrum a profanum : studia nad twórczością wokalnoinstrumentalną / Regina Chłopicka. – Kraków : Akademia Muzyczna, 2000. – 248 s.

Bibliogr., dyskograf.

3. PASJA : o Krzysztofie Pendereckim / Przemysław Œwikliński, Jacek Ziarno. – Warszawa : „BGW”, 1993. – 203 s.
4. PENDERECY : saga rodzinna / Katarzyna Janowska, Piotr Mucharski. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2013. – 361 s.
5. PENDERECKI : bunt i wyzwolenie. T. 2, Odzyskiwanie raju / Mieczysław Tomaszewski. – Kraków : Polskie Wydawnictwo Muzyczne SA, 2009. – 426 s.

Bibliogr. s. 392-407. Indeks nazwisk i utworów K. Pendereckiego. Zawiera nuty.

6. PENDERECKI – trudna sztuka bycia sobą / Mieczysław Tomaszewski. – Kraków : „Znak”, 2004.- 89 s.
7. SKOMPONUJ kompozytora : Krzysztof Penderecki / red. Iwona Witkowska. – Warszawa : Teatr Wielki – Opera Narodowa, 2013. – 31 s.
Publikacja dla dzieci
8. TWÓRCZOŚĆ Krzysztofa Pendereckiego : od genezy do rezonansu : interpretacje. 2, Czas prób i doświadczeń 1960-1966 : faza Trenu, De natura sonoris i Brygady śmierci / red. Mieczysław Tomaszewski. – Kraków : Akademia Muzyczna w Krakowie, 2010. – 128 s.
Bibliogr. s. 123-126.
9. TWÓRCZOŚĆ wybranych kompozytorów polskich drugiej połowy XX i początku XXI wieku : Witold Lutosławski, Henryk Mikołaj Górecki, Krzysztof Penderecki / Ewa Nidecka. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2014. – 77 s.
Bibliogr., netogr. s. 72-76.

b. Artykuły

1. 10 mgnień z 85 wiosen mistrza / Anna S. Dębowska. W: G a z . W y b o r c z a . – 2018, nr 273, s. 20
2. CARYCA w filharmonii / Jacek Tomczuk. W: N e w s w e e k P o l s k a . – 2014, nr 4, s. 80-83
3. CHCIAŁBYM coś zrobić dla dzieci / Krzysztof Penderecki ; rozm. Agnieszka Lewandowska-Kąkol. W: P r z e g l ą d P o w s z e c h n y . – 2012, nr 7/8, s. 13-23
4. CZŁOWIEK Buk: pisał muzykę tak pełną dźwięków, zgiełku, a odchodzi w czasie, kiedy dookoła jest cisza / Renata Radłowska. W: G a z . W y b o r c z a . – 2020, nr 79, dod. Tygodnik Kraków, s. 4-5
5. DAŁ Polsce wielkie formy : Krzysztof Penderecki (1933-2020) / Krzysztof Masłoń. W: D o R z e c z y . – 2020, nr 15, s. 48-50
6. DZIADEK rewolucji / Jacek Skolimowski. W: W p r o s t . – 2012, nr 6, s. 74-75
7. „DZISIAJ już nie jestem takim idealistą” / Krzysztof Penderecki ; rozm. Marcin Gmys. W: Z e s z y t y L i t e r a c k i e . – 2011, nr 1, s. 111-120
8. ELVIS nie jest gorszy ode mnie / Krzysztof Penderecki ; rozm. Jacek Nizinkiewicz. W: R z e c z p o s p o l i t a . – 2013, nr 273, s. P18-P19
9. GRAMMY na kilogramy : Krzysztof Penderecki może być uznawany za łowcę nagród / Bronisław Tumiłowicz. W: P r z e g l ą d . – 2017, nr 8, s. 43
10. HOŁD londyński / Bartek Chaciński. W: P o l i t y k a . – 2012, nr 13, s. 82-83

11. JAZDA bez trzymanki, suspens, wirtuozeria : Krzysztof Penderecki (1933-2020) / Anna S. Dębowska. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2020, nr 76, s. 15
12. JESZCZE o Pendereckim / Grzegorz Wiśniewski. W: *Dziennik Trybuna*. – 2020, nr 66, s. 12
13. KALENDARIUM życia i twórczości : Krzysztof Penderecki : 85 lat / oprac. Jakub Puchalski. W: *Tyg. Powszechny*. – 2018, nr 47, s. 64-65
14. KIEDY znów usłyszę „Penderecki” : Krzysztof Penderecki : 85 lat / Adam Wiedemann. W: *Tyg. Powszechny*. – 2018, nr 47, s. 66-67
15. KRZYSZTOF Penderecki / Zofia Bąbczyńska-Jelonek. W: *Myśl Polska*. – 2020, nr 15/16, s. 10-11
16. KRZYSZTOF Penderecki na mniej poważną nutę / Łukasz Gazur. W: *Polska*. – 2018, nr 95, s. 20
17. KRZYSZTOF Penderecki : biogr. / Stanisław Świerk. W: *Kamerton*. – 2003, nr 1/2, s. 127-136
18. KRZYSZTOF Penderecki: Nie zamierzam przechodzić na żadną emeryturę / rozm. Mateusz Borkowski. W: *Polska*. – 2016, nr 24, s. 20-21
19. KRZYSZTOF Penderecki: Sztuka nie jest dla wszystkich / Krzysztof Penderecki ; rozm. Mateusz Borkowski. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2014, nr 183, s. 10
20. KRZYSZTOF Penderecki (1933-2020) / Krzysztof Lubczyński. W: *Dziennik Trybuna*. – 2020, nr 62/63, s. 7
21. KRZYSZTOF Penderecki wnuk Sokoła / Andrzej Leonard Bogucki. W: *Akant*. – 2020, nr 8, s. 21-22
22. MAM odwagę być sobą w muzyce / Krzysztof Penderecki ; rozm. Urszula Krutul. W: *Polska*. – 2015, nr 84, s. 16
23. MOJA muzyka jest bezkompromisowa, podobnie jak i moje życie / Krzysztof Penderecki ; rozm. Kazik Jędrzejczak. W: *Muzyka 21*. – 2011, nr 5, s. 21-23
24. MISTRZ / Filip Lech. W: *Wprost*. – 2018, nr 47, s. 76-79
25. MISTRZ, autorytet, ironista / Anna S. Dębowska. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2020, nr 75, s. 16-17
26. MÓJ Penderecki : Krzysztof Penderecki. 85 lat / Beata Bolesławska-Lewandowska. W: *Tyg. Powszechny*. – 2018, nr 47, s. 69
27. MÓWIĘ muzyką / Dawid Karpiuk. W: *Newsweek Polska*. – 2018, nr 49, s. 100-103
28. MUZYKA czy towar? : Penderecki, Greenwood i Aphex Twin / Paweł Krzaczkowski. W: *Ruch Muzyczny*. – 2011, nr 22, s. 15-16
29. NIE jestem Madonną / Krzysztof Penderecki ; rozm. Robert Ziębiński. W: *Newsweek Polska*. – 2012, nr 14, s. 106-109

30. NIE poddaję się czasowi / Krzysztof Penderecki ; rozm. Dominika Ćosić. W: *Dziennik Gaz. Prawna*. – 2015, nr 1, dod. Kultura, s. K4-K5
31. ODMIENIŁ światową muzykę / Jacek Marczyński. W: *Rzeczpospolita*. – 2020, nr 75, s. A9
32. PENDERECY i wszystko gra / Krzysztof Penderecki ; rozm. Liliana Śnieg-Czaplewska. W: *Przeгляд*. – 2013, nr 47, s. 8-12
33. PENDERECKI skacze o tycze / Krzysztof Penderecki ; rozm. Anna S. Dębowska. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2012, nr 69, s. 10
34. PENDERECKI 2.0 / Dawid Karpiuk. W: *Newsweek Polska*. – 2013, nr 46, s. 102-105
35. PENDERECKI: talent, energia, szczęście / Adam Ciesielski. W: *Sieci*. – 2018, nr 49, s. 72
36. PODRÓŻE w nieznane / Jacek Hawryluk. W: *Newsweek Polska*. – 2020, nr 15, s. 82-85
37. POSZEDŁEM swoją drogą i „zmyliłem pogonię” : Krzysztof Penderecki (1933-2020) / Liliana Śnieg-Czaplewska. W: *Przeгляд*. – 2020, nr 15, s. 42-43
38. PRADZIADEK własnej muzyki / Krzysztof Penderecki ; rozm. Dorota Szwarzman. W: *Polityka*. – 2013, nr 46, s. 82-84
39. ŚWIĘTY Krzysztof z Münster i przełom w muzyce polskiej / Jacek Marczyński. W: *Rzeczpospolita*. – 2020, nr 80, s. 22-24
40. WSTAJĘ rano z głową pełną muzyki / Krzysztof Penderecki ; rozm. Remigiusz Grzela. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2013, nr 266, dod. Gaz. Stołeczna, s. 10-11
41. WYKORZYSTAĆ czas, który jest nam dany / Krzysztof Penderecki ; rozm. Marek Lyszczyna. W: *Śląsk*. – 2015, nr 6, s. 15
42. Z MIŁĄ pomocą przyjaciół / Jacek Marczyński. W: *Rzeczpospolita*. – 2018, nr 274, s. 26-27
43. ZAMKNIĘTY rozdział : Krzysztof Penderecki (1933-2020) / Piotr Grella-Możejko. W: *Śląsk*. – 2020, nr 4, s. 73

c. Netografia

<https://penderecki-center.pl/krzysztof-penderecki>

https://pl.wikipedia.org/wiki/Krzysztof_Penderecki

<https://dzieje.pl/postacie/krzysztof-penderecki>

<http://www.muzykotekaszkolna.pl/wiedza/kompozytorzy/penderecki-krzysztof-ur-1933/>

<https://ninateka.pl/artykul/krzysztof-penderecki>

<https://culture.pl/pl/tworca/krzysztof-penderecki>

<http://www.trzejkompozytorzy.pl/>

<https://www.sinfoniavarsovia.org/sinfonia-varsovia/osoby-zwiazane-z-orkiestra/krzysztof-penderecki/>

Jerzy Pilch
(1952-2020)

Jerzy Pilch – ur. 10.08.1952 r., zm. 29.05.2020 r. – pisarz, publicysta, felietonista, dramaturg i scenarzysta filmowy. Urodził się w Wiśle, w rodzinie ewangelickiej. Studiował filologię polską na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, w latach 1975-1985 pełnił funkcję adiunkta w Instytucie Filologii Polskiej. W 1975 r. zadebiutował jako krytyk literacki, w latach 80-tych współpracował z czasopismami „Student” i „NaGłos” (niezależny, kulturalno-literacki). W 1989 r. związał się z „Tygodnikiem Powszechnym” i do 1999 r. był członkiem zespołu redakcyjnego tego pisma. Szybko zyskał uznanie jako felietonista i przez długie lata doskonalił sztukę cotygodniowego pisania, łącząc publicystykę z literaturą. Publikował felietony kolejno w: „Hustlerze”, „Polityce” (1999-2006), „Dzienniku” (2006-2009) i „Przekroju” (2010-2011). W lipcu 2012 ponownie został felietonistą „Tygodnika Powszechnego”.

Debiut literacki Jerzego Pilcha przypada na rok 1988, kiedy ukazał się jego tom poetycki „Wyznania twórcy pokątniej literatury erotycznej”, za który otrzymał Nagrodę Fundacji im. Kościelskich (1989). Swoją pisarską sławę umocnił w 1993 r. publikując powieść „Spis cudzołóżnic. Proza podróżna”, przeniesioną na ekran przez Jerzego Stuhra. Jerzy Pilch wypracował autorski, niepowtarzalny, osobliwy styl literacki z charakterystyczną „Pilchową” frazą, rozpoznawalną zarówno w felietonach, jak i w prozie. Mocno przywiązany do tradycji literackiej, nie akceptował społecznej, użytkowej roli literatury, która jego zdaniem powinna być dziełem samym w sobie z odpowiednim szykiem, frazą, ironią i kunsztem literackim. Wychowany na luterskich przekładach Biblii, wprowadził do swojej twórczości i ulubionych tematów (Wisła, luteranie, kobiety, alkohol, piłka nożna) – motywy, aluzje i styl ksiąg biblijnych, w mistrzowski sposób je łącząc i synchronizując.

Do jego ważniejszych książek należą: „Rozpacz z powodu utraty furmanki” (1994), „Upadek człowieka pod Dworcem Centralnym” (2002), „Miasto utrapienia” (2004), „Moje pierwsze samobójstwo” (2006), „Marsz Polonia” (2008), „Portret młodej weneckanki” (2017) oraz dzienniki „Dziennik” (2012), „Drugi dziennik. 21 czerwca 2012-20 czerwca 2013” (2013), „Trzeci dziennik” (2019). W 1998 r.

otrzymał Paszport „Polityki” za książkę „Bezpowrotnie utracona leworęczność”. Wielokrotnie nominowany do Nagrody Literackiej Nike, otrzymał ją w 2001 r. za powieść „Pod Mocnym Aniołem” zekranizowaną przez Wojciecha Smarzewskiego. Stworzył również scenariusze do dwóch filmów z cyklu „Święta polskie”: „Żółtego szalika” (2000; nagrodzonego na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni) oraz „Miłości w przejściu podziemnym” (2006). Jest bohaterem dokumentu „Jerzy Pilch. Wyznania człowieka piszącego po polsku” (1991). Sztuki Pilcha jak i adaptacje prozy doczekały się przeniesień na sceny, były też adaptowane dla potrzeb Teatru Telewizji – „Monolog z lisiej jamy” (1998) i „Narty Ojca Świętego” (2006). W 2003 r. ogłosił na łamach „Polityki” Ogólnonarodowy Konkurs na Opowiadanie, którego zwieńczeniem jest antologia „Pisz do Pilcha. Opowiadań współczesnych trzydzieści i trzy” (2005).

Zmarł w wieku 67 lat po długiej walce z chorobą Parkinsona. Został pochowany na cmentarzu Starym w Kielcach.

a. Pozycje zwarte

1. CZYTANIE współczesności. 2 / red. Małgorzata Łukaszuk, Małgorzata Peroń. – Lublin : Wydawnictwo KUL, 2019. – 242 s.
2. INNE ochoty / Jerzy Pilch, Ewelina Pietrowiak. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2017. – 238 s.
Wywiad rzeka.
3. JAK oni pracują : rozmowy o pracy, pasji i codziennych sprawach polskich twórców / Agata Napiórska. – Warszawa : Wydawnictwo W.A.B. – Grupa Wydawnicza Foksal, 2017. – 397 s.
4. PILCH w sensie ścisłym / Katarzyna Kubisiowska. – Kraków : Wydawnictwo Znak, 2016. – 477 s.
5. PRZESTRZEŃ i czas w lekturze – lektura przestrzeni i czasu / red. Danna Hejda, Alicja Jakubowska-Ożóg. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2019. – 451 s.
6. SKŁAD osobowy : szkice o prozaikach współczesnych. Cz. 1 / red. nauk. Agnieszka Nęcka, Dariusz Nowacki, Jolanta Pasternska. – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2014. – 629 s.
7. WIEDZMY i anioły : postrzeganie kobiet w dawnej i współczesnej kulturze / red. Agnieszka Stanecka, Jolanta Dytała. – Piotrków Trybunalski : Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Filia, 2017. – 267 s.
8. ZANURZENI w codzienności : analizy pogranicza literatury i biografii / red. nauk. Wojciech Doliński, Grażyna Woroniecka, Marcin Stabrowski. – Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2018. – 205 s.

9. ZAWSZE nie ma nigdy / Jerzy Pilch, Ewelina Pietrowiak. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2016. – 255 s.

Wywiad dziennikarski.

b. Artykuły

1. CIENIE przyszłych książek / Jerzy Pilch ; rozm. Michał Nogaś. W: G a z . W y b o r c z a . – 2020, nr 126, s. 12
2. CZASU pęd niewiarygodny : Jerzy Pilch obchodzi 60. urodziny / Andrzej Franaszek. W: T y g . P o w s z e c h n y . – 2012, nr 33, s. 30-31
3. CZEKAM na życie wieczne / Jerzy Pilch ; rozm. Renata Kim. W: N e w s w e e k P o l s k a . – 2018, nr 28, s. 28-32
4. DEMONY Jerzego Pilcha / Jerzy Pilch ; rozm. Dorota Wodecka. W: G a z . W y b o r c z a . – 2013, nr 138, s. 16-18
5. DOWÓD na istnienie Boga / Jerzy Pilch ; rozm. Marta Strzelecka. W: W p r o s t . – 2013, nr 17/18, s. 42-45
6. DZIESIĘĆ kluczowych słów / Jerzy Pilch ; rozm. Leszek Bugajski, Krzysztof Kwiatkowski. W: W p r o s t . – 2019, nr 51, s. 24-26
7. GEN transferu : prezent od życia / Jerzy Pilch ; rozm. Katarzyna Kubisiowska. W: T y g . P o w s z e c h n y . – 2013, nr 51/52, s. 14-15
8. INNA para butów / Jerzy Pilch ; rozm. Piotr Bratkowski. W: N e w s w e e k P o l s k a . – 2012, nr 19, s. 52-54, 56
9. JEDEN demon mniej / Jerzy Pilch ; rozm. Katarzyna Kubisiowska. W: T y g . P o w s z e c h n y . – 2014, nr 30, s. 12-15
10. JEST czas obłapienia i jest czas miłości / Jerzy Pilch ; rozm. Katarzyna Kubisiowska. W: G a z . W y b o r c z a . – 2015, nr 125, s. 20-21
11. JESTEM stary, ale wciąż są starsi ode mnie / Jerzy Pilch ; rozm. Anna Dudek. W: P o l s k a . – 2013, nr 35, s. 16-17
12. JERZY Pilch (1952-2020) : czas teraźniejszy przestał istnieć / Andrzej Franaszek. W: Z n a k . – 2020, nr 6, s. 86-89
13. JERZY Pilch : biogr. / P.Sz. W: N o w e K s i ą ż k i . – 2004, nr 2, s. IV okł.
14. JERZY Pilch: Bóg poczucie humoru ma duże : opowieść o pisarzu / Dorota Wodecka. W: G a z . W y b o r c z a . – 2011, nr 299, s. 14-17
15. JERZY Pilch: Jestem pierwszym alkoholikiem III RP / Jerzy Pilch ; rozm. Magda Huzarska-Szumiec. W: P o l s k a . – 2013, nr 99, dod. Magazyn, s. VI-VII
16. JERZY Pilch – Laureat Nagrody NIKE 2001 : bibliografia za lata 1995-2001 (wybór) / Anna Rau. W: B i b l i o t e k a r z W a r m i ń s k o - M a z u r s k i . – 2001, nr 3/4, s. 199-206

17. KSIĘGA dygotu / Jerzy Pilch ; rozm. Justyna Sobolewska. W: *Polityka*. – 2015, nr 22, s. 70-72
18. LITERATURA i inne rozkosze / Piotr Bratkowski. W: *Newsweek Polska*. – 2020, nr 24, s. 75-77
19. LUTERSKI mistrz z Wisły / Jacek Cieślak. W: *Rzeczpospolita*. – 2020, nr 127, s. A7
20. MEŻCZYŻNA wadliwy i z usterkami : Jerzy Pilch 1952-2020 / Wiesław Kot. W: *Przeгляд*. – 2020, nr 24, s. 50-52
21. MIEJSCA oswojone / Jakub Nowacki. W: *Twórczość*. – 2016, nr 5, s. 66-76
22. MIĘDZY Erosem i Tantosem : pożegnanie kolegi nie tylko po piórze / Krzysztof Varga. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2020, nr 127, s. 18
23. MISTRZ pięknych zdań / Jacek Tomczuk. W: *Newsweek Polska*. – 2020, nr 23, s. 26-28
24. MOŻE przejdzie mi jutro / Jerzy Pilch ; rozm. Anna Sosnowska, Roman Bielecki. W: *W drodze*. – 2014, nr 10, s. 6-17
25. MYŚL, że czujesz się dobrze : anioły i demony Jerzego Pilcha / Jerzy Pilch ; rozm. Katarzyna Kubisiowska. W: *Tyg. Powszechny*. – 2013, nr 17/18, s. 40-42
26. NIEPRAWDZIWOŚĆ bezobjawowa Jerzego Pilcha / Grzegorz Tomicki. W: *Twórczość*. – 2016, nr 5, s. 156-158
27. O MIŁOŚCI, śmierci i innych rozkoszach / Jerzy Pilch ; rozm. Katarzyna Janowska. W: *Przekrój*. – 2010, nr 51/52, s. 76-80
28. OSOBNY kanał katastroficzny / Jerzy Pilch ; rozm. Justyna Sobolewska. W: *Polityka*. – 2018, nr 51/52, s. 120-122
29. OSTATNI człowiek na Ziemi / Leszek Bugajski. W: *Wprost*. – 2018, nr 30, s. 80-83
30. OSTATNIEJ nocy przyśnił mi się Jerzy Pilch / Michał Szymański. W: *Zeszyty Literackie*. – 2018, nr 4, s. 51-52
31. PAN Bóg się przygotowuje do rozmowy z Pilchem / Jerzy Pilch ; rozm. Aleksandra Krzyżaniak-Gumowska. W: *Newsweek Polska*. – 2014, nr 2, s. 36-40
32. PILCH jako powieść / Zdzisław Pietrasik. W: *Polityka*. – 2016, nr 42, s. 90-91
33. PILCH non fiction / Piotr Bratkowski. W: *Newsweek Polska*. – 2016, nr 45, s. 88-90
34. PILCH: Pisarz poluje do krwi ostatniej / Jerzy Pilch ; rozm. Dorota Wodecka. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2014, nr 195, s. 20-21
35. PILCH: powiększenie / Paweł Jasnowski. W: *Akcent*. – 2017, nr 2, s. 193-198

36. PISARSKIE i życiowe gry : Jerzy Pilch (1952-2020) / Krzysztof Lubczyński. W: *Dziennik Trybuna*. – 2020, nr 107/108, s. 12
37. PISARZ ma pracować jak piekarz : Jerzy Pilch 1952-2020 / Jerzy Pilch ; rozm. Magda Ruta. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2020, nr 127, s. 16-17
Niepublikowana rozmowa z pisarzem.
38. PISOWIEC i ja : Jerzy Pilch : pisarz i polityka / Jerzy Pilch ; rozm. Dorota Wodecka. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2016, nr 30, s. 20-21
39. PO POŁUDNIU bywa gorzej / Jerzy Pilch ; rozm. Jacek Tomczuk. W: *Newsweek Polska*. – 2020, nr 16, s. 12-15
40. PORTRET artysty we wnętrzu / Piotr Bratkowski. W: *Newsweek Polska*. – 2017, nr 35, s. 82-84
41. POWIEŚĆ pośmiertna / Jerzy Pilch ; rozm. Piotr Bratkowski. W: *Newsweek Polska*. – 2015, nr 21, s. 86-89
42. PÓKIŚMY nieślepi : o literaturze, depresji i zmartwychwstaniu / Jerzy Pilch ; rozm. Katarzyna Kubisiowska. W: *Tyg. Powszechny*. – 2012, nr 21, s. 23-25
43. PRZED potworem nie ma uciezki : artysta i sieć / Jerzy Pilch ; rozm. Wojciech Szacki. W: *Duży Format*. – 2010, nr 10, s. 16-17
44. PULP Dante / Jerzy Pilch ; rozm. Jan Gondowicz. W: *Nowe Książki*. – 2004, nr 2, s. 4-7
45. ŚWIADOMOŚĆ nadciągającej biografii / Jerzy Pilch ; rozm. Aleksandra Gumowska. W: *Newsweek Polska*. – 2016, nr 9, s. 26-30
46. TRUMNA nie mieści się w drzwiach / Jerzy Pilch ; rozm. Justyna Sobolewska. W: *Polityka*. – 2013, nr 17/18, s. 110-112
47. TYLKO raz kłęczałem / Jerzy Pilch ; rozm. Dorota Wodecka. W: *Książki*. – 2012, nr 2, s. 12-14
48. UPORU życzę, uporu / Jerzy Pilch ; rozm. Katarzyna Kubisiowska. W: *Tyg. Powszechny*. – 2015, nr 14, s. 64-67
49. W MOJEJ chorobie namacalne jest tylko drżenie rąk / Jerzy Pilch ; rozm. Katarzyna Kachel, Urszula Wolak. W: *Polska*. – 2014, nr 36, s. 12-13
50. W PIŚMIE świętym uczony / Jacek Cieślak. W: *Rzeczpospolita*. – 2020, nr 132, s. 26-27
51. „W WYWIADACH podkręcam”, czyli Pilch odzyskuje głos / Katarzyna Szkaradnik. W: *FA-art*. – 2016, nr 1/2, s. 116-121
52. WIRUSIE zwijają się już : Jerzy Pilch po przeprowadzce do Kielc / Jerzy Pilch ; rozm. Michał Nogaś. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2020, nr 87, s. 14
53. ZE STATKU głupców wysiadłem / Ryszard Koziołek. W: *Tyg. Powszechny*. – 2020, nr 23/24, s. 114-117

c. Netografia

<https://www.dwutygodnik.com/artykul/8997-niespieszenie-i-pochmurno.html>

<https://dzieje.pl/kultura-i-sztuka/k-varga-dla-jerzego-pilcha-literatura-miala-byc-dzielem-samym-w-sobie>

<https://instytutksiazki.pl/literatura,8,indeks-autorow,26,jerzy-pilch,158.html?filter=P>

<https://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,25989386,illg-i-beres-o-jerzym-pilchu-kiedy-bral-kogos-na-celownik.html>

http://www.ppibl.ibl.waw.pl/mediawiki/index.php?title=Jerzy_PILCH

<https://www.tygodnikpowszechny.pl/swiaty-jerzego-pilcha-163646>

https://pl.wikipedia.org/wiki/Jerzy_Pilch

III. MATERIAŁY METODYCZNE

Małgorzata Derwich

Dział Informacji Bibliograficznej i Regionalnej

2020 ROK TEODORA AXENTOWICZA (1859-1938) PIĘKNA SZTUKA, CZYLI OPOWIEŚĆ O ARTYŚCIE MAŁO POZNANYM

Scenariusz imprezy bibliotecznej

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej postanowił uczcić 160. rocznicę urodzin Teodora Axentowicza (przyszedł na świat 13 maja 1859 roku), wybitnego polskiego artysty malarza Młodej Polski, wybierając go na jednego z patronów (obok Jana Pawła II, hetmana Stanisława Żółkiewskiego i Romana Ingardena) 2020 roku, ponieważ *„Dobrze zasłużył się Ojczyźnie, pokazał jak można wykorzystać talent artystyczny z pożytkiem dla społeczeństwa”* – podkreślono w uchwale Sejmu RP z czerwca 2019.

Na bogaty dorobek artystyczny Teodora Axentowicza składają się głównie znakomite portrety, a także dzieła o tematyce historycznej, sceny rodzajowe, rzadziej – martwe natury i pejzaże. Tworzył również grafiki i ilustracje prasowe, plakaty, projektował mozaiki i witraże. Wielki talent artystyczny wsparł studiami w Monachium, Paryżu i Londynie, gdzie uczestniczył w życiu polskiej emigracji.

Za swe dokonania artystyczne i pedagogiczne w 1923 r. został odznaczony przez prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, w 1929 r. medalem Dziesięciolecia Odrodzonej Polski, a w 1936 r. Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą i Wielką Wstęgą Orderu Odrodzenia Polski.

By przybliżyć postać Axentowicza, stworzyliśmy scenariusz w formie zabawy w salon, a następnie w aukcję dzieł sztuki. Przy okazji przybliżymy też sylwetki polskich artystek malarek, właściwie nadal nieznaną szerszemu odbiorcy.

Cele:

- uczczenie 160. rocznicy urodzin Teodora Axentowicza
- włączenie się w obchody Roku Teodora Axentowicza
- propagowanie sztuki i pojęć z nią związanych
- popularyzacja łaciny i pokazanie jej przydatności w różnych dziedzinach życia

- zainteresowanie kobietami – artystkami malarkami
- popularyzacja czytelnictwa o sztuce
- rozwijanie zainteresowań oraz umiejętności kreatywnego myślenia

Adresaci: młodzież ostatnich klas szkół podstawowych i średnich

Czas: 45 min

Metodyka:

- scenariusz w formie zabawy w aukcję dzieł sztuki – należy zaaranżować salę aukcyjną (wyższy podest-mównicę dla aukcjonerki, a naprzeciwko niej krzesła dla licytatorów; przygotować „tabliczki” z numerami do licytacji)
- uczestnicy mogą posługiwać się różnymi sprzętami do obsługi Internetu (komputer, laptop, smartfon), by prezentować omawiane obrazy Axentowicza

Objaśnienia:

- czarna kursywa – cytaty
- kolorem niebieskim zaznaczono didaskalia
- kolorem zielonym – treści mniej ważne, które można pominąć

Osoby: Nauczycielka-Aukcjonerka, Uczennica, Uczeń, krytycy sztuki, licytanci

Przed rozpoczęciem spotkania w salonie sztuki lub raczej „domu aukcyjnym” Nauczycielka-Aukcjonerka wyznacza uczniów-licytantów. Proponuje im do wyboru dzieła Teodora Axentowicza „z katalogu”, o których mieliby opowiedzieć podczas zaimprovizowanej aukcji. Do „salonowych rozmów” o sztuce potrzebni też będą „krytycy sztuki” – by krytykować twórcę i jego dzieła.

SALON SZTUKI ARS LONGA

Nauczycielka: *ARS LONGA VITA BREVIS*... już wkrótce to zdanie nie będzie dla was tajemniczym zaklęciem – obowiązkowa łacina trafi do szkół. Tym razem ułatwię wam zadanie i przetłumaczę tę łacińską sentencję. W prostym tłumaczeniu „*Ars longa*” znaczy „sztuka długa”, a „*vita brevis*” – „życie krótkie”. Można zinterpretować ją tak: sztuka jest wieczna, bo pozostaje dla kolejnych pokoleń; a życie wobec niej wydaje się chwilą tylko...

W ramach tego hasła poznamy jednego z twórców – wybitnego, choć w rzeczywistości mało znanego, artystę malarza Młodej Polski – **Teodora Axentowicza**. Uchwałą Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej został on jednym z patronów 2020 roku – z okazji 160. rocznicy urodzin (minionej w 2019 roku),

a także dlatego, że „Dobrze zasłużył się Ojczyźnie, pokazał jak można wykorzystać talent artystyczny z pożytkiem dla społeczeństwa”... Ponieważ wiem, że nie lubicie „akademii ku czci”, dlatego proponuję zabawę w Salon Sztuki Ars Longa, w którym przeprowadzimy **AUKCJĘ dzieł Teodora Axentowicza!**

Wiecie, co to aukcja? I znów z pomocą przyjdzie nam łacina. Bowiem... Istota aukcji kryje się w łacińskim czasowniku „*augeo, augere*” – „wzrastać”, „powiększać się”, „rozszerzać” oraz powstałym od niego rzeczowniku „*auctio*” – „wzrastanie”. Innymi słowy – podczas aukcji, czyli publicznej sprzedaży dzieł sztuki, nabywcą zostaje ta osoba, która zaoferuje najwyższą cenę. Aby uzyskać tę najwyższą cenę, dzieło jest poddawane licytacji: kto da więcej! Ale to pewnie już znacie z Internetu...

Uczennica: Nie tylko z Internetu. Podczas Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy też się licytuje różne rzeczy...

Nauczycielka-Aukcjonerka: Zgadza się. Dodam, że profesjonalną aukcję prowadzi – aukcjoner. W moim przypadku będzie to aukcjonerka...

Uczeń: Z tym żeńskim rodzajem to jakaś masakra...

Uczennica: Przeszkadza tobie? Kobiety nareszcie mogą manifestować swoją indywidualność... I moc!

Aukcjonerka: Zatem zademonstruję swoją moc. Atrybutem władzy aukcjонера (a więc i aukcjonerki) jest... młotek aukcyjny! Nie zawaham się go użyć!

Uczennica: Słyszałam, że najwyższe ceny na aukcji osiągają obrazy polskiej malarki, Tamary...

Aukcjonerka: ...Łempickiej (1898-1980). Tak, to prawda. Z roku na rok ceny dzieł tej zmarłej 40 lat temu artystki rosną jak na drożdżach. W 2018 obraz pędzla Łempickiej „*La Musicienne*” (*Muzyczka chociaż w tym przypadku chyba lepiej brzmi pani muzyk*) sprzedano za ponad (po przeliczeniu na złotówki) 34 miliony; w 2019, podczas nowojorskiej aukcji Sotheby’s, za „*La tunique rose*” (*Czerwoną sukienkę lub raczej kobietę w czerwonej sukience*) nabywca zapłacił już 52 miliony złotych, a w lutym 2020 roku za „*Portret Marjorie Ferry*” uzyskano 16,3 mln funtów (bo to była londyńska aukcja Christie’s), czyli w przeliczeniu 82 miliony złotych, a więc jest to najdroższy obraz polskiego artysty, znaczy – artystki, w historii aukcji. Dodam, że płótna Łempickiej mają w swoich kolekcjach aktor Jack Nicholson, aktorki i piosenkarki Barbra Streisand oraz Madonna.

Do rekordzistek – tym razem polskiej aukcji – należy też Magdalena Abakanowicz, której instalację „*Caminando*” (z *kolekcji tragicznie zmarłego aktora Robina Williama*) wylicytowano za ponad 8 mln...

Uczeń: Zaraz, zaraz – mieliśmy mówić nie o jakiejś A-bakanowicz, tylko o A-xentowiczu.

Aukcjonerka: Widzę, że to wy przywołujecie mnie do porządku, a nie ja ze swoim aukcyjnym młotkiem...

Krytyk 1: Właśnie! A poza tym to Matejko jest rekordzistą polskiej aukcji! I to pomimo pandemii...

Aukcjonerka: Rzeczywiście, pomimo pandemii nie maleje zainteresowanie polskimi artystami na świecie; z każdym rokiem zwiększa się też liczba rodzimych kolekcjonerów. Zgadza się również, że podczas aukcji w polskim Domu Aukcyjnym w tym roku padł historyczny rekord – 5 mln 900 tys. złotych, za obraz Jana Matejki...

Uczennica: 8 mln to więcej niż prawie 6 milionów...

Aukcjonerka: I to prawda, ale – jak wspomniałam – dzieło Abakanowicz to instalacja, która składa się z wielu rzeźb (*postaci bez głów – podobne mamy w Poznaniu na Cytadeli*), natomiast Matejko jest rekordzistą za pojedyncze dzieło, konkretnie „*Portret prof. dr. Karola Gilewskiego*”.

Uczeń: No, dobrze, ale czy Matejko ma coś wspólnego z Axentowiczem?

Nauczycielka-Aukcjonerka: Powiem tak: owszem, mają coś wspólnego – obaj artyści malarze mieszkali w Krakowie oraz szefowali tamtejszej uczelni sztuk pięknych. Ale o tym później...

Uczeń: A czy dzieła tego Axentowicza też uzyskują na aukcjach wysokie ceny?

Nauczycielka-Aukcjonerka: Nie aż tak wysokie, ale jednak trzeba się liczyć z wydatkiem kilkudziesięciu tysięcy. Ten młodopolski malarz, rysownik i grafik jest jednym z najczęściej pojawiających się twórców na polskim rynku aukcyjnym XXI wieku. Jednak, zanim przystąpimy do aukcji, najpierw zarysujemy biografię tego twórcy...

Krytyk sztuki 2: Po co dzisiaj mówić o cukierkowym malarzynie z prowincjonalnego Krakowa, urodzonym 160. lat temu?...

Nauczycielka-Aukcjonerka: To stereotypowa i powierzchowna opinia o tym artyście, w dodatku krzywdząca i nieprawdziwa. Dlatego właśnie warto mówić o Axentowiczu. Wierzę, że jego patronat w 2020 roku będzie okazją, by podważyć dotyczące go zafałszowania, a nawet błędy. Tym bardziej, że jest wciąż obecny i rozpoznawalny w dzisiejszym świecie sztuki. Ale po kolei. Jak już zostało powiedziane – Teodor Axentowicz urodził się ponad 160 lat temu, dokładnie 13 maja 1859 w Brasso, czyli w Braszowie w Siedmiogrodzie, a więc na terenach dzisiejszej Rumunii...

Krytyk 1: W Rumunii? Mówimy o polskim malarzu?

Nauczycielka-Aukcjonerka: Tak, o polskim artyście malarzu. Powiem więcej: o polskim malarzu ormiańskiego pochodzenia. Axentowicz urodził się bowiem w szlacheckim „gnieździe” polskich Ormian, w rodzinie, która przybyła na ówczesne

ziemie polskie w okolicach Kamieńca Podolskiego w połowie XVII wieku, a uzyskawszy szlachectwo polskie, została przypisana do starego herbu Gryf z przydomkiem Jaxa...

Krytyk 1: A, to co innego...

Nauczycielka-Aukcjonerka: Ojciec Teodora, Deodat Axentowicz, urzędnik sądowy, został wysłany służbowo na Węgry, gdzie poznał i poślubił przyszłą matkę artysty, Węgierkę, Agnieszkę Plucharsch...

Krytyk 1: Cóż... w końcu – Polak Węgier dwa bratanki.

Nauczycielka-Aukcjonerka: Gdy Teoś miał 3 lata, państwo Axentowiczowie przenieśli się do Lwowa. Tam chłopiec pobierał nauki najpierw w Szkole Realnej, gdzie ujawnił swój malarski talent, a następnie na Politechnice Lwowskiej (którą porzucił po roku). W latach 80. XIX wieku Teodor Axentowicz zdobywał wykształcenie malarza, uczęszczając do monachijskiej Akademii Sztuk Pięknych...

Krytyk 1: A nie w Krakowie?

Nauczycielka-Aukcjonerka: Nie, w Krakowie istniała „tylko” Szkoła Sztuk Pięknych (jej pierwszym dyrektorem był Jan Matejko, obecny patron uczelni), a w Monachium – zwanym „Atenami nad Izarą” – była słynna Akademia, kuźnia talentów. Spod jej skrzydeł ruszyły w świat całe zastępy wspaniałych nazwisk współczesnego kanonu historii sztuki, z Polaków między innymi: Aleksander Gieryski, Józef Chełmoński, Józef Brandt; właśnie tam znajdowało się środowisko niezwykle płodnych i nowatorskich kręgów artystycznych...

Krytyk sztuki 2: No, Axentowicz raczej do tych „nowatorskich kręgów” nie należał...

Nauczycielka-Aukcjonerka: To kolejny stereotyp, który postaram się obalić. W Niemczech Teodor Axentowicz zetknął się z europejskimi nurtami malarskimi, zdobył nie tylko dyplom Akademii w Monachium, ale jeszcze trzy srebrne medale. Sam uznał, że to za mało i na dalsze studia pojechał do Mekki nowoczesnych artystów – do Paryża.

Myślę, że to najlepszy moment, abym uaktywniła swoje wcielenie aukcjonerki, by „wylicytować” pierwszy obraz Teodora Axentowicza. Nasza aukcja będzie różnić się trochę od klasycznej. Zamiast podnosić ceny, będziemy „licytować” między sobą walory poszczególnych obrazów. Na koniec wybierzemy „najdroższy”, czyli najlepszy – waszym zdaniem – obraz Axentowicza. Aukcję rozpoczyna rywalizacja trzech prac: **Pogrzeb na Rusi** z 1882 roku, **Włoska kwaciarka** z tego samego roku oraz **Würzburg 1811** (z 1884).

Licytantka nr 1: Dla mnie **Włoska kwaciarka** (czy **Kwaciarka włoska**) jest obrazem wartym omówienia w pierwszej kolejności. Nie tylko dlatego, że portret

jest najbardziej charakterystyczny dla twórczości Axentowicza. Uważam, że praca ta ujawnia perfekcyjny rysunek i *żywiolowy temperament* malarza. Świadczą o tym szerokie i zamasytne pociągnięcia pędzla (bo to obraz olejny). – *To nie muzealne monachijskie sosy były inspiracją młodego artysty, ale malarstwo o wiele żywsze, którego symbolem w Monachium była twórczość Józefa Brandta* – oceniał jeden z historyków sztuki. Wprawdzie „koncesją na rzecz akademickich reguł było przygaszenie dość krzykliwych barw stroju Włoszki”, ale w ten sposób Axentowicz, uznany później za wybitnego kolorystę, uzyskał „lepsze zharmonizowanie kolorystyczne obrazu”. Mnie się wydaje, że ten portret jest uniwersalny. I piękny – co również charakteryzuje tego mistrza pędzla. **Kwaciarka włoska** znajduje się w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie.

Licytant nr 2: O fascynacji Axentowicza barwą świadczą także **Pogrzeb na Rusi** (zwany niekiedy *Pogrzebem huculskim*). Kompozycja ta zdobyła uznanie odbiorców, dlatego autor powtarzał ten motyw później wielokrotnie (powstało wiele jego replik – katalog wystawy monograficznej artysty w Muzeum Narodowym w Krakowie w 1998 roku podaje cztery różne wersje, datowane od 1882 do 1900). Obrzędy huculskie, w ogóle huculszczyzna, stały się „odtąd dla Axentowicza niewyczerpanym źródłem motywów malarskich. Zwłaszcza obraz huculskiej procesji w śniegu zapanował nad jego wyobraźnią. Później wielokrotnie powtarzał go w różnych ujęciach, malował uczestników ceremonii lub tylko ich twarze. Jedną z redakcji tematu było także – równie często powielane – *Święto Jordanu*” (jedna z wersji do obejrzenia m.in. w Muzeum Narodowym w Poznaniu).

Aukcjonerka: Dodajmy, że ludowość zyskiwała na popularności i osiągnęła apogeum w okresie modernizmu, u nas zwanym Młodą Polską...

Licytant nr 2: Stanisław Roman Lewandowski zachwycał się, że *Pogrzeb na Rusi* to cała etnograficzna epopeja, jak również że „*Artysta odtworzył w obrazie tym zwyczaj i charakterystykę jego, a pod względem artystycznym osiągnął doskonałość w zgrupowaniu i kolorycie*”. Inny z historyków sztuki zauważa, że: „*Pogrzeb na Rusi*” był bliższy (...) *realistycznym obrazom bretońskich chłopów Dagnana-Bouverta czy Boudina, którzy przed Gauguinem odkryli urodę Bretanii*...

Aukcjonerka: Czy teraz nasz „krytyk sztuki 2” uzna, że jednak Axentowicz należał do „nowatorskich kręgów”?...

Krytyk sztuki 2: No, nie wiem... To jednak był realizm...

Licytant nr 3: O silnym związku Axentowicza z realizmem świadczą **Würzburg 1811**. Obraz, przedstawiający wątek napoleoński (włączenia Würzburga do Cesarstwa Francuskiego), powstał po wyjeździe Axentowicza do Paryża, lecz

jego idea była pewnie gotowa już w Monachium, zachowały się bowiem wykonane tam rysunki przygotowawcze. Stanisław Popowski we wstępie do katalogu wystawy Axentowicza w Zachęcie (1930 r.) pisał: ...„*cóż za typy świetnie pochwycone, ci z jednej i ci z drugiej strony! Toż to jak gdyby żywa karta wyrwana z pamiętnika epopei napoleońskiej*”. Na obrazie *można zauważyć świetną charakterystykę psychologiczną poddających się mieszczan i zajmujących miasto francuskich oficerów...*

Aukcjonerka: Czyli znów zwracają uwagę portrety Axentowicza. Malarz odejście później od nadawania tak czytelnych rysów psychologicznych postaciom swoich obrazów. Coraz większą rolę zajmować będą w jego dziełach uczucia trudniej uchwytnie, często na granicy melancholii i smutku. Masz jeszcze coś do dodania o *Würzburgu*?

Licytant nr 3: Tylko tyle, że nie zachował się oryginał obrazu, a jedynie jego reprodukcja fotograficzna dużych rozmiarów, która znajduje się w Muzeum Narodowym w Warszawie.

Aukcjonerka: Niestety, to częste zjawisko w przypadku Axentowicza – wiele jego obrazów zaginęło, przepadło, o wielu (na przykład z czasu *aktywności twórcy w USA*) nic nie wiadomo; znaczna część zachowała się tylko dzięki pocztówkom, wydanych w okresie międzywojennym. Dlatego tak trudno odtworzyć całą twórczość tego artysty malarza, by móc w pełni, sprawiedliwie ją ocenić.

Więcej wiemy o biografii. W 1883 roku Axentowicz udał się na dalsze studia do Paryża. Tam pod swoje skrzydła wziął go znakomity portrecista, Charles Émile-August Durand, znany jako Carolus-Duran. W Paryżu Axentowicz... sięgnął do prahistorii Słowian. Powstały wtedy na przykład obrazy *Pogrzeb wodza słowiańskiego*, dwa *Pochody wojowników* i *Wiec starosłowiański...*

Krytyk 1: A czy to nie Axentowicz namalował *Chrzest pierwszych chrześcijan*?

Aukcjonerka: Tak, to kolejne zaginione dzieło. O, widzę, że licytant nr 4 się zgłasza.

Licytant nr 4: Ponieważ mam informacje o *Chrzcie pierwszych chrześcijan* i... paryskim życiu towarzyskim.

Krytyk 1: Dziwne połączenie...

Aukcjonerka: Dobrze, słuchamy.

Licytant nr 4: O płótnie *Chrzest pierwszych chrześcijan* pisze w swoich wspomnieniach Wojciech Kossak, artysta malarz (syn Juliusza i ojciec Jerzego, również malarzy) oraz paryski kompan „Axenta” (jak go nazywał): „*Pamiętam w jego [paryskiej] pracowni olbrzymie płótno – „Chrzest pierwszych chrześcijan”. Wśród świętych dębów spędzone na pół dzikie, nic nie rozumiejące o co chodzi, zgrzebne masy. Dziewki chichoczą, chłopcy się gapią*

na dziwne infuły, pastorały, krzyże i kosztowne złotogłowia ornatów. Kropidła biskupie chrzczą en masse, całymi stadami Marie i Janów. (...) Kontrast pomiędzy tymi ciemnymi masami a dobrze odkarmionymi apostołami miał przy całej swojej sile ten dyskretny odcień ironii i humoru, który tak samo w jego „Jordanie”, jak i nawet w „Pogrzebie na Rusi Czerwonej” można znaleźć”.

Aukcjonerka: Dzięki temu opisowi poznaliśmy nie tylko kolejne dzieło Axentowicza, ale także element charakterystyki – jego poczucie humoru. Tę charakterystykę uzupełnię o kolejny rys – tożsamościowy. Axentowicz kilka razy w swej twórczości podejmował tematy związane z historią Ormian. Między innymi namalował chrzest, tym razem *Chrzest Armenii*. Jednak dzięki swojemu światowemu życiu Axentowicz był kosmopolitą. Władał biegle kilkoma językami (m.in. francuskim, niemieckim i angielskim), pozyskiwał cenne znajomości towarzyskie. Dzięki nim zdobył posadę ilustratora m.in. pism „*Le Monde Illustré*” i „*Le Figaro*”, dostawał zamówienia na obrazy; poznał także słynną aktorkę – Sarę Bernhardt i namalował jej portret w roli Toski. To był przełomowy punkt w jego karierze...

Uczeń: Ile miał wtedy lat?

Nauczycielka-Aukcjonerka: Dwadzieścia dziewięć. Zatem możemy powiedzieć, że niespełna trzydziestoletni Teodor Axentowicz funkcjonował już jako artysta znany i coraz bardziej uznany. Fakt ten przypieczętował pod koniec 1888 roku tytuł „*Officier d’Académie*”, który otrzymał od francuskiego ministra sztuki...

Uczeń: Wow...

Nauczycielka-Aukcjonerka: Paryż uhonorował Axentowicza jeszcze członkostwem Société Nationale des Beaux Arts, a paryska Akademia przyznała mu Złote Palmy. Swój indywidualny styl, ukształtowany przez Carolusa-Durana oraz słynnego Włocha Giovanniego Boldiniego, szlifował dalej w Londynie. Dzięki protekcji rodziny Giełgudów Teodor mógł studiować (i kopiować) malarstwo nie tylko angielskich mistrzów, takich jak Gainsborough, ale także obrazy Boticellego i Tycjana. Wpływ na jego twórczość mieli też Amerykanie (którzy większość życia spędzili w Anglii) James Whistler oraz John Singer Sargent. Tak narodził się Axentowicz-portrecista, *rejestrator zamglonych spojrzeń delikatnych w swej urodzie arystokratek*...

Licytantka nr 5: Czego najlepszym przykładem jest portret Henrietty Fouquier, córki redaktora naczelnego „*Le Figaro*”, który Axentowicz znów wielokrotnie powiełał, choćby pod tytułem „**Rudowłosa**”, a cesarz Franciszek Józef nazwał go „Ein Wunder”, czyli „cud”. Zarówno portret Sary Bernhardt, jak i ten Henrietty Fouquier „*przyniosły artyście sławę w ówczesnych paryskich salonach i wprowadziły go na pałacowe posadzki jako wziętego malarza*

specyficznego wdzięku Paryżanki, która w każdej epoce tworzyła modę i styl obowiązujący wszystkie kobiety świata.”

Uczennica: Jego żona nie była zazdrosna? Bo chyba miał żonę...

Nauczycielka-Aukcjonerka: Jeszcze wtedy nie miał. Izę Henrykę Giełgud Teodor poznał w 1889 roku w Krakowie (złośliwi powtarzali anegdotę, że uwagę Axentowicza najpierw przykuła piękna broszka, a dopiero później jej nastoletnia właścicielka) i (wraz ze swym kolegą po pędzlu – Wojciechem Kossakiem) zaoferował się jako przewodnik po Zakopanem. Oprowadzał pannę tak skutecznie, że wkrótce młodzi zapalali do siebie uczuciem.

Iza pochodziła z – wspomnianej wcześniej – osiadłej w Londynie (po powstaniu listopadowym) litewskiej rodziny Giełgudów. Ojciec Izy, Adam Giełgud, był wykształconym w Oxfordzie wysokim urzędnikiem War Office, a także korespondentem wielu pism kontynentalnych. Stąd miał liczne kontakty towarzyskie, którymi wspierał przyszłego zięcia.

Państwo młodzi pobrali się w Londynie w 1893 roku i otrzymali dziesiątki telegramów i listów z gratulacjami, między innymi od „Henrykostwa Rodakowskich”, czyli rodziny znanego polskiego malarza oraz pisarza Henryka Sienkiewicza. W podróż poślubną Axentowiczowie pojechali do Włoch: Wenecji, Rzymu, Florencji, Neapolu...

Licytantka nr 6: ...A gdy wrócili do Londynu, pan Teodor namalował znakomity olejny portret swojej świeżo poślubionej żony, strojnej w różową balową suknię. Portret ów, pokazany na londyńskiej wystawie, cieszył się dużym zainteresowaniem i artyście przyniósł pierwszą nagrodę, a w następnym – 1894 roku, na Wielkiej Wystawie Krajowej we Lwowie, zdobył Wielki Złoty Medal. Portret ten zawsze zdobił krakowski salon mistrza...

Krytyk 1: Nareszcie Kraków!

Nauczycielka-Aukcjonerka: Ponad 12-letni pobyt w Paryżu nie oznaczał, że nasz artysta siedział tam stale. Przyjeżdżał i do kraju – do rodziców, a także by uczestniczyć w życiu artystycznym kraju pod zaborami. Na stulecie *glorii raclawickiej*, w 1894 roku, Axentowicz przyłączył się do Wojciecha Kossaka (to on przede wszystkim odpowiadał za opracowanie scen batalistycznych), Jana Styki i Zygmunta Rozwadowskiego, by malować **Panoramę Raclawicką**, oczywiście – jako wybitny portrecista. Dwa lata później był w zespole malującym **Panoramę Tatr**.

Licytant nr 7: **Panorama Tatr** była największym polskim obrazem, jaki kiedykolwiek powstał – miała 115 m długości i 16 m wysokości; eksponowana była w specjalnie zbudowanej rotundzie w Warszawie. W **Panoramie Tatr** „Axentowicz rozrzucił po skałach i uboczach grupy turystyczne, przyczyniające się do ożywienia martwego, samo przez się, pejzażu – pisał Kazimierz Przerwa-

-Tetmajer. – *Grupy te mają zresztą nie tylko artystyczne, estetyczne znaczenie, przedstawiają one m.in. osobistości, których imiona łączą się nierozdzielnie z historią Tatr i Zakopanego. Postawił tedy malarz nad urwiskiem, w ruchu niezmiernie pełnym prawdy i wdzięku, (...) dra Tytusa Chałubińskiego, dalej spotkać można Witkiewicza, Gersona, Eliasza, ks. Stolarczyka i kilku innych, którzy duszę całą [...] tatrzańskiemu uroczysku oddali*". Niestety i ten obraz nie przetrwał – wobec fiaska finansowego przedsięwzięcia został zlicytowany, a następnie pocięty, a fragmenty zaginęły...

Nauczycielka-Aukcjonerka: Wreszcie w 1895 roku Teodor Axentowicz związał się z Krakowem na dobre, zwabiony – przez Juliana Fałata – posadą profesora tamtejszej Szkoły Sztuk Pięknych. Fałat zwrócił się do Axentowicza nie tylko jako znanego już artysty, ale także dlatego, by stworzyć bardziej nowatorskie grono pedagogiczne...

Krytyk sztuki 2: Jeszcze chwilę, a uzna pani Axentowicza za przedstawiciela awangardy!

Nauczycielka-Aukcjonerka: Dlaczego nie? Przecież to on współtworzył pionierskie Towarzystwo Artystów Polskich „Sztuka”, którego celem było *promowanie wysokiego poziomu sztuki środowiska krakowskiego i organizowanie wystaw (do członków założycieli należeli także: Józef Chełmoński, Julian Fałat, Jacek Malczewski, Józef Mehoffer, Jan Stanisławski, Włodzimierz Tetmajer, Leon Wyczółkowski i Stanisław Wyspiański)*. Wreszcie – Axentowicz należał też do współzałożycieli postępowego Stowarzyszenia Wiedeńskiej Secesji (obok m.in. Gustawa Klimta), którzy odłączyli się (czyli dokonali secesji – *stąd nazwa stylu Secesja, u nas zwanego Młoda Polska*) od Wiedeńskiego Domu Sztuki (*Künstlerhaus*), opanowanego przez artystów konserwatywnych, zwolenników historycyzmu.

Uczeń: A wyjaśni pani jeszcze słowo awangarda? To też z łaciny?

Nauczycielka-Aukcjonerka: *Awangardę* zapożyczyliśmy dawno temu (w XVIII w.) z języka francuskiego. Początkowo należało wyłącznie do terminologii z dziedziny wojskowości. *Awangardą* (fr. *avant-garde*, od *avant* „przed, przód”, *garde* „straż, dozór”) nazywano bowiem „oddział żołnierzy osłaniający główną armię” z przodu, inaczej: „straż przednią”, natomiast *ariergardą* (fr. *arrière-garde*, od *arrière* – „tyły”, *garde* – „straż, gwardia”) – „oddział żołnierzy ubezpieczający od tyłu maszerującą kolumnę, oddział zamykający pochód wojska”, a więc „straż tylną”.

Wkrótce „*awangardą*” zaczęto określać „grupę osób, których twórczość lub działalność w jakiejś dziedzinie była uznawana za nowatorską i niekonwencjonalną”; ludzie ci wyprzedzali swoje czasy, torowali nowe drogi. Zatem obecnie

awangarda to przede wszystkim nowatorskie tendencje i kierunki w sztuce oraz literaturze XX w.

Krytyk sztuki 2: W pracach Axentowicza tej awangardowości nie widać...

Nauczycielka-Aukcjonerka: Ależ widać, tylko my patrzymy na te dzieła już ze zbyt dalekiej perspektywy. A przecież w swoich obrazach Axentowicz objawia się jako obywatel świata, swobodnie czerpiący nie tylko z archaicznego folkloru huculskiego, lecz przede wszystkim ze współczesnej sztuki światowej oraz japońskiej. Wpływy Secesji widać w jego portretach, na przykład w obrysowywaniu konturów giętką linią oraz w dekoracyjnym upozowaniu modelek.

Można powiedzieć, że Axentowicz był postępowy także w inny sposób. W 1897 roku założył własną szkołę malarską dla... kobiet!

Teodor Axentowicz nazywany jest malarzem pięknych kobiet. On sam twierdził, że tylko kobiety nadają się do malowania. Więcej – widocznie uważał, że kobiety to nie tylko najlepsze obiekty (czy mówiąc bardziej poetycko – muzy) sztuki, ale powinny także stanąć po drugiej stronie – przy sztaludze, z pędzlem w ręce; w 1897 roku stworzył bowiem Szkołę malowania dla kobiet przy ul. Gołębiej w Krakowie. Niestety, szkoła splajtowała.

„Nie załapała” się do niej znana polska malarka, Olga Boznańska. Młodsza od Axentowicza o 6 lat, urodzona w Krakowie – musiała obrać inną „ścieżkę kariery” – uczyła się prywatnie. Pamiętajmy, że pod koniec XIX wieku kobiety nie miały wstępu do Akademii Sztuk Pięknych. Dlatego inna znana malarka z Krakowa – Zofia Stryjeńska, udawała mężczyznę, by dostać się na studia w Monachium (notabene – w 2020 zorganizowano internetową ekspozycję o Axentowiczu i Stryjeńskiej, gdyż ci artyści urodzili się w tym samym dniu – 13 maja, tyle, że Axentowicz – jak wiemy w 1859 roku, a Zofia Stryjeńska, z domu Lubańska, urodziła się w Krakowie w 1891 roku).

Zanim szkoła malarstwa dla kobiet splajtowała, nauczycielami – oprócz Axentowicza – byli w niej: Jan Stanisławski i Leon Wyczółkowski.

Krytyk sztuki 2: O, Wyczółkowski – to jest postać!

Nauczycielka-Aukcjonerka: Axentowicza porównywano często z Wyczółkowskim – obaj byli najwybitniejszymi polskimi pastelistami. W przeciwieństwie do Wyczółkowskiego, Axentowicz nie nakładał pasteli szeroką plamą podobną do uderzenia pędzla, jak w technice olejnej, lecz „wyzyskując naturalne właściwości kredek tworzył nimi wibrującą sieć delikatnych, cienkich kresek. Ponadto zamiast nasyconego, mocnego kolorytu Wyczółkowskiego, stosował barwy harmonijne, ściszone, z dominującymi różami i błękitami. W technice pastelowej Axentowicz znalazł doskonałe tworzywo do malowania portretów wytwornych pań o wspaniałych figurach, włosach, jasnych karnacjach i wdzięcznych buziach” – pisała o mistrzach pastelu Krystyna Gutowska-Dudek.

Podobnie o stylu Axentowicza pisał inny entuzjasta jego talentu (**Marian Dienstl-Dąbrowa**): *Axentowicz zdobył wczesnie tajemnicę powodzenia portrecisty przez wykwint kompozycji układu modelu, wycucie najważniejszego gestu i spojrzenia. Dla kobiecego portretu stworzył własną pastelową technikę i subtelnie przyciszone zestawienia kolorystyczne gam.*

Krytyk sztuki 2: Skoro był tak wspaniały, dlaczego nie zaistniał na dobre w świecie sztuki?

Nauczycielka-Aukcjonerka: A może po prostu zbyt mało dzisiaj o tym wiemy? Pomimo obowiązków profesora, a później rektora (**pierwszego wybieralnego**) krakowskiej uczelni, a także pomimo konieczności utrzymania dużej, bo 10-osobowej rodziny, Axentowicz realizował także swoje ambicje malarza. Konsekwentnie podążając za zdobyczami sztuki portretowej, ulegając przy tym świeżym wpływom secesji i symbolizmu, artysta eksponował swe prace niemal na wszystkich krajowych i zagranicznych wystawach „Sztuki”, m.in. w St. Louis, w studenckim Monachium, Londynie, Wenecji, Pradze. Ponadto brał udział w międzynarodowych wystawach w Berlinie, Rzymie, Paryżu, a nawet w Chicago.

Uczennica: Powiedziała pani 10-osobowej rodziny??!...

Nauczycielka-Aukcjonerka: Tak, bo państwo Axentowiczowie dorobili się ośmiorga dzieci. Najstarszy syn – Filip Tomasz Stanisław – urodził się jeszcze w Londynie. Córka o angielskim imieniu Gladys przyszła na świat już w Krakowie. Po niej był znów chłopiec – Jan Bolesław. Czwartym dzieckiem była Jadwiga. Trzy kolejne córki: Wanda, Irena i Kazimiera – urodziły się w Zakopanem (tam Axentowiczowie mieli wygodny dom a malarz – osobną pracownię). Ostatnim dzieckiem był syn Jerzy Archibald.

Uczennica: Niezła gromadka. Czy któreś z nich odziedziczyło talent po ojcu?

Nauczycielka-Aukcjonerka: Podobno Gladys lubiła rysować, ale żadne z dzieci nie próbowało nawet konkurować z ojcem. On za to uwiecznił je w wielu swoich pracach. Wiem, że ktoś z was przygotował informacje o tych obrazach.

Licytantka nr 8: Mam taki opis: *Obok uroczych portretów **dzieci** przypominających kwiaty, artysta tworzył niekiedy **portrety zbiorowe**, z których najgłośniejszy jest przechowywany w zbiorach prywatnych pastel z 1907 roku ukazujący rodzinę artysty siedzącą w ogrodzie przy posiłku. Pogodny ten obraz, pełen światła, z rozbudowaną kompozycją i swobodnym ruchem, promieniuje cichym rodzinnym szczęściem, potwierdzając znakomite opanowanie rzemiosła pastelowego oraz głęboką wiedzę malarską Axentowicza.*

Uczennica: A co z „*Rudowłosymi*”? Nie malował ich już więcej?

Nauczycielka-Aukcjonerka: Ależ malował! W Krakowie Axentowicz znów prowadził bujne życie towarzyskie, ale przede wszystkim musiał zarabiać na liczną

rodzinę, dlatego hurtowo malował wyidealizowane portrety kobiet, bo one najlepiej się sprzedawały.

W ogóle lata fin de siècle'u wpłynęły na spopularyzowanie portretu kobiecego, a sposób przedstawienia modelu uzależnione były od nastrojów, pewnej emancypacji oraz wyzwolenia kobiet. W sztuce pojawiło się wówczas kilka modeli kobiet – były to kobiety-damy, kobiety-matrony czy kobiety-wampiry. Malarzem pięknych dam był właśnie Teodor Axentowicz. W jego portretach każda piękność ubrana jest w efektowne stroje, futra, strojne kapelusze, ozdobione wyrefinowaną biżuterią.

W Krakowie ulubioną modelką Axenta była znów „Ruda”, czyli Ata, albo inaczej Ama, a właściwie Anna Teresa Zakrzewska. Jej twarz pojawia się m.in. w plakatach anonsujących kolejne wystawy Towarzystw Artystów Polskich „Sztuka” i wielu portretach.

Wzmianki o Amie i jej siostrze Nacie zamieszcza w swoim eseju „*Z dogmatem*” Tadeusz Boy Țeleński, cytując wierszyk zapisany na wachlarzu jednej z sióstr: „*Ładna Nata, ładna Ama, ale najpiękniejsza mama*”. Ustnym dopełnieniem wierszyka była jego szeptana w Krakowie parafraza: „*Biedna Ama, biedna Nata, ale najbiedniejszy tata*”. Piękną Amę – cytując znów Boya – Axentowicz „*wycisnął do cna*”, a może też pomógł w „*karierze*”, bowiem wyszła ona za mąż za włoskiego arystokratę z Sycylii – Alessandro Tascę (1874-1943), który ze względu na swoje socjalistyczne zamiłowania zwany był „*czervenym księciem*”; był on również wujem słynnego pisarza Giuseppe Tomasi di Lampadusa, autora „*Lamparta*”.

Licytatorka nr 9: Oto przykład: Teodor Axentowicz **Ruda**, 1899, Muzeum Narodowe w Krakowie. *Artysta sportretował Atę Zakrzewską, krakowską piękność... Jednolite pomarańczowe tło portretu zlewa się z rudymi włosami portretowanej, podkreślając ich kolor i podnosząc emocjonalną temperaturę przedstawienia. Atrybut kobiecości, jakim są włosy, zwłaszcza układające się w miękkie, płynne fale, był bardzo podkreślany przez artystów secesyjnych. Tak się dzieje i na tym obrazie. W prawej jego części pojawia się ciemna kolonystyka i... zarys węża (?) – symbolu pokusy.*

Licytantka nr 10: Następna – **Wiosna**, 1900, Muzeum Mazowieckie w Płocku.

Ten obraz także jest portretem Aty Zakrzewskiej, jednak w bardziej delikatnej oprawie. Kobieta trzyma kwiat tulipana i zwierciadło, atrybut Afrodyty, sugerujące urodę zarówno modelki, jak i pory roku. Jakby *od niechcenia spogląda w zwierciadło, trzymając w dłoni kwiat tulipana, na wpół przymkniętymi oczami przygląda się z zachwytem swemu półnagiemu odbiciu. To Wiosna – budzące się do życia piękno, świeżość, młodość, ale również zmienność...*

przyrody, nastroju, ulotność chwili. Urodziwą rudowłosą znów była Ata Zakrzewska.

Aukcjonerka: Po co szukać przykładów aż tak daleko (w Krakowie i Płocku)? W Muzeum Narodowym w Poznaniu, a konkretnie w Galerii przy pałacu w Rogalinie, możemy również zobaczyć *Rudowłosą*, zakupioną przez Raczyńskich w 1899 roku. *Namalowana w Krakowie „Rudowłosa” należy do najpiękniejszych pastelowych portretów Axentowicza* – pisze jedna z kuratorek pamiętnej wystawy w 1997 roku, Maria Gołąb. *„Obraz ten jest zarazem kwintesencją właściwego Axentowiczowi genre’u (znaczy: stylu). (...) Rogaliński pastel „uwodzi” i urodą modelki (tym razem to podobno nie Ata, a malowana przez artystę z pamięci paryska piękność, H. Fouquier) i jakością malarskiego kunsztu.*

Utkana z delikatnych dotknięć pastelu, jasna twarz kobiety, pozostaje w subtelnym kontraście z ciemnorudymi, puszystymi włosami. Pozostałe partie kompozycji stanowią jedynie dekoracyjne tło, dopowiadające – chłodną i wyrównaną tonacją ciemnego błękitu i seledynowych zieleni – melancholijny wyraz płótna”.

Krytyk 1: Chyba już wystarczy tych komercyjnych piękności... Chciałbym wiedzieć, jak pani zilustruje zdanie, uzasadniające patronat Teodora Axentowicza w 2020 roku: *„Dobrze zasłużył się Ojczyźnie, pokazał jak można wykorzystać talent artystyczny z pożytkiem dla społeczeństwa”.*

Nauczycielka-Aukcjonerka: Cóż... myślę, że najlepiej obrazuje to działalność na rzecz krakowskiej uczelni – ponieważ to dzięki staraniom Axentowicza stała się ona Akademią Sztuk Pięknych w Krakowie. Równie ważna jest jego aktywność w Towarzystwie Artystów Polskich „Sztuka”, które współtworzył; był pierwszym prezesem Związku Polskich Artystów Plastyków. Warto też wspomnieć, że dwukrotnie był kuratorem polskiego pawilonu na Biennale Sztuki w Wenecji, gdzie promował między innymi twórczość Olgi Boznańskiej (*jak wiemy – kolejnej utalentowanej polskiej artystki malarki, rodem z Krakowa*).

Zresztą, działalność artystyczna i akademicka przysparzały Axentowiczowi – jeszcze za życia – wielu gestów uznania ze strony nie tylko współpracowników, jak i zwykłych odbiorców sztuki. W 1909 został odznaczony przez cesarza Franciszka Józefa orderem Żelaznej Korony III klasy. Doceniły go też władze odrodzonej Polski – w 1929 Axentowicz otrzymał Medal Dziesięciolecia; w tym samym roku na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu został nagrodzony Wielkim Złotym Medalem, zaś w 1936 Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą i Wielką Wstęgą Orderu Odrodzonej Polski. Dwa lata przed śmiercią, w 1936 roku, został odznaczony przez prezydenta Ignacego Mościckiego Orderem Odrodzenia Polski.

Jeden z ostatnich przedstawicieli tej generacji artystów malarzy, która talentem swym rozślawiła w Europie imię malarstwa polskiego – jak pisano o Teodorze Axentowiczu w nekrologach – zmarł 26 sierpnia 1938 roku. Jego ziemską drogą skończyła się w Krakowie, w mieście, które podarowało mu wspaniały sukces i uznanie jego intelektualistów i arystokracji.

O uznaniu dla Axentowicza po śmierci może świadczyć powodzenie jego prac podczas aukcji dzieł sztuki. *Analizując ceny wywoławcze, zarówno portrety jak i sceny z życia Huculszczyzny, plasują się na podobnym, bardzo wysokim poziomie. Ochotnik do zakupu dzieła Axentowicza w obu przypadkach musi przygotować się na wydatek rzędu kilkudziesięciu tysięcy złotych (od 20 do nawet 70 tysięcy ceny wywoławczej), a w przypadku dzieła „Kobieta z dzbanem” (tytułowanego też „Smutek”) z około 1904 roku nawet 115 tysięcy złotych. Gdy jednak dochodzi do postąpienia (podniesienie numeru, podejmujące licytację) pogrzeby i wesela huculskie schodzą jakby na plan dalszy, ustępując miejsca portretom. Być może to jest kluczem do zbudowania oryginalnej kolekcji? Może inwestując w rodzajowe kompozycje pędzla Axentowicza współcześni kolekcjonerzy odmienią wizerunek twórcy, który tak mocno utrwalił się w naszej świadomości. Wizerunek jednakże jak najbardziej pozytywny...*

Krytyk sztuki 2: Może rzeczywiście ten Axentowicz nie był... złym malarzem? Chociaż za bardzo chyba „świecił światłem odbitym”?...

Nauczycielka-Aukcjonerka: Jeden z biografów, a właściwie autor bogato ilustrowanej broszury o Axentowiczu, pisze: *Axentowicz pojawia się w wielu wspomnieniach, ale to tylko wzmianki, że gdzieś był, z kimś się spotkał, rzadko coś więcej...* A kuratorka wystawy prac Axentowicza w Sopocie zauważa też, że brakuje jego monografii z prawdziwego zdarzenia. *To zdumiewające zaniebdanie polskiej historii sztuki* – twierdzi. Miejmy nadzieję, że Rok Axentowicza to nareszcie zmieni.

Na zakończenie Aukcji następuje wybór najlepszej – zdaniem większości – pracy Teodora Axentowicza (można jeszcze dodać dzieła Axentowicza, np. *Portret damy w sukni balowej (Czarna dama), 1906, pastel na papierze, ze zbiorów MNP*). „Najwyżej wylicytowana” praca otrzymuje symbolicznie najwyższą cenę, a więc zwycięża podczas aukcji.

SUPLEMENT

Czarna dama (Maria Comallo de Stuckenfeld, żona Juliana Fałata), ok. 1906

pastel, papier, 101 x 192

Własność Fundacji im. Raczyńskich przy MNP

„Obraz ten jest prawdopodobnie pierwszą realizacją (...) secesyjnego portretu, ukazującego (...) siedzącą na kanapie kobietę w balowej sukni. Portrety takie, malowane przez artystę między 1906 a 1924 rokiem, różniły się niuansowo ujęciem modelki (...) Ujęcie takie bliskie było słynnym w tamtym czasie i znanym zapewne artyście kobiecym portretem J.S. Sargenta („Madame X, 1884, Metropolitan Museum) czy G. Boldiniego (Madame Max, 1896, Musée d’Orsay) (...) Axentowicza łączy z Sargentem czy Boldinim nie tylko (...) format obrazu i sposób ujęcia kobiecej postaci (z charakterystyczną wygiętą linią ciała), ale nade wszystko emanująca z dzieła aura subtelного erotyzmu. Uzyskuje ona w rogalińskim obrazie znacznie większą dosłowność, poprzez takie elementy obrazowej rzeczywistości jak uchYLENIE prowadzących do kobiecego buduaru drzwi czy udrapowanie poduszki w kształt muszli (odsyłającej widza do skojarzeń z boginią miłości Afrodytą).

Maria Gołąb, Nr 11. „Czarna dama”, s. 8, w: „Galeria Rogalińska Edwarda Raczyńskiego (katalog wystawy w Muzeum Narodowym w Poznaniu)”, red. Agnieszka Ławniczakowa, Poznań 1997

LUB poniższy tekst Patrycji Hajder, dotyczący tego samego obrazu:

Mitologia grecka i rzymska wraz z Biblią stanowią podwaliny kultury europejskiej i przeniknęły do ogólnej świadomości społecznej. Z nich też pochodzi wiele odczytywanych przez nas podświadomie symboli. Te z kolei chętnie wykorzystywali artyści w swojej twórczości. Tak jest na przykład z Teodorem Axentowiczem i jego „Czarną damą”.

Obraz jest prawdopodobnie pierwszą z wielu wersji tego przedstawienia wykonanego przez artystę. Ukazana tu została kobieta ubrana w długą, czarną suknię balową, odsłaniającą ramiona, z głębokim dekoltem i różami wpiętymi w gors. Kobieta siedzi z zamkniętymi oczami i lekko odchylną do tyłu głową. Podpiera się na wyprostowanych rękach, jej dłonie zaciśnięte w pięści spoczywają na kanapie i... na poduszce, układającej się na kształt muszli. W ten sposób dłoń stanowi jakby perłę w skorupie małża.

Muszla, wiele osób słysząc to słowo, po zamknięciu oczu widzi Narodziny Wenus Botticellego, gdzie na spienionych wodach naga kobieta o rozwianych włosach stoi właśnie na wielkiej muszli. To nie przypadek. Muszla od wieków poczytywana była za atrybut greckiej bogini piękna, przykładem tego są m.in. freski zachowane w Pompejach. Ukazano na nich Afrodytę (rzymski odpowiednik Wenus) fowiącą ryby lub unoszącą się na falach w muszli w otoczeniu

małych Erosów. Być może wiązało się to właśnie z historią o narodzinach Wenus, która pewnego pięknego poranka, po prostu wyłoniła się z morskiej piany u wybrzeży Cypru.

Muszla w obrazie Axentowicza może być w związku z tym odbierana jako symbol kobiecości. Dopelnienie stanowi przestrzeń. Cała scena rozgrywa się w pomieszczeniu, do którego prowadzą lekko uchylone drzwi, widoczne po lewej stronie, w głębi przedstawienia. To buduar – najbardziej intymna przestrzeń dla kobiety, gdzie co rano się przebiera. Przedstawienie nabiera więc charakteru subtelного erotyzmu, poprzez sposób ujęcia postaci, podkreślony przez język symboli.

Bibliografia:

1. BOZNAŃSKA : non finito / Angelika Kuźniak. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2019. – 347 s.
2. GALERIA Rogalińska Edwarda Raczyńskiego / Maria Gołąb, Agnieszka Ławniczakowa, M. Piotr Michałowski; katalog wystawy listopad 1997 – marzec 1998 pod redakcją A. Ławniczakowej. – Poznań : Muzeum Narodowe w Poznaniu, 1997. – LXIII, 296 s., 112 tabl. – (Katalog Zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu ; vol. 5)
Zawiera: Teodor Axentowicz / M.G. (Maria Gołąb), s. 7-9
3. KRAKOWSKIM szlakiem Teodora Axentowicza / Tadeusz Z. Bednarski. – Kraków : Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”, 2004. – 224 s.
4. MALCZEWSKI : obrazy i słowa / Dorota Kudelska. – Warszawa : Wydawnictwo W.A.B., 2012. – 542 s.
5. O PASTELU i jego mistrzach / Krystyna Gutowska-Dudek. – Warszawa : Krajowa Agencja Wydawnicza, 1982. – 80 s.
6. STRYJEŃSKA : diabli nadali / Angelika Kuźniak. – Wołowiec : Wydawnictwo Czarne, 2015. – 341 s.
7. TEODOR Axentowicz [1859-1939] / Piotr Kopszak. – Warszawa : EDIPRESSE POLSKA S.A., 2007. – 95 s.
8. WYSPIAŃSKI : dopóki starczy życia / Monika Śliwińska. – Warszawa : Wydawnictwo Iskry, 2017. – 513 s.
9. ZNANY i nieznany / Anna Król ; rozmawiała Agnieszka Sabor. W: T y g . P o w s z e c h n y . – 2014, nr 25, s. 76-77

Netografia:

<https://culture.pl/pl/tworca/teodor-axentowicz>

<https://niezlasztuka.net/artysta/teodor-axentowicz/>

<https://polskidomaukowy.com.pl/blogs/publikacje/17052132-teodor-axentowicz-katalog-wystawy-posmiertnej-tpsp-1938-r>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Teodor_Axentowicz
<https://www.facebook.com/Wspolnota.Polska/posts/2518642768146791/>
<http://www.girlsroom.pl/zycie/6561-sztuka-jest-kobieta>
<http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion/docmetadata?id=34155>
http://www.muzeumsecesji.pl/galeria_pliki/axentowicz/axentowicz3.htm
<http://sztukipiekne.pl/5-ciekawostek-o-teodorze-axentowiczu/>
<https://echodnia.eu/podkarpackie/odkrywanie-sztuki-w-stalowej-woli-wkrotce-otwarcie-wystawy-obrazow-teodora-axentowicza/ar/8114573>
<https://rynekisztuka.pl/2014/09/10/trendy-na-ryнку-sztuki-wspolczesnej-i-najnowszej/>
<https://prawochronisztuke.pl/po-raz-pierwszy-po-raz-drugi-po-raz-trzeci-sprzedane-aukcja-dziel-sztuki/>
<https://rynekisztuka.pl/2013/03/19/teodor-axentowicz-na-polskim-ryнку-sztuki/>
<https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/rynki-finansowe/nowe-trendy-na-ryнку-sztuki/>
<https://obcyjezykpolski.pl/awangarda-i-ariergarda/>
<https://www.forbes.pl/opinie/4-trendy-na-ryнку-sztuki-w-2019-roku/h9b87cf>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Teodor_Axentowicz
<https://desa.pl/pl/aukcje/aukcja-sztuki-dawnej-dwrk/portret-y14m/>
<https://mnk.pl/fotogalerie/muzy-demony-i-lampart>
<https://kultura.onet.pl/sztuka/obraz-jana-matejki-pobil-rekord-10-najdrozszych-prac-polskich-artystow/lfe15fw>
<https://muzhp.pl/pl/c/2250/teodor-axentowicz-tworca-mlodej-polski>
<https://www.tygodnikpowszechny.pl/znany-nieznany-23268>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Teodor_Axentowicz
<http://www.girlsroom.pl/zycie/6561-sztuka-jest-kobieta>
<https://polskidomaukowy.com.pl/blogs/publikacje/17052132-teodor-axentowicz-katalog-wystawy-posmiertnej-tpsp-1938-raxentowicz>
<https://niezlasztuka.net/artysta/teodor-axentowicz/>
http://www.muzeumsecesji.pl/galeria_pliki/axentowicz/axentowicz7.html
http://www.muzeumsecesji.pl/galeria_pliki/axentowicz/axentowicz13.html
http://www.muzeumsecesji.pl/galeria_pliki/axentowicz/axentowicz14.html
http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Axentowicz/Axentowicz_2.htm
<https://goout.net/pl/inne-wydarzenia/swiat-obrazow-teodor-axentowicz-swieto-jordanu/udusb/+vhtve/>
http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Axentowicz/Axentowicz_3.htm
<http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Axentowicz/Index.htm>
<http://www.muzeumsecesji.pl/galeria.html>

[https://rogalin.mnp.art.pl/strona/portret-damy-w-sukni-balowej-czarna-dama-](https://rogalin.mnp.art.pl/strona/portret-damy-w-sukni-balowej-czarna-dama)
https://www.historiaposzukaj.pl/wiedza,obrazy,1257,obraz_pastele_teodora_axentowicza.html
<https://dzieje.pl/kultura-i-sztuka/sejm-upamietnil-artyste-teodora-axentowicza>
<https://echodnia.eu/podkarpackie/odkrywanie-sztuki-w-stalowej-woli-wkrotce-otwarcie-wystawy-obrazow-teodora-axentowicza/ar/8114573>
<http://warszawska-kulturalna.pl/pudelko-czekoladki-stryjenskiej>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Panorama_Tatr

IV. MATERIAŁY REGIONALNE

A. PRZEGLĄD NOWOŚCI REGIONALNYCH

300 lat Bambrów w Poznaniu : wkład małych wspólnot migracyjnych w dziedzictwo kulturowe Polski / pod red. Anny Weroniki Brzezińskiej, Agnieszki Szczepaniak-Kroll i Anny Szymoszyn. – Poznań : Wydawnictwo Miejskie Poznania : Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 2019. – 233 s. : fot., mapy, portr.

ADAM Sztark : opowieść o odwadze / Aleksandra Gadzinowska, Dorota Kowalska, Ewelina Wojtyńska; pod redakcją Izabelli Galuby-Bryi. – Kalisz : Stowarzyszenie Promocji Sztuki Łyżka Mleka, 2019. – 64 s. : fot., mapy, portr.

Jezuita urodzony w Zbiersku, odznaczony pośmiertnie medalem Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata (1907-1942)

ALBUM historyczny pałacu Kreutzów w Kościelcu / Makary Górzyński. – Kościelec : Stowarzyszenie na rzecz Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych w Kościelcu „W Koło Sztuki” ; [Koło] : Presilo Studio Robert i Patryk Andre S.C., 2019. – 259 s. : fot., mapy, portr.

BAROMETR zawodów 2020 : raport podsumowujący badanie [rynku pracy] w województwie wielkopolskim / Anna Górna-Kubacka, Małgorzata Komasa, Jagoda Michalak. – Kraków : Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, 2019. – 63 s. : mapy, tab., wykr.

BONUM faustum fortunatumque 2009-2019 / red. Anna Mamulska. – Leszno : Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Amosa Komeńskiego w Lesznie, 2020. – 330 s. : fot., portr.

Księga pamiątkowa Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Lesznie

CALISIA Devastata, Calisia Restituta = Kalisz zburzony, Kalisz odrodzony / Ryszard Bieniecki. – Kalisz : Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2019. – 193 s. : fot., portr.

Odradzanie się miasta podczas I wojny światowej

DE AUREA aetate / oprac. Ela Cecha. – Poznań : Wydawnictwo Nakom, 2019. – 379, [9] s. : fot., portr.

Publikacja jubileuszowa Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

...DO niepodległości / Grażyna Wrońska. – Poznań : Święty Wojciech Dom Medialny, 2019. – 158 s. : fot., il., portr. – (Poznaj Poznań)

Opór wobec działań antypolskich w Poznaniu od XIX wieku do 1918 roku

DOWÓDCY oddziałów powstańczych w województwie kaliskim w okresie powstania styczniowego : [słownik biograficzny] / Paweł Mamrot. – Warszawa : Paweł Mamrot, 2019. – 255 s. : fot., mapy, portr.

Bibliografia s. 203-219

DZIEDZICTWO, doświadczenie, nauka : jubileusz 70-lecia urodzin i 48-lecia pracy naukowej prof. dr hab. n. med. Ryszarda Słomskiego / Ryszard Słomski. – Poznań : Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, 2020. – 283 s. : fot., portr., wyk.

Bibliografia prac R. Słomskiego s. 97-148

Autobiografia profesora Uniwersytetu Przyrodniczego i Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu

GRAFICZNY ślad na sto lat : [album] / red. Maciej Guźniczak. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM, 2019. – 74 s. : fot.

Prace studentów z okazji stulecia UAM

IGOL – człowiek legenda : rzecz o ks. Ignacym Cieślaku SAC [1916-2002], wieloletnim misjonarzu w Rwandzie [urodzonym w Dobieżyńcu] / Franciszek Kania. – Ząbki : Apostolicum, 2019. – 181 s. : fot., portr. – (Biblioteka Misyjna SAC)

JAN Sajdak (1882-1967) / Kazimierz Ilski, Anna Kotłowska; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2019. – 243 s. : fot., portr. – (Biografie Rektorów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)

Bibliografia prac J. Sajdaka s. 195-200. Bibliografia s. 201-221

Bizantynolog, rektor Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1931-1932

KATALOG wzorów haftów występujących na terenie Hazów / wstęp i oprac. Anna Weronika Brzezińska. – Rawicz : Muzeum Ziemi Rawickiej, [2019]. – [48] s. : il., fot.

KONIN jak Colorado : zapomniana podróż Ryszarda Kapuścińskiego : [album] / Izabela Bobrowska. – Konin : Setidava, [2019]. – 71, [6] s. : fot., portr.

Fotografie Konina z 1959 roku autorstwa Ryszarda Kapuścińskiego

KULISIEWICZ [Tadeusz] : 120 na 120 : [album] / tekst i wybór ilustracji Hanna Jaworowicz. – Kalisz : Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej, 2019. – 154 s. : il.

Wybrane prace artysty związanego z Kaliszem (1899-1988)

LEKARZE : patroni ulic w Wielkopolsce : słownik biograficzny / pod red. Andrzeja Grzybowski. – Wyd. 2 popr. i uzup. – Poznań : Polskie Towarzystwo Historii i Filozofii Medycyny, 2019. – 254 s. : fot., portr.

MELODIE ludowe od Ostrowa / pod red. Sylwii Kucharskiej. – Poznań : Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej, 2019. – 126 s. : fot., nuty, portr.

Nuty z tekstem pieśni ludowych z okolic Ostrowa Wielkopolskiego

MIASTA średnie w województwie wielkopolskim i ich znaczenie dla rozwoju regionu : publikacja na podstawie ekspertyzy wykonanej na zlecenie Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego / Wanda Maria Gaczek [i in.]. – Poznań : Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne. Departament Polityki Regionalnej. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, 2019. – 445 s. : il., mapy, tab., wykr.

NA SŁUŻBIE u Kopciuszka : biografia i twórczość Zofii Urbanowskiej / Barbara Kosmowska. – Łódź : Literatura ; Konin : Setidava Wydawnictwo MBP Konin, 2019. – 294 s. : fot., portr.

Pisarka związana z ziemią konińską (1849-1939)

NOTATNIK obozowy / Michał Mędlewski; oprac. Benedykta i Piotr Holcowie; Towarzystwo Przyjaciół Wyrzyska. – Wyrzysk : Towarzystwo Przyjaciół Wyrzyska, 2019. – 47 s. : fot., portr.

Pisarz i żołnierz związany z Wyrzyskiem, jeniec Oflagu VII A Murnau (1912-1997)

OD ZAKŁADU do Instytutu Genetyki Człowieka PAN [w Poznaniu] / Ryszard Słomski. – Poznań : Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu : Instytut Genetyki Człowieka Polskiej Akademii Nauk, 2019. – 313 s. : fot., portr., tab.

Dot. też twórcy Zakładu Genetyki Człowieka Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu, Antoniego Horsta

ONI walczyli o naszą wolność / oprac. Grażyna Schlender; współpr. Krzysztof Latocha. – Kalisz : Archiwum Państwowe w Kaliszu, 2019. – 84 s. : fot., portr.

Bibliografia s. 67-72

Dot. polskich więźniów politycznych zamordowanych w więzieniu w Kaliszu od początku XX wieku

PAWEŁ Nikolajewicz Rybnikow (1831-1885) : etnograf, wicegubernator kaliski / Krzysztof Walczak. – Kalisz : Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2020. – 74 s. : fot., mapy, portr. – (Kaliszanie; 18)

PEWUKA : cud nad Wartą / Filip Czekala, Tomasz Mikszo. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2019. – 419, [9] s. : il.

Bibliografia s. 411-417

POWINNO być dobrze = It should be ok. : [album] / Zuza Krajewska. – Wrzesnia : Muzeum Regionalne im. Dzieci Wrzesińskich we Wrześni, 2019. – 259, [6] s. : fot., portr. – (Kolekcja Wrzesińska 2018)

Tekst także w jęz. angielskim

Portrety fotograficzne nastolatków z gminy Wrzesnia

PROFESOR Edward Szczechowiak : jubileusz LXX-lecia urodzin i XLVI-lecia pracy naukowej, dydaktycznej i inżynierskiej / Mieczysław Porowski, Katarzyna Ratajczak. – Poznań : Systherm D. Gazińska s.j., 2019. – 124, [20] s. : fot., tab.

Bibliografia prac E. Szczechowiaka s. 26-39, 41-43, 45-47

Profesor Politechniki Poznańskiej

REGIONALNY Zespół Pieśni i Tańca „Tursko” : historia i współczesność / Elżbieta Klakulak, Tomasz Karoń. – Gołuchów ; [Częstochowa] : Wydawnictwo Precjoza, 2019. – 88 s. : fot., portr., tab.

ROZDRAŻEWSCY i Rozdrażew : możni panowie i ich gniazdo : materiały z konferencji naukowej Rozdrażew 8 września 2018 / red. Alicja Banaszek. – Rozdrażew : Gminna Biblioteka Publiczna, 2019. – 134, [11] s., [1] k. tabl. złoż. luz. : fot., mapy, portr., tab., tabl. geneal.

Dot. także okolic Rozdrażewa

ROZWÓJ metod analizy układów z polem elektromagnetycznym : prof. dr hab. inż. Andrzej Demenko. Doktor honoris causa Politechniki Świętokrzyskiej /

oprac. Wiesław Trąmpczyński. – Kielce : Wydawnictwo Politechniki Świętokrzyskiej, 2019. – 78 s. : il.

Profesor Politechniki Poznańskiej

ROZWÓJ województwa wielkopolskiego – trendy rozwojowe i prognozowane zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej w regionie : publikacja na podstawie ekspertyzy wykonanej na zlecenie Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego. – Poznań : Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne. Departament Polityki Regionalnej. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, 2019. – 211 s. : il., tab., wykr.

STOJĄCE i płynące wody Poznania / Ryszard Gołdyn [i in.]; Fundacja Biblioteka Ekologiczna. – Poznań : Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2019. – 138 s. : fot., mapy

Bibliografia s. 131-138

SZCZELBACZECHOWA 2 : lata 90. : tak zmieniali kulturę Poznania / wstęp i red. Wojciech Makowiecki; współpr. Janusz Beger. – Poznań : Wydawnictwo Literackie Atena : Towarzystwo Jerzego Piotrowicza, 2019. – 316 s. : il.

Na okładce osoby udzielające wywiadów i przeprowadzające wywiady: Piotr Frydryszek, Katarzyna Jankowiak-Gumna, Jerzy Gumny, Alojzy A. Kuca, Grażyna Kulczyk, Michał Merczyński, Marian Marek Przybylski, Hanna Rubas, Sergiusz Sterna-Wachowiak, Tomasz Szponder, Zbigniew Theus, Joanna Bryl, Stefan Drajewski, Grzegorz Dziamski, Tomasz Janas

SZKICE i fragmenty z Powstania Wielkopolskiego 1918/19 / pod red. Zygmunta Wieliczki. – Mieścisko : Stowarzyszenie Pomocy Uczniom im. Jana Pawła II w Mieścisku, 2019. – [4], VII, 200 s., [2] k. tabl. : fot., mapy, portr.

Reprint, oryg.: Poznań : Związek Weteranów Powstań Narodowych 1914/19, 1933

SZTANGA w górze : trzy dekady sekcji podnoszenia ciężarów na tle działalności LKS „Budowlani-Cafus” Nowy Tomyśl w latach 1983-2019 / Tomasz Siwiński. – Nowy Tomyśl ; Glinno : Drukarnia Beyga, 2019. – 160 s. : fot., portr., tab.

ŚLADAMI Bambrów / Anna Plenzler. – Poznań : Wydawnictwo Miejskie Poznania, 2019. – 124, [4] s. : fot., mapa, portr.

ŚWIAT ukołysany / Władysław Deryng. – Piła : Wydawnictwo Media Zet
Zuzanna Przeworska, 2019. – 223 s. : fot., portr.

Klinika „Ars Medical” w Pile. Wspomnienia kapelana Władysława Derynga
oraz pacjentów

ŚWIT = beginnings : [album] / Chris Niedenthal, Tadeusz Rolke; [tekst]
Karol Szymkowiak. – Września : Muzeum Regionalne im. Dzieci Wrzesińskich
we Wrześni, 2020. – 93, 95 s. : fot., portr. – (Kolekcja Wrzesińska 2019)

Tekst także w jęz. angielskim

Fotografie Wrześni i jej mieszkańców

WIELKOPOLSKA z tradycją : obyczaje, ludzie, folklor : księga regionalnego
bogactwa i lokalnej dumy : [album] / red. Leszek Gracz, Michał Kopiński. –
Poznań : Polska Press, 2019. – 104 s. : fot.

Dot. zachowywania dziedzictwa kulturowego w poszczególnych gminach

WODY Wielkopolski / pod red. Adama Choińskiego. – Poznań : Wydawnictwo
Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2019. – 574 s. : fot.,
mapy, tab., wyk. – (Geografia / Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu;
nr 103)

Bibliografia s. 551-[575]

ZACHOWANIE lokalnego dziedzictwa : pomniki i tablice pamiątkowe w
regionie śremskim / pod red. Zbigniewa Szmidta; oprac. Monika Bulińska, Anna
Michalak. – Śrem : Unia Gospodarcza Regionu Śremskiego – Śremski Ośrodek
Wspierania Małej Przedsiębiorczości, 2019. – 288 s. : fot.

Publikacja krajoznawczo-historyczna

ZBIGNIEW Wielgosz (1929-2017) : historyk mediewista, badacz i popularyzator
historii regionalnej / red. Violetta Julkowska. – Poznań : Instytut Historii
UAM ; Kościan : Stowarzyszenie Absolwentów Gimnazjum i Liceum w Kościanie,
2019. – 166 s. : fot., portr.

Bibliografia publikacji Z. Wielgosza s. 101-111

Profesor Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu związany z Kościanem

ZDAWAĆ się może, że są tu od zawsze... : małe obiekty sakralne Nowego
Tomyśla i okolic : [album] / Barbara i Krzysztof Jandy, Jan Bąbelek [i in.]. –
Nowy Tomyśl : Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna, [2019]. – 339, [4] s. :
fot., mapy

ZNANE twarze : co je łączy? / Jerzy Filipiak. – Poznań : Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, 2019. – 198 s. : portr.

Sportowcy z Poznania

B. IMPREZY KULTURALNE W BIBLIOTEKACH PUBLICZNYCH WOJ. WIELKOPOLSKIEGO

(czerwiec–sierpień 2020)

Z powodu pandemii koronawirusa i obostrzeń epidemicznych działalność bibliotek została zmieniona. Część z nich zawiesiła czy ograniczyła swoją aktywność lub przeniosła ją na portale społecznościowe albo stronę internetową biblioteki. W świecie wirtualnym można było znaleźć wiele ciekawych propozycji. Upowszechniono tam zajęcia w formie konkursów, prezentacji czy warsztatów w myśl hasła „Zostań w domu”.

Jak zawsze w miesiącach letnich inspiracją do działalności bibliotek był Dzień Dziecka. Organizowano też bloki imprez nawiązujące do hasła „Cała Polska czyta dzieciom” jak Ogólnopolski Tydzień Czytania Dzieciom” czy „Mała książka – wielki człowiek”. W ramach Narodowego Czytania rozpoczęto publiczną lekturę „Balladyny” Juliusza Słowackiego.

Trwają obchody roku Jana Pawła II i Leopolda Tyrmanda oraz rocznic urodzin i śmierci pisarzy. Szczególnie uczczono 100-lecie Bitwy Warszawskiej. W niektórych bibliotekach wspomniano też doniosłe wydarzenia sprzed 40. lat – porozumienia sierpniowe.

C z e r w i e c

Czarniejewo (pow. Gniezno)

- Ogólnopolski Tydzień Czytania Dzieciom – warsztaty plastyczne – film na Facebooku (Filia w Żydowie)
- Wakacje z książką – akcja fotograficzna na Facebooku (Filia w Żydowie)
- Ania i Asia inspirują – warsztaty plastyczne na Facebooku (Filia w Żydowie; także w lipcu i sierpniu)

Dobrzyca (pow. Pleszew)

- IX wirtualna wystawa w cyklu „MAM PASJĘ”: Anna Marszałek – prace plastyczne

Kalisz

- E-BOOKI na kliknięcie – udostępnianie czytelnikom dostępu do elektronicznej platformy IBOOK libra oraz konsorcjum LEGIMI; reklamowanie wybranych pozycji na profilu Facebookowym Biblioteki (także w lipcu i sierpniu)
- „Lektury Michała” – vlog z recenzjami książek (także w lipcu i sierpniu)
- „Autor Movie” – wywiady on-line z autorami książek (także w lipcu i sierpniu)
- „W białych rękawiczkach” – autorski vlog, w którym prezentowane są biblioteczne cymelia i ciekawostki (także w lipcu i sierpniu)
- „Się pisze, się czyta” – rubryka literacka z recenzjami książek
- „Cała Polska Czyta Dzieciom o Zwierzętach” w ramach XIX Ogólnopolskiego Tygodnia Czytania Dzieciom – głośne czytanie fragmentów utworów o zwierzętach w wykonaniu osób zaproszonych przez Bibliotekę oraz codzienna prezentacja innego zwierzęcia – „bohatera dnia”; polecanie książek o zwierzętach z katalogu Biblioteki; akcja wklejania zdjęć ze zwierzętami pod postami
- Konkursy:
  - ~ „Kaliskie Spotkania Teatralne” – konkurs dotyczący historii KST (także w lipcu)
  - ~ „Literka do literki – grosik do grosika” – konkurs dla dzieci zorganizowany we współpracy z bankiem PKO (także w lipcu i sierpniu)

Kłeco (pow. Gniezno)

- „Literacko dla bohaterów” – konkurs literacko-plastyczny polegający na napisaniu wiersza lub piosenki o tematyce związanej ze służbą zdrowia

Kościan

Miejska Biblioteka Publiczna

- Prezentacja filmu z okazji Dnia Dziecka przygotowanego przez Oddział dla Dzieci (publikacja na YouTube)
- Prezentacja filmu z piosenkami z okazji Dnia Dziecka przygotowanego przez Teatr TAK (publikacja na Facebooku)
- „Literackie ciekawostki” – filmy poświęcone życiu i twórczości Elizy Orzeszkowej oraz Jane Austen, opublikowane na kanale YouTube
- Publikacja recenzji książkowych w cyklu „Do czytania” (na stronie internetowej)
- Zakończenie zajęć w Klubie Trąbka Bombka
- Towarzystwo Miłośników Ziemi Kościańskiej: „Deindustrializacja gospodarki Kościana” – wykład Zdzisława Witkowskiego, nagrany i transmitowany na kanale YouTube

- #Zostań w domu i... Do dzieła! – warsztaty plastyczne dla dzieci online (publikacja na stronie internetowej oraz Facebooku)

Krzywiń (pow. Kościan)

- „Jaś i Małgosia” – bajka online z okazji Dnia Dziecka
- „Zagubiony pawi ogonek” – spektakl online z w ramach akcji „Cała Polska czyta dzieciom”
- Realizacja projektu „Książka na widelcu” – pracownicy biblioteki przygotowali potrawy z przepisów zawartych w literaturze pięknej
- Z cyklu „Biblioteka poleca”: „Jeszcze się kiedyś spotkamy” Magdaleny Witkiewicz oraz „Jej portret. Opowieść o Januszu Kofcie” Piotra Derlatki

Leszno

- Wystawy:
  - ~ „Jazz Tyrmanda”, wystawa przygotowana w związku z obchodami Roku Leopolda Tyrmanda ukazująca go jako miłośnika jazzu; realizacja: WystawyPolakowska.pl (Galeria Dworcowa; także w lipcu)
  - ~ „Leszno niezauważone” – wystawa pokazująca miejsca i zabytki architektoniczne z perspektywy przemian lat 1917-1922; przygotowana przez Leszczyński Klub Fotograficzny działający przy MBP, przy współpracy z Muzeum Okręgowym, Archiwum Państwowym, Miejską Biblioteką Publiczną oraz leszczyńskim Oddziałem Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa (Galeria Ratuszowa)
  - ~ „Klimaty Leszczyńskie” – cykl 6 obrazów z obiektami architektonicznymi Leszna, autorstwa Jerzego Przyniczki (Galeria Ratuszowa; także w lipcu)
  - ~ „Leszno w czasie zatrzymane” – wystawa przygotowana przez członków Leszczyńskiego Klubu Fotograficznego, działającego przy MBP. Ekspozowane zdjęcia są pokłosem projektu „Leszno 1917-1922. Wolność w pięciu odsłonach” realizowanego przez Miejską Bibliotekę Publiczną w Lesznie, Archiwum Państwowe w Lesznie oraz Muzeum Okręgowe w Lesznie (Stacja Biznes)
- „O bohaterkach powieści kryminalnych” – spotkanie autorskie z Bernadettą Darską, realizowane w ramach projektu „Książka – o tym się mówi”
- „Bajki w Ratuszowej” – Marek Prałat, aktor Teatru Miejskiego w Lesznie czytał bajki Krystyny Grys; wydarzenie adresowane dla dzieci zostało nagrane i zamieszczone na stronie internetowej MBP oraz Facebooku
- „Generał Władysław Anders – czyny i pamięć” – rozmowa prof. Bogusława Polaka z prof. Waldemarem Handke o drodze gen. Władysława Andersa od dowódcy brygady do Naczelnego Wodza Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie – w ramach realizacji zadania „Książka – o tym się mówi”

- „Przez Kołymę sto na godzinę” – spotkanie z cyklu „Wokół globusa” na temat Jakucji, jej przyrody, mieszkańców i ich warunków życia – w ramach realizacji projektu „Książka – o tym się mówi”; gościem spotkania był Szymon Przebinda – absolwent lingwistyki stosowanej na UAM Poznań, miłośnik gór, języków, geografii oraz dzikiej przyrody, znający dobrze Rosję

Łubowo (pow. Gniezno)

- „Dzieciaki w Bibliotece” – czytanie książek Marcina Mortki i prezentacja online prac uczestników zajęć (także w lipcu i sierpniu)
- Zajęcia muzyczne
- Koncert uczestników zajęć muzycznych „Stand by me” online
- Spotkanie autorskie z Ałbeną Grabowską online na Facebooku
- Konferencje i warsztaty online

Pakosław (pow. Rawicz)

- „Jan Kochanowski – poeta z Czarnolasu” – wystawa on-line
- „Zapamiętaj ich twarze” – quiz dla czytelników on-line
- „Sowa Mądra Głowa zaprasza do zabawy” – konkurs plastyczny dla dzieci w formie on-line
- „O Małym Księżciu” – wystawa on-line
- „Gustaw Herling-Grudziński – człowiek niezłomny” – wystawa on-line
- „Świat jest piękny” wystawa w 55. rocznicę urodzin Beaty Pawlikowskiej (Chojno)

Pleszew

- Ogólnopolski Tydzień Czytania Dzieciom – czytanie online bajek stworzonych przez bibliotekarki oraz tutoriale dotyczące przygotowania prac plastycznych nawiązujących tematycznie do przeczytanego utworu literackiego

Powidz (pow. Sępca)

- Spotkanie z bajką – nagranie bajki online dla przedszkolaków i zerówki

Rawicz

- Prawa konsumentów on-line
- „Jak nie czytam jak czytam” – konkurs fotograficzny on-line dla czytelników (współudział z Biblioteką Szkolną w Zielonej Wsi)
- Galeria Jednego Obrazu (także w lipcu i sierpniu):
  - ~ „Kot” – Daniel Wiatrowski
  - ~ „Słoneczniki” – Daniel Wiatrowski
  - ~ „Portret” – Halina Murkowska
  - ~ „Ptak” – Halina Murkowska
  - ~ „Ikony” – Halina Murkowska

Słupca

- Ogólnopolski Tydzień Czytania Dzieciom pod hasłem „Cała Polska Czyta Dzieciom o Zwierzętach” – czytanie przez zaproszonych gości fragmentów książek o zwierzętach, teatrzyk kamishibai, warsztaty – wykonywanie zwierząt z materiałów „z odzysku” (Facebook)
- Ogólnopolski Dzień Dogoterapii – czytelnicy umieszczali w komentarzach pod postem zdjęcia z psem (Facebook)
- Dzień Ojca – warsztaty „Laurka na Dzień Taty” (Facebook)
- Światowy Dzień Smerfa – czytanie fragmentu opowiadania z książki „Długi dzień Śpiocha” oraz warsztaty – wykonanie wioski Smerfów z plasteliny (Facebook)

Zagórów (pow. Słupca)

- Lokalny Klub Kodowania – testowanie scenariuszy z ekologii z wykorzystaniem możliwości robotów Photon

Lipiec

Bojanowo (pow. Rawicz)

- Z książką po Bojanowie – facebookowe zagadki dla czytelników
- Wakacyjne karty edukacyjne – zabawa dla najmłodszych z nagrodami (rozstrzygnięcie we wrześniu)

Czarniejewo (pow. Gniezno)

- Rebusy – on-line (Filia w Żydowie; także w sierpniu)
- Wakacyjny konkurs dla dorosłych ze znajomości literatury – on-line (także w sierpniu)
- Warsztaty plastyczne dla dzieci – on-line

Dobrzyca (pow. Pleszew)

- „Zaczytane wakacje!” – cotygodniowe internetowe mini konkursy dla dzieci oraz dorosłych dotyczące znajomości nowości wydawniczych (także w sierpniu)

Gniezno

- Laboratorium Słowa:
  - ~ „Wszystkie barwy polskiego kryminału” – spotkanie autorskie z Alkiem Rogozińskim, Robertem Małeckim i Ryszardem Ćwirlejem
  - ~ Taniec rzeczywistości: warsztaty kreatywnego pisania z Alex Freiheit
- „Słoneczna półka” w ramach akcji Cała Polska czyta dzieciom – polecenia literatury, wystawka (także w sierpniu)

- Literacki fyrtel w sieci: Krzysztof Szymoniak – spotkanie autorskie online

Kalisz

- „Podpisz się jak...” – prezentacja sztuki kaligrafii (także w sierpniu)
- Audiobooki z Jedyńki – akcja promująca zbiory Filii nr 1
- Książki na każdą okazję – propozycje lekturowe
- „Dokąd pojechała książka?” – akcja fotograficzna, w której czytelnicy przysyłają zdjęcia dokumentujące, dokąd w czasie wakacji wyjechali z książką
- „Poranki hrabianki” – autorski podcast inspirowany kaliską prasą przełomu XIX/XX wieku (także w sierpniu)
- „Świat w czasach pandemii” – podsumowanie konkursu dla osób niepełnosprawnych (Filia nr 3)
- Konkurs na recenzję książki „Baku, Moskwa, Warszawa” (zorganizowany wraz z wydawnictwem Qes Agency)
- Wystawy:
  - ~ „Stacja: Niepodległa. Na torach II RP” (Filia nr 5; także w sierpniu)
  - ~ „Polska morska Niepodległa” (także w sierpniu)
  - ~ „...niosąc naręczą pragneń jak spalonych róż” (Filia nr 1; także w sierpniu)

Kościan

Miejska Biblioteka Publiczna Kościan

- „Literackie ciekawostki” – Maria Pawlikowska-Jasnorzewska (YouTube)
- „Literackie przysmaki” – podsumowanie 5 lat filmowych inspiracji książkami (YouTube)
- „Do czytania” – recenzje książek publikowane na stronie internetowej

Krzywiń (pow. Kościan)

- Ogłoszenie konkursu „Pozdrowienia z wakacji”
- Propozycja fotograficznej zabawy książkowej dla czytelników – układanie zabawnych zdań z tytułów książek

Leszno

- Wystawy:
  - ~ „Janusz Grabiański” – wystawa z cyklu „Mistrz Ilustracji”, przygotowana w ramach Poznańskich Targów Książki (Biblioteka Główna oraz Galeria Dworcowa, Stacja Biznes)
  - ~ „Z głębin czasu” – cykl artystycznych zdjęć Andrzeja Przewoźnego, pracownika Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lesznie, założyciela Leszczyńskiego Klubu Fotograficznego
  - ~ „Leszno w czasie zatrzymane” – fotografie wykonane na początku roku, w przededniu 100-lecia powrotu Leszna do Polski, autorami 50. zdjęć są członkowie Leszczyńskiego Klubu Fotograficznego (Stacja Biznes)

Łubowo (pow. Gniezno)

- Wielkopolska Rada Kultury – konferencja + warsztaty dyrektorów instytucji kultury województwa wielkopolskiego na temat „Kultura w czasie pandemii” (współpraca z Gminnym Ośrodkiem Kultury w Kłecku)
- Spotkanie autorskie z Zygmuntem Miłoszewskim online na Facebooku
- Udział w akcji #gabryschelenge

Pakosław (pow. Rawicz)

- Zajęcia wakacyjne dla dzieci:
  - ~ „Dmuchałce, latawce, wiatr” – konkurs plastyczny on-line
  - ~ „Zaprojektuj własną pocztówkę z wakacji” – konkurs plastyczny on-line
  - ~ „Rysujemy od ręki” – konkurs plastyczny on-line
  - ~ „Znam tych bohaterów” – quiz literacki on-line
  - ~ „Znajdź różnice” – wakacyjne łamigłówki on-line
- Wystawy on-line:
  - ~ „Maria Pawlikowska-Jasnorzewska – poetka miłości i koloru”
  - ~ „Janusz Korczak – przyjaciel dzieci”
  - ~ „Niech ludzie dają wam wyłącznie powody do merdania ogonkami” – wystawa z okazji Światowego Dnia Psa (Chojno)
  - ~ „Światowy Dzień Czekolady” (Chojno)
- Zabawy on-line dla dzieci:
  - ~ „Poszukiwanie Czerwonego Kapturka” (Chojno)
  - ~ „Święto Pszczółki Mai” (Chojno)

Pleszew

- W cyklu „Lipcowe czwartki z regionem”:
  - ~ „Wielkopolska – cudze chwalicie – swego nie znacie” – wykład Aleksandry Warczyńskiej
  - ~ „Historia, ludzie, miejsca – questowanie” – wykład Aleksandry Warczyńskiej
  - ~ „Szlaki turystyczne w powiecie pleszewskim” – wykład Marcina Czerwińskiego
  - ~ „Turystyka rodzinna” – wykład Marcina Czerwińskiego
- Spotkanie z Jakubem Poradą, dziennikarzem
- „Na tropie Rabusia” – rodzinna gra terenowa
- „Literackie Bingo” – konkurs czytelniczy dla dzieci
- „Rozprawiamy się z legendami” – konkurs regionalny online

Rawicz

- „Światowy Dzień Psa – ten dzień spędzamy ze swoimi pupilami” – galeria on-line naszych czworonogów

Słupca

- Dzień Psa – wykład Kuby Ulatowskiego, instruktora szkolenia psów (Facebook)
- Dzień Czerwonego Kapturka – teatrzyk (Facebook)
- Dzień Pszczółki Mai – quiz (Facebook)
- Podaruj wiersz (Facebook)

Śmigiel (pow. Kościan)

Działalność on-line:

- Quiz „Rozpoznaj książkę po miejscu akcji”
- Wykreślanka „Nazwiska znanych i lubianych pisarzy”
- Wędrówki po Polsce z baśnią i legendą w tle
  - ~ Pojezierze Leszczyńskie
  - ~ Kolebka Polski
  - ~ Dolny Śląsk
  - ~ Mazowsze Serce Polski
  - ~ Góry Świętokrzyskie

Sierpień

Gniezno

- Laboratorium Słowa:
  - ~ Spotkanie z Iloną Myszkowską, autorką komisów internetowych
  - ~ Spotkanie z Anną Łaciną, gnieźnieńską autorką literatury familijnej
  - ~ „Siła miłości w książkach Agnieszki Lingas-Loniewskiej” – spotkanie z autorką
  - ~ „Współczesna, polska literatura fantastyczna” – spotkanie autorskie z Anetą Jadowską
  - ~ „Klasyka – rozmowy niekontrolowane” – wykład Pawła J. Bąkowskiego
  - ~ „Laboratorium opowieści” – warsztaty kreatywnego opowiadania; prowadzenie: Tomasz Antosik
- Literacki fyrtel w sieci:
  - ~ Paweł J. Bąkowski – spotkanie autorskie online
  - ~ Piastowskie Lato Poezji – wspomnienia – spotkanie autorskie online
- Rozmowy przy wspólnym stole:
  - ~ „Gnieźnieńskie kluby sportowe. Współpraca czy rywalizacja?” – panel dyskusyjny
  - ~ „Dlaczego zachwyca, jeśli nie zachwyca”. Klasyka literatury w oczach młodego człowieka – panel dyskusyjny
- „Królewskie Gniezno Czyta” – II Piknik Czytelniczy BPMG:

- ~ Ambasadorka Czytania – Zosia Wróblewska
- ~ Opowiadamy rodzicom i dzieciom co znajdują dla siebie w Bibliotece
- ~ Ciocia Jadzia z Brazylii – spotkanie autorskie z Elizą Piotrowską
- ~ Wręczenie dyplomów „Czytająca rodzina” w ramach akcji CPCD
- ~ „Gzuby na Fyrtlu” – Teatrzyk Dudula
- ~ Myszka Marcysia od kulis – spotkanie autorskie z Agnieszką Gadzińską
- ~ Lucky-Luke – spotkanie z magikiem
- ~ „Niesamowite przygody dziesięciu skarpetek” – spotkanie autorskie z Justyną Bednarek
- ~ Zrozumieć uzależnienie – rola literatury w terapii: Tomasz Chełek i Zuzanna Chełek
- ~ Harcerska baza przygody z 17 Drużyną Wędrowniczą „Bi - Pi”
- ~ Bajki Pomagajki z teatryku kamishibai
- ~ Pan Walizka
- ~ Teatru Terminus A Quo spektakle: „Lokomotywa” i „Wyprawa na Działberlaka”
- ~ Gry i zabawy z grupą „Animacje i Wariacje”
- ~ Światłoczułe słowa vol. 7: „Portrety Doriana” – wernisaż wystawy fotografii Doriana Kaczmarka

Kalisz

- Akcja „TOM w DOM” – umożliwienie czytelnikom wypożyczeń z dostarczeniem książek do domu.
- Uruchomienie nowego punktu uwalniania książek w ramach Bookcrossingu w Galerii Amber
- Teatrzyk z Górnej Półki – kukiełkowe przedstawienia; jako element wprowadzający do Narodowego Czytania „Balladyny” – „Łyżka Balladyny dla małych i dużych”.
- „Historia z plakatu” – pierwszy w nowym cyklu wykład Marka Kozłowskiego w czterdziestą rocznicę porozumień sierpniowych
- „Książki lubimy – wierszyki mówimy” – podziękowanie dla bibliotekarzy z Filii nr 9 – nagrania recytacji wierszyków Brzechwy przesłane przez podopiecznych z przedszkola

Kłeco (pow. Gniezno)

- #pokazcosieuwasczyta – dołączenie do akcji promującej czytelnictwo zorganizowanej na Facebooku – prezentacja okładek książek najpoczytniejszych w bibliotece

Kościan

Miejska Biblioteka Publiczna

- „Z książką na walizkach” – cykl rekomendacji książek dla dzieci i młodzieży (recenzje pisane także przez czytelników) – publikacja na stronie internetowej
- „Literackie ciekawostki” – Stanisława Przybyszewska (YouTube)
- „Do czytania” – recenzje książek publikowane na stronie internetowej
- „Literackie przysmaki” – deser inspirowany „Balladyną” Juliusza Słowackiego (YouTube)
- „W starym kinie. Juliusz Słowacki Balladyna” – film promujący tegoroczną akcję Narodowego Czytania, przygotowany przez bibliotekę (YouTube)
- Wystawa w holu biblioteki nt. inscenizacji Balladyny Juliusza Słowackiego

Krzywiń (pow. Kościan)

- Wystawa z okazji 100. rocznicy Bitwy Warszawskiej
- Udział w akcji #pokażcosięuwasczyta („Pokaż, co się u was czyta”)

Leszno

- „Leszczyńskie pułki w kampanii wrześniowej” – prelekcja Krzysztofa Handke. Historyk i popularyzator wiedzy o Garnizonie Leszno opowiedział o szlakach bojowych leszczyńskich jednostek w kampanii wrześniowej: 55 Pułku Piechoty, 17 Pułku Ułanów oraz Batalionów Obrony Narodowej. Spotkaniu towarzyszyła okolicznościowa wystawa „80. rocznica wybuchu II wojny światowej”
- „Kazimierz Wiśniewski – ostatni przedwojenny komendant Policji w Lesznie” – promocja książki Damiana Szymczaka, regionalisty, autora publikacji i artykułów poświęconych m.in. dziejom Leszna i ziemi leszczyńskiej; książka w ramach serii Cives Nostri, podejmującej temat życia i działalności najwybitniejszych obywateli Leszna okresu międzywojennego
- „Narodowe Czytanie” – 8. edycja akcji, podczas której mieszkańcy Leszna czytali nowele polskie; oprawa muzyczna: Katarzyna Wojtkowiak – utwory Chopina, I.J. Paderewskiego oraz muzyka filmowa
- Laboratorium Sztuki i Ruchu – cykliczne spotkanie prowadzone przez Bożenę Łuczak
- Jubileusz 25-lecia Klubu „Twój Styl” , działającego przy MBP; w programie m.in. wystąpienie inicjatorki i wieloletniej przewodniczącej Klubu dr Janiny Małgorzaty Halec, przemówienia gości oraz koncert Sary Kicińskiej i Przemka Maćkowiaka

- Recital Alony Szostak, aktorki Teatru Rozrywki w Chorzowie, absolwentki Instytutu Teatralnego w Moskwie; w programie – m.in. utwory Anny German, Ewy Demarczyk, Edith Piaff, Jacques'a Brela
- Stoisko Miejskiej Biblioteki Publicznej podczas Wielkiego Festynu Aktywności, rozpoczynającego piątą edycję Aktywnego Obywatelskiego Leszna, imprezy przygotowywanej z myślą o mieszkańcach oraz podmiotach działających na rzecz lokalnych społeczności. Biblioteka sprzedawała swoje publikacje, rozdawała zakładki do książek, balony itp. Przy stoisku działał też kącik czytelnicy prasy, relaksu i kącik dla najmłodszych czytelników
- Debata publiczna w ramach projektu „Leszno 1917-1922 w pięciu odsłonach” zorganizowana z okazji Europejskich Dni Dziedzictwa. Wydarzenie było fragmentem zadania realizowanego z Programu Wieloletniego NIE-PODLEGŁA na lata 2017-2022; nabór Koalicje dla Niepodległej
- „17 września w pamięci Sybiraków” – spotkanie z członkami Związku Sybiraków w Lesznie; Janina Tonicka, Franciszka Kania, Janina Błażejewska i Zbigniew Halczuk opowiedzieli o wydarzeniach ze swojego życia związanych z napaścią Sowietów na Polskę, losie ich rodzin, zsyłce na Sybir oraz o tym, jak wyglądało życie w Afryce i jak trudny był dla wielu powrót do powojennej Polski
- „Środa z Poezją Kawy...” – spotkanie w ramach cyklu prowadzonego przez Bożenę Łuczak
- „Choroby dietozależne – jak jedzenie wpływa na nasze zdrowie?” – wykład Agaty Szalewskiej, dietetyka, specjalistki żywienia medycznego i sportowego
- Koncert Justyny Szafran z zespołem – piosenki Edith Piaf; w ramach V edycji Festiwalu „Miasto Grochowiaka” (Biblioteka Ratuszowa; współorganizacja z Urzędem Miasta Leszna)
- „Tańczę Derwiszem” – promocja najnowszego zbioru wierszy Sabiny Klak, leszczyńskiej poetki, autorki tekstów piosenek; oprawa muzyczna – zespół MUS TRIO
- Koncert zespołu „Pudełko Zapalek” – program stworzony do wierszy Stanisława Grochowiaka oraz autorskie piosenki korespondujące z twórczością poety – w ramach V edycji Festiwalu „Miasto Grochowiaka”
- „Ten dom ma tajemnicę – poszukiwania skarbów w zamkach i w pałacach” – spotkanie inaugurujące cykl „Biblioteka Odkrywców”; gościem była Joanna Lamparska, autorka książek, podróżniczka, dziennikarka, poszukiwaczka skarbów
- „Wędrujący Teatr Piosenki” – koncert grupy twórczej Tacy Sami Różni, którą tworzą osoby z niepełnosprawnością sensoryczną (współorganiza-

cja: Fundacja Siódmy Zmysł z Krakowa i Ileszczyńskie Stowarzyszenie Sztuka Dla Wszystkich)

Łubowo (pow. Gniezno)

- Wystawa poświęcona setnej rocznicy wojny polsko-bolszewickiej pt. „Bitwa Warszawska. Stulecie Zwycięstwa” – ekspozycja składająca się z 20 plansz. Wystawę przygotowało Biuro programu „Niepodległa” we współpracy z Muzeum Wojska Polskiego;
- Konkurs Stroik Dożynkowy – przygotowany wspólnie z Urzędem Gminy Łubowo i Komisją Kultury, Oświaty, Zdrowia i Pomocy Społecznej (nadsyłanie zdjęć stroików drogą elektroniczną i ocena prac przez komisję, oraz na Facebooku) Ogłoszenie wyników letnich konkursów i wydawanie nagród;
- #pokazcosieunasczyta – udział w akcji promującej czytelnictwo na Facebooku
- „Lew w Paryżu” – teatryk kamishibai online na Facebooku
- „Domowe Archiwum” z Archiwum Państwowego we Wrocławiu promocja na Facebooku

Pakosław (pow. Rawicz)

- „Cud nad Wisłą w moich oczach” – konkurs plastyczny on-line,
- Wystawy on-line:
  - ~ „Narodowy Dzień Pamięci Powstania Warszawskiego”
  - ~ „100. rocznica Bitwy Warszawskiej”
  - ~ „Znam Jana Brzechwę”
  - ~ „Honore de Balzac – artysta znany”
  - ~ „Wdzięczni Bohaterom” – wystawa z okazji 81. rocznicy wybuchu II wojny światowej
  - ~ Dzień Miłośników Książek (Chojno)
  - ~ „1920. Bitwa Warszawska” – wystawa w 100. rocznicę Bitwy Warszawskiej (Chojno)

Pleszew

- „Tropem pleszewskich zagadek” – gra terenowa dla młodzieży
- Spotkanie z Romanem Czejarkiem, dziennikarzem
- Spotkanie autorskie z Iloną Wiśniewską, reporterką
- Plenerowe wydarzenie „Rodzinna niedziela z planszówkami” – turniej gier planszowych
- Impreza plenerowa podsumowująca konkursy wakacyjne „Na tropie Rabusia”, „Literackie Bingo”, „Rozprawiamy się z legendami”

Powidz (pow. Słupca)

- „Sobota na rowerze” – współorganizacja rajdu rowerowego

Rawicz

- „Letnia Czytelnia” – wakacyjna odsłona Biblioteki działającej w parku przy Domu Kultury – leżak z książką, wśród drzew i zieleni parku
- Przystanek Letnia Czytelnia – spotkanie z osobami niepełnosprawnymi ze Środowiskowego Domu Samopomocy w Rawiczu
- „Artystyczne wakacje letnie” – warsztaty artystyczne z dziećmi w ramach półkolonii organizowanych przez MGOPS (współdział z Domem Kultury)

Śmigiel (pow. Kościan)

- Quiz „Skojarzenia”
- Quiz „Owocowe tytuły”
- Wystawa – Bitwa Warszawska
- Wędrówki po Polsce z baśnią i legendą w tle:
  - ~ Małopolska
  - ~ Sandomierz
  - ~ Pomorze Zachodnie
  - ~ Wybrzeże
  - ~ Kaszuby
  - ~ Podlasie

C. WOJEWÓDZKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA I CENTRUM
ANIMACJI KULTURY NA ŁAMACH PRASY

KSIĄŻKA do książki / jrs. W: A B C . – 2020, nr 12, s. 20

M.in. o „Encyklopedii Powstania Wielkopolskiego” wydanej przez WBPiCAK.

KULTURA z rozmachem. W: M o n i t o r W i e l k o p . – 2020, nr 9, s. 1

Inwestycje Samorządu Województwa Wielkopolskiego w wielkopolską kulturę (w tym remont WBPiCAK).

MILIONOWE inwestycje w wielkopolską kulturę, historię i sztukę / Piotr Ratajczak. W: M o n i t o r W i e l k o p . – 2020, nr 9, s. 8-9

Inwestycje Samorządu Województwa Wielkopolskiego w wielkopolską kulturę (w tym remont WBPICAK).

PRZETRWAĆ pandemię / Iwona Smarsz [i in.]. W: G ł o s W i e l k o p . – 2020, nr 155, dod. Kultura u podstaw nr 3, s. 4-5

Działalność WBPICAK podczas pandemii COVID-19.

PRZYGODA z questami / Aleksandra Warczyńska. W: P r z e g l ą d W i e l k o p . - 2020, nr 1, s. 89-90

Wielkopolskie gry terenowe opracowane w Pracowni Krajoznawczej WBPICAK.

UDRĘCZONY umysł / Julia Niedziejko. W: I K S . – 2020, nr 8, s. 30-31

Recenzja tomiku Edwarda Pasewicza „Sztuka bycia niepotrzebnym” wydanego przez Wydawnictwo WBPICAK.

WOJEWÓDZKA Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury. W: I K S . – 2020, nr 7, s. 93-94

Nowości wydawnicze WBPICAK: Justyna Kulikowska „Tab_s”; Edward Pasewicz „Sztuka bycia niepotrzebnym” oraz. reklama publikacji Wydawnictwa WBPICAK nominowanych do Nagrody Literackiej GDYNIA 2020 .

WOJEWÓDZKA Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury. W: I K S . – 2020, nr 8, s. 85-86

Nowości wydawnicze Wydawnictwa WBPICAK: Marcin Ostrychacz „Cielenie lodowca”; Patrycja Sikora „Instrukcja dla ludzi nie stąd”; Peter Gizzi „Pieśni progowe” (współpraca z Krakowskim Biurem Festiwalowym i Fundacją Miasto Literatury).

WYDAWNICTWO WBPICAK poleca. W: I K S . – 2020, nr 7, s. 95

Reklama publikacji wydanej przez WBPICAK: „Pieśni progowe”.

WYDAWNICTWO WBPICAK poleca. W: I K S . – 2020, nr 8, s. 87

Reklama publikacji wydanej przez WBPICAK: Piotr Sommer „Kolekcja wiosenna”.

ZOSTAŃ powiatowym detektywem / (ts). W: G ł o s W i e l k o p . – 2020, nr 166, dod. Powiatowa 17, nr 9, s. 2

Akcja „Na tropie skarbów” organizowana we współpracy z WBPICAK w Poznaniu.

V. KRONIKA

A. Polskie nagrody i wyróżnienia

- **Nagrodą IBBY (Sekcji Polskiej)** za 2019 rok wyróżniono książki: Marty Kisiel „Małe Licho i anioł z kamienia” (kategoria literacka – książka dla dzieci); Agnieszki Wolny-Hamkało „Lato Adeli” (kategoria literacka – książka młodzieży); Moniki Hanulak „Homo Lector. Kalendarz na 13 miesięcy” (książka obrazkowa); „Podróżnicy. Wielkie wyprawy Polaków” – ilustracja i projekt graficzny Jacka Ambrożewskiego i Zofii Frankowskiej. Nagrodę specjalną w kategorii „Dziecko jest najważniejsze” przyznano Marcinowi Szczygielskiemu za książkę „Teatr Niewidzialnych Dzieci”. Nagrodą za upowszechnianie czytelnictwa uhonorowano Danutę Świerczyńską-Jelonek.
- **Nagrodę Literacką Gdynia** 2019 otrzymali: Tomasz Bąk za tomik „Bailout” (kategoria poezji); Dorota Kotas za zbiór opowiadań „Pustostany” (kategoria prozy); Urszula Zajączkowska za książkę „Patyki, badyle” (kategoria eseistyki); Piotr Sommer za przekład „Co robisz na naszej ulicy” Charlesa Reznikoffa.
- **Nagrodę Literacką im. Juliana Tuwima** w 2019 roku otrzymała Małgorzata Szejnert za całokształt twórczości.
- **Nagrodę Literacką im. Marka Nowakowskiego** w 2020 roku przyznano Marcie Kwaśnickiej, autorce zbioru opowiadań „Pomyłka”.

B. Międzynarodowe nagrody i wyróżnienia

- **Nagrodę im. Hansa Christiana Andersena** za 2020 rok otrzymały: Jacqueline Woodson, amerykańska autorka powieści dla młodzieży, oraz Albertine, szwajcarska ilustratorka.
- **Nagrodę Pulitzera** w 2020 roku otrzymał Colson Whitehead za książkę „Miedziaki” (kategoria: literatura piękna).

C. Zmarli

- **Carlos Ruiz Zafón** (19.06.2020) pisarz hiszpański, autor m.in. „Cienia wiatru”
- **Bernard Ładysz** (25.07.2020) polski śpiewak operowy, aktor i żołnierz

- **Maria Janion** (23.08.2020) polska historyczka literatury, znawczyni polskiego i europejskiego romantyzmu, profesor nauk humanistycznych
- **Jan Krenz** (15.09.2020) dyrygent i kompozytor, autor muzyki filmowej, wieloletni dyrektor Wielkiej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia w Katowicach